

KDO IZ MENE POJE:

LJUDJE, LJUDJE, LJUDJE...

LISTI

Uredil kulturno-umetniški klub TONE ČUFAR

Štev.: 37/VIII

Jesenice, 27. aprila 1978

Franci Črv: Prebod plavža

MITJA KOŠIR

PRED 160. LETI, 5. MAJA 1818, SE
JE RODIL KARL MARX

Človek je v aktivnem odnosu do narave. Kot **biološko bitje** iz narave izhaja in je njen del. Neposredno je odvisen od nje, kajti naravno okolje mu pomeni osnovni življenjski vir. Brez narave torej ni človekove eksistence. Toda človek je tudi **družbeno bitje**, ki je preko svojega generičnega akta – človeška dela, v neposrednem dialogu z naravo. Človek s svojim ustvarjalnim delom spreminja naravo in s tem tudi samega sebe. **Delo** je torej proces med človekom in naravo, proces s katerim človek s svojo dejavnostjo posreduje, uravnava in kontrolira menjavo snovi med seboj in naravo, kot bi rekel Marx. Nasproti naravni snovi nastopa kot naravna sila.

Človekova tesna povezanost z naravo mu že od najzgodnejših začetkov osmišljenja, pa vse do današnjih dni, ukazuje povsem določeno spoznavanje in razumevanje narave same in sebe v njej, seveda glede na zakonitosti zgodovinskega razvo-

ja. Skozi tisočletja je človekov družbeni razvoj pridobival na vsebinskosti, tako, da je človek iz zgolj naravnega bitja **po sebi**, postajal družbeno bitje **za sebe**. To razvojno potovanje iz teme golega eksistiranja v luč osmišljenega življenja je vzpodbudilo Pascala, da je dejal: »Za človeka ni sramotno, če mu rečemo, da je žival; žaljivo pa je, če ne povemo, da je tudi nekaj več«. Podzavestni, biološki akt čutenja narave je postajal vedno bolj zavesten, družbeni akt razumevanje narave, človek pa edino živo bitje, ki je sposobno miselno obvladovati sebe samega ter prostor in čas, v katerem živi. Sposobno pa je tudi razumevanje zgodovine v svojih preteklih in bodočih razsežnostih.

Vsa ta spoznanja se izražajo tudi konkretno, skozi človekovo življenje, polno nepredvidljivih, vendar premagljivih za-

prek. Premagljivih zahvaljujoč njegovi sposobnosti misliti zgodovinsko, kozmično. To premagovanje je kot iskanje na svetovnem planu, iskanje iz sebe samega v svet. Njegov nemirni duh ne dovoli intelektualnega mrtvila, kot da ukazuje – išči, človek! Prometejevski volja in moč ga vodita skozi zgodovinske Scile in Karibde, zato je večni popotnik, kot Faust, ki stoji nemiren ob svoji delovni mizi in predstavlja najbolj dodelan subjekt človeške želje in nagnjenosti k tistemu – **nekaj**, ki na tak, ali drugačen način razsvetljuje sanje o stvareh, življenju in svetu.

Bistvena značilnost materialističnega stališča je, da je materija primarna, a duh sekundaren!

ŽIVETI UMETNIŠKO

UMETNOST KOT ČLOVEKOVA PRAKSA

(Nadaljevanje na 2. strani)

Če pomeni Kantu umetnost **igro oblik**, ali kot sam pravi, da oblika naredi umetnost za umetnost, je za Hegla umetnost mnogo več. Pomeni mu prisotnost **absolutnega v čutnem** — na nek način mu je umetnost razodetje absolutnega poleg religije in filozofije. Ker pa le filozofija lahko posreduje resnico absolutnega v njegovem lastnem elementu — v **pojmu**, sta lahko religija in umetnost le predstopnji pravega absolutnega. Heglu je, na primer antična grška religija pomenila umetniško religijo, vendar ne zaradi svoje tematike, temveč zato, ker bi brez grških umetnikov ne bilo grških bogov. Umetnost je dala Grkom njihove bogove. Ta grška umetnost je **prava umetnost**, pravi Hegel, vse ostale umetnosti v zgodovini so le njeni derivati in rudimenti. Vendar vsa kasnejša umetnost ni bila nadomestek zaradi nekakšnega padca iz svetih višin Olimpa v meglena brezna, temveč zaradi dejstva, da se je zavest o bogovih dvignila više, kot pa lahko seže umetnost, pravi Hegel. Zanj pomeni umetnost predstopnjo absolutne religije — **krščanstva**. Zato Hegel smatra umetnost kot nekaj minulega, ker v življenje nič več ne vnaša novo, bistveno, da bi s tem opravičila svoj najvišji naziv.

Tudi Marx je posegel v antično grško zgodovino, ko je v **Uvodu v Oerte** opredeljeval povezavo med resnico in svetom in ugotovil njuno **mitološko** determiniranost. Pri starih Grkih so bile naravne in družbene oblike pred pravo umetniško obdelavo že predelane v ljudski fantaziji na nezavedno umetniški način. Zato Marxovo stališče, da grška umetnost predpostavlja grško mitologijo. Gradivo te umetnosti je prav mitologija. Poskusi razumevanja umetniškega procesa pa nam bodo bližji, če ne bomo zanemarili nekega drugega Marxovega stališča, ki je pomensko vzporeden Heglovemu konceptu usode umetnosti. »Pri umetnosti je znano, da določena obdobja njenega razcveta nikakor niso v sorazmerju s splošnim družbenim razvojem, torej tudi ne z materialnim temeljem, ki je prav tako skelet njene organizacije... Za nekatere oblike umetnosti, npr. za ep, je celo priznано, da ne morejo biti nikoli producirane v svoji svetovno epohalni klasični podobi, brž ko nastopi umetnostna produkcija kot taka; torej so v okviru umetnostnega področja samega možne določene pomembne upodobitve le na neki nerazviti stopnji v razvoju umetnosti.«

Sodobno, racionalno in tehnološko obvladovanje naravnih sil in moderna tehnika nikakor nista združljivi z umetnostjo, ki zahteva »mitološko« bazo, niti s katero koli umetnostjo, ki svet oblikuje in obvladuje v domišljiji in z domišljijo. Marx pravzaprav misli, da takrat, ko svet dokončno postane v popolnosti znanstveno-tehnični svet, lahko o umetnosti govorimo s Heglom, ki pravi, da je umetnost v svoji najvišji determiniranosti za nas preteklost. Ob taki radikalizaciji problema se nam vsiljuje vprašanje, če vsesplošni razvoj družbe pomeni proces, v katerem umetnost odmira, ali so moderna tehnika, znanost in meščanska družba nasploh sovražne umetnosti, medtem ko pomeni novi svet človeških odnosov (komunizem) nek kvalitativno drugačen odnos do umetnosti. Seveda je Marx kritično obravnaval vse tisto, kar je zraslo iz ekonomskih odnosov kapitalistične proizvodnje kot sovražnost nasproti vsaki umetnosti. Vprašanje je globalnejše, kot pa so to enostavne spremembe ekonomskih odnosov. Tukaj ne gre le za odnose v proizvodnji, temveč gre za proizvodjalne sile same kot take, kajti one niso nekaj nevtralnega, temveč tudi med njimi obstoje **kvalitativne** razlike v različnih družbeno ekonomskih obdobjih.

Razvoj sodobnih kapitalističnih in seveda tudi socialističnih proizvodjalnih sil, sodobna znanost in tehnika, vse to je še

vedno v nasprotju s svetom umetnosti, torej s tistim svetom, ki je obvladovan in oblikovan v domišljiji in z domišljijo. Zato se ni čuditi Marxovi zahtevi, da mora proizvodnja bodočnosti dobiti umetniški značaj, da bi se s tem kvalitetno razlikovala od proizvodnje preteklosti. Da bi ne ostal nedorečen, moram nujno pripomniti, da za Marxa proizvodnja bodočnosti z umetniškim značajem ne bo temeljila na mitološki osnovi, kajti njej se je čas iztekel. Temelj te nove proizvodnje in s tem tudi umetnosti, bo predstavljal kvalitetno drugačen odnos do narave in družbenih oblik, odnos naravnjšega, prazadetkom zgodovinskega življenja bližjega razumevanja vsega, kot pa je bilo to novoveška tradicionalna znanost in tehnika.

Kako sedaj razložiti dejstvo, da umetnost kljub vsemu ni podvržena času. Njena vrednost je ista danes, jutri, vedno brez ozirov na čas, kraj in pogoje, v katerih je nastajala in oblikovala svoja dela. To dejstvo vsekakor pomeni, da umetnost govori jezik, ki je v svojem bistvu **nadzgodovinski**, ki ni zgolj jezik našega časa, kajti ko bi to bil, bi ne vztrajal v času in proti njemu. Če bi bila umetnost, oziroma umetniško delo le čisti **odraz** ali **izraz** družbenih razmer, potem bi zaradi prehodnosti in minljivosti teh razmer tudi umetniško delo samo padlo v pozabo. Vendar umetnost živi in preživi vse te družbene razmere, kar nam dokazuje, da ni le odraz ali izraz, temveč vsebuje v sebi več, kot sama družbena stvarnost. Umetnost nam ohranja trenutke življenja preteklih dob, zaustavlja čas in mu ne dovoli, da bi uničil tisto **človeško** v zgodovini.

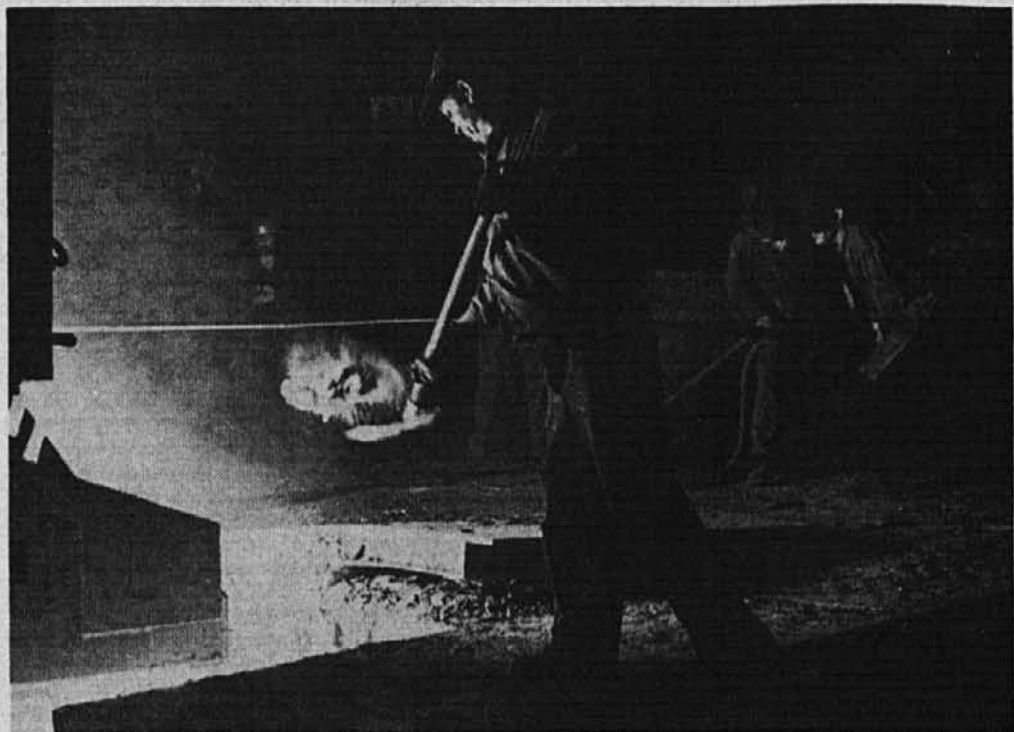
Rekli smo, da umetnost ni vezana na dani družbeno zgodovinski prostor in čas. Tako tudi zveza med umetnostjo in mitologijo ne more eksistirati v družbah na razvitejši stopnji racionalnosti, kot pa je bila značilna za antično grško skupnost. Ko čas očisti umetniška dela vsega, kar je značilno in ga veže na določeni družbeno zgodovinski prostor, čas in pogoje, se nam ta dela odkrijejo čista kot biseri, večna in zgovorna. Ni nam nujno vedeti veliko o Vergilu, Homerju, ali o času in okoliščinah, v katerih je nastala Eneida, Iliada, da lahko razumemo delo, ker je samo **zadostna resnica** o sebi. Zato se Marx sprašuje: »Ali je Ahil sploh mogoč s smodnikom in svincem? Ali Iliada s tiskarskimi stroji in tiskarnami? Ali ni nujno, da

petje in pripovedke utihnejo ob tiskarski stiskalnici, ali ne izginejo nujni pogoji epske poezije.«

Enostavno povedano, oblike mitološke zavesti postanejo anahronizmi v modernejših življenjskih pogojih. Vendar je kljub zgodovinsko nujni prisotnosti mitologije v umetnosti (mitologija, antična grška umetnost itd. le kot primer), prisotna še ena, globlja razsežnost — **tista**, ki omogoča trajanje umetniškega dela. Marx ugotavlja, da ni težava v tem, da razumemo, da sta grška umetnost in ep povezana z določenimi družbenimi razvojnimi oblikami. Težavno je razumeti, da sta nam še vedno v umetniški užitek in da v nekem smislu veljata kot pravilo in nedosegljiv vzor. Na zastavljeno vprašanje si tudi sam odgovarja, ko pokaže na odnos med enotnostjo normalnega otroštva človeštva in duhovnega življenja ljudi, ki so se rodili mnogo kasneje. In še to. Njegovo vprašanje ne vodi nazaj k problemom nastajanja družbe, temveč do oblikovanja osnovnih principov estetike v okviru obsežne dialektične povezanosti.

So pa tudi umetniška dela, ki niso nikakršen odraz ali izraz obstoječega, temveč so »zaušnica« obstoječemu (Camus), izziv obstoječemu in negacija obstoječega. V svojem delu umetnik uresničuje tiste racionalne in humane možnosti, ki njemu in vsemu človeštvu dajejo smisel obstojanja, tiste možnosti, ki jih obstoječi red v imenu »občega« interesa ne more in tudi neče ustvariti. Umetniku ni potrebno govoriti o tistem, kar človeku manjka, temveč mu to na umetniški način lahko daje. Umetnost je lahko tudi protest proti tistemu, kar je, in tistemu **človeškemu** pribežališče in zaklonišče. V vseh teh primerih umetnost ni odraz.

Sedaj vendarle lahko zapišemo, da se umetnost uspešno upira času, ki neizprosno izriva in odriva v pozabo vse, kar je brez vsebinskega sporočila, tistega nadzgodovinskega, ki ni last neke dane epohe, temveč last (če sploh lahko govorimo o lastniški kategoriji) preteklosti, sedanosti in bodočnosti hkrati. Mislim, da umetnost ima te lastnosti, kajti, kot so v umetnosti človekove sile opredmetene na **očlovečen, družbeni**, to je **celovit** način, a spor med naravo in človekom razrešen, tako je v enem delu človekove **prakse** uresničena bistvena predpostavka človekove svobodne dejavnosti v njeni popolnosti. Popolni razcvet te **praxis** pa Marx pričakuje v **komunizmu**.

Franci Črv: »Vsi za enega, eden za vse«

OB SEDEMDESETLETNICI SLOVENSKE PROSVETNE ZVEZE NA KOROŠKEM

Ljubezen v srcu, ponos v zavesti, radost v očeh! Tako smo se zbrali na današnji slavnosti v počastitev 70-letnice SPZ. Vsak je prinesel iz svojega kraja gorečo plamenico: slovensko ljubezen do naše krvi, naše materinščine, naše slovenske kulture. Vsak je pustil svojo vsakdanjost na delovnem mestu in se okrepil s ponosom za današnji skupni narodni praznik. Vsak si je prihranil v požrtvovalnih pripravah in vzpodbujajočih pričakovanjih šopek radosti, da z njo olepša današnje slavje sredi Celovca.

Naša skupna ljubezen do slovenske kulture, naš upravičen ponos na skupne dosežke, naša svetla radost, naj nas tesneje strnejo v skupno srečo! Naj pokažejo sosedu in svetu našo avtohtonost v koroški deželi, naj izpričajo kulturno samobitnost mestu Celovcu, koroški deželi in avstrijski državi.

Naša slovenska narodna zavest je globoka človečanska zavest! — je svobodi, pravici in napredku odprta kulturna zavest.

In s to lučjo kulturne zavesti osvetlimo nekaj obdobji iz preteklosti naše osrednje kulturno-prosvetne organizacije: 12. januarja 1908 prvi redni občni zbor takratne »Slovenske krščansko socialne zveze za Koroško«. Že na ustanovnem občnem zboru 20. oktobra 1907 (v današnjem Kolpingovem domu) v Celovcu je pristopilo 12 izobraževalnih društev v mlado Zvezo. Prvi predsednik je Matija Ražun, odločen bореc za pravico slovenskega ljudstva.

Leta 1910 je po uradnem slovenskem štetju na Koroškem 134.920 — po nemškem uradnem štetju 82.212 Slovencev... (in danes leta 1978?). Šestdeset let pred tem, 1850, obišče cesar Franc-Jozef Celovec, kjer mu uradno povedo, da je tretjina celovških prebivalcev slovenska.

Leta 1911 združuje nova centralna organizacija že 34 društev širom koroške dežele. V samem Celovcu je tik pred prvo svetovno vojno 32 različnih slovenskih organizacij: od Mohorjeve družbe, Osrednje zadruge za vnovčenje živine in pospeševanje živinoreje, Abstinentskega društva, Zveze slovenskih učiteljev, Slovenskega delavskega društva, prvega koroškega tamburaškega društva »Bisernica«, Telovadnega odseka... do Zveze slovenskih koroških županov.

Na Zvezinem občnem zboru 1913 se zbere v Celovcu nad 200 delegatov iz vseh krajev naše zemlje. Leto pozneje se začne prva svetovna vojna. Slovenci krvavijo na vseh frontah za tiste mogočneže, ki jim doma na Koroškem kratijo pravice.

Po plebiscitu se znajde koroški Slovenec kot manjšina — in spet je koroškim oblastem napoti — v senžermenski republiki Avstriji. Koliko jih je padlo! Preživeli pa bodo peli »Oj Doberdob, slovenskih fantov grobe«.

Po kratkem zatišju zaživijo prosvetna društva na podeželju. Prvi poveljni občni zbor, 2. marca 1922, kaže nezlomljivo voljo našega ljudstva do samostojnega kulturnega življenja. V teh letih skoraj ni nobene slovenske prireditve, da je ne bi motili z uradnim nasiljem ali z napadi narodnih odpadnikov in drugih nestrpnežev.

Velikega dela se loti v tem času Franc Aichholzer za ustanovitvijo slovenskega časopisa »Koroški Slovenec«, ki ga tiskajo dunajski Čehi, ker ga v Celovcu nihče noče. Aichholzer je preživel nacistična taborišča v drugi svetovni vojni in je leta 1952 začel izdajati s koroškimi slovenskimi učitelji šolski list »Mladi rod«, ki še danes po 26 le-

tih razveseljuje k dvojezičnemu pouku prijavljene slovenske šolarje na Koroškem. Časopis »Koroški Slovenec« ima vse do leta 1941 pomembno obveščevalno funkcijo o delovanju krajevnih društev in o akcijah osrednje Zveze.

Kljub vsem oviram leta 1927 naraste število včlanjenih društev na 46. Odločijo se, da v Celovcu ustanovijo centralno knjižnico. Po letu 1928 začne delovati v Zvezinem okviru Milka Hartmanova z »gospodinjstvi tečajji«. Koroški Slovenci se v prvi vrsti borijo za kulturno avtonomijo in to predvsem za avtonomijo na šolskem področju.

Po 25 letih se preimenuje centralna organizacija v SLOVENSKO PROSVETNO ZVEZO. Avstrijska republika izgine leta 1934 v diktaturi stanovske države. Nacionalni krizi se pridruži še socialna kriza preprostega koroškega Slovenca. Koliko jih je brezposelnih! In slovenske kmetije grejo na boben! Prvi predsednik SPZ je Vinko Poljanec, ki je takoj po »anšlusu« štiri leta pozneje med prvimi žrtvami koroških nacistov.

Nacizem v letih 1938 do 1945 spada v najtemnejše obdobje slovenske koroške zgodovine. Ne samo koroški Slovenci, ampak vsi Slovenci — in vsi Slovani ter Židje so od hitlerjanskih rasističnih krvnikov obsojeni na smrt. Nacisti, s koroškim SS-veljakom Maier Kaibitschem na čelu, izselijo 300 slovenskih koroških družin v Nemčijo. Poprej so še zaprli ali pregnali nad 50 slovenskih duhovnikov in ostale narodno zavedne izobražence. Naslednja akcija v letu 1942 je: Masovna izselitev 50.000 koroških Slovencev v Ukrajino.

V tistih brezupnih dneh se oglasi v naših godovih uporna pesem partizanskih pušk, borbena pesem slovenskih rodoljubov in antifašistov, pesem, ki je krik in boj skozi stoletja teptane slovenske duše, vse od taktak kot so naši predniki v Karantaniji prišli pod tujčevo nadoblast, se tolkli za »Staro pravdo« v kmečkih uporih in hlapčevali habsburškim mogotcem.

April 1938: Škofovski pastirski list sili kristjane, da glasujejo 10. aprila 1938 za Hitlerja. April 1941: Hitler razkosa Jugoslavijo, konec časopisa »Koroški Slovenec« in mladinskega mesečnika »Mladi Korotan« (urednik Joško Hutter) — nove aretacije zavednih rojakov.

April 1942: 300 koroških slovenskih družin izselijo v Nemčijo.

April 1943: Obglavljenje 13 rojakov izpod Košute in Obirja, dolgoletne ječe za nad 60 trpinov, taborišča se polnijo.

April 1945: Tik pred koncem vojne poboj Peršmanove družine pod Peco pri Železni Kapli, leto dni prej uboj in sežig treh Polanškov pri Hojniku v Lepeni.

Po klavnem razsluho bahavega tisočletnega rajha in z zmago zaveznikov maja 1945 zaživi organizacijska dejavnost koroških Slovencev z borbenimi izkustvi in prekaljenim novim poletom. Občni zbor SPZ je 20. marca 1946. Oblast potrjuje Zvezina pravila, ki so v bistvu iz leta 1934, šele 16. maja 1946 in zahteva nov odstavek: Namen društva je... podpirati lojalno in z vsemi močmi obnovo Avstrije, katere obstoj garantirajo zavezniki ter v svojih vrstah gojiti duh miru in odločno nasprotovati vsem terorističnim in šovinističnim pojavom...«

V prvih poveljnih letih je prodrav kulturno delovanje napredna misel. Prva kulturna manifestacija koroških Slovencev je 15. aprila 1946: »Dan slovenskih izseljencev«. Določeni sovražni krogi v Celovcu napadajo udeležence s kamenjem in brizgalkami.

Aprila 1947 gre 99 pevcev SPZ na prvo povojno turnejo po novi Jugoslaviji. SPZ zasnuje v okviru svojega delovanja novo Centralno študijsko knjižnico. V poletju 1947 vloži SPZ na Ministrstvo za pouk na Dunaju zahtevo, da se za šolanje slovenske mladine na Koroškem ustanovi v Celovcu Slovenska gimnazija in učiteljsišče.

Junija 1947 uprizorijo prvič Cankarjeva »Hlapca Jerneja« in igrajo Žižkovo »Miklovo Zalo«; zbori SPZ to leto prvič nastopijo v celovškem mestnem gledališču.

Ob 40-letnici SPZ leta 1948 se zaznajo prvi znaki razhajanja, ki se pozneje stopnjujejo in privedejo do cepitve. Vzroki so v polarizaciji konzervativnih in progresivnih teženj — ne pa v zgolj kulturni perspektivi. Tedanji predsednik dr. Franci Zwitter je naglasil, da ni svojevrstne ljubljanske, tržaške, goriške ali celovške, še prav posebno pa ne koroško-slovenske kulture, temveč je ena sama slovenska kultura.

V nedeljo, 10. 2. 1952, vabijo na prvi »Slovenski ples« v restavracijo celovškega Funkhauza. Po 26 letih je danes ta prireditve masovno srečanje vseh Slovencev in naših prijateljev.

Ob svojem zlatem jubileju leta 1958 ustanovi SPZ DRABOŠNJKOVO PRIZNANJE. Koroške oblasti še leta 1948 svetohlinsko zagovarjajo obvezno dvojezično šolstvo kot sodobno in vzorno obliko šolske vzgoje otrok sosednjih narodov... ker pač potrebujejo argumente pri pogajanjih za Državno pogodbo (in ker se pod angleško zasedbeno oblastjo nemškutarški nacionalisti in nacisti še ne upajo na dan).

V letu 1958 — v letu zlatega jubileja SPZ — doživljamo šolske štrajke: tri leta po podpisu avstrijske državne pogodbe in po ponovnem pojavu nemškonalnih organizacij, ki pa so po členu 7 prepovedane.

Zaman je naš klic: Zbliževati mladino sosednih narodov v skupni šoli, ne pa deliti v dva sovražna tabora!

Se isto jesen, septembra 1958, ukine koroški deželni glavar obvezno dvojezično šolstvo, kar je za vse prosvetno delo in vse koroške Slovence najhujši udarec.

Nazadnjaške nemško-nacionalne sile spet odločajo v škodo slovenskega življa

kot so to delale skozi zadnjih sto let, na nečloveški, nekulturni način.

Na proslavi 60-letnice SPZ, ki je bila tako kot 50-letnica v Domu glasbe v Celovcu, slišimo iz ust tedanjega predsednika: »Resnična kultura je vedno širina, ki ji je končni cilj dejansko počlovečenje ljudi...« Posebno v letošnjem letu človekovih pravic je vsa naša narodna borba usmerjena na novo človeško vsebino, ker se zavedamo našega pravega odnosa do resničnosti...

V tej službi resnici se mora naša zavest čimbolj ujemati s stvarnostjo. Kdor zagovarja vindišarstvo, ne more govoriti o kulturi in kulturnosti. — Ta izrodek ni poje, ne zavest, marveč laž — laž pa je nasprotje resnice.

Tako smo prepotovali z lučjo kulturne zavesti sedemdeset let zgodovine naše osrednje kulturno-prosvetne organizacije.

Sodobniki, kulturni ustvarjalci, idealisti, aktivisti, borci in iz naravne, poštene narodne zavesti prizadeti rojaki občudujemo naše prednike, kako so svojo predanost do duhovnega osveščanja in srčne omike vlagali v dobrobit koroškega Slovence. Čeprav niso mogli vsepovsod dvigniti svojega prizadevanja v novo rast, so vsaj reševali narod sredi naplavin germanizacije, renegatske asimilacije. Vedno so v prvi vrsti stali vneti prosvetaši, ki so se razdajali v občudovanja vredni ljubezni do slovenstva in postavljali temelje organiziranega kulturno-prosvetnega udejstvovanja.

Takšni so prosvetaši še danes:

neutrudljive čebelice, tihi nesebični vsakdanji heroji, živ utrip neusahljivega slovenskega srca v tej deželi! Hvala vam!

Narodna dolžnost je tudi, da se spominimo bivših voditeljev SPZ in njene predhodnice kot so pokojni Matej R a ž u n, K o š i r, S e k o l, V i n k o P o l j a n e c. Slava jim!

Spoštovanje in globoko hvaležnost izrekamo živečim predhodnikom na vodilnem mestu SPZ: Janku O g r i s u, dr. Jošku T i s c h l e r j u, dr. Franciju Z w i t t r u in Hanziju W e i s s u.

Ponavljamo, da smo kulturni ustvarjalci in poustvarjalci hudo prizadeti, ker delujemo v tako nekulturnih okoliščinah. Ponavljali bomo to resnico v ljubezni, ponosu in radosti skozi vse letošnje leto v proslavah »70-letnice SPZ«. Ponavljal jo bo vsak od nas v svojem srcu, s svojo pogumno besedo, s svojim kulturno-prosvetnim delovanjem, da se prerodimo, da se obnovimo, da prebudimo našo sososko.

Nova slovenska generacija dorašča. Iz nje prihajajo mladi idealisti in realisti, ki stremijo po kulturni kvaliteti, po sodobnem ustvarjanju in poustvarjanju, preteklosti in sedanjosti odprti intelektualci, ki kažejo politično zrelost in jo predpostavljajo pri vsakem sodobniku. Le taka kulturno-politična zrelost zagotavlja osamosvojitve poedinca kot člana družbe, v kateri živimo. Osvobajali bomo sebe kot demokratične in napredne Slovence, ko bomo prisotni na vseh kulturnih prizoriščih na Koroškem, v Avstriji in v svetu!

Samo ena slovenska kultura je, tako kot je samo en France Prešeren, ki je pred več kot sto tridesetimi leti, v nazadnjaških cesarsko-kraljevskih razmerah vžgal svojim sodobnikom kulturno zavest »ki smo zato se zbrali, ker v srcu dobro mislimo.«

Samo en Oton Župančič je, čigar stoletnico rojstva obhaja ves slovenski kulturni svet — Župančič, ki je v strašnih dneh zadnje svetovne vojne prižgal plamenico slovenske vere, ko je zapisal: »... ne izpustim iz srca Korotana.«

Ob današnji sedemdesetletnici SLOVENSKE PROSVETNE ZVEZE smo se zbrali koroški Slovenci, da ne izpustimo iz srca Korotana!

Skozi nadvse razgibana zgodovinska obdobja, ko je živel, živetarila, trpela in

hrepnela, se je ohranila SPZ. Koliko novih situacij, prelomnic, porazov, novih podvigov, notranjih prepovedov, novih konfliktov z novimi problemi, trdih preizkušenj in zopet novih, nepričakovanih poletov... sedem desetletij, v katerih je koroški Slovenec preživel države, ki so vedno mačehovsko ravnale s s l o v e n - s k o b e s e d o j, s slovenskim človekom... sedem desetletij! In še danes smo pri prvinah slovenskega narodnoobrambnega boja za obstoj materinščine, za bodočnost slovenskega jezika... danes leta 1978, kakor leta 1908. To je za sodeželana pred svetom madež, ki prekriva vse fraze okoli domovinske zvestobe in ljubezni (v preživelim nacionalističnem nazadnjaškem duhu). Ko hočemo samo svobodno prisotnost slovenske besede in naravne pravice v deželi, ki je S l o v e n c e m s t o l e t n a d o m o v i n a! In naše kulture! Naše ustvarjalnosti! Naše poustvarjalnosti! Naše samobitne identitete v vseh pogledih živega narodovega telesa! Nam kulturnim aktivistom, slovenskim prosvetašem je jezik pot do kulture, do svobodnega humanizma, ki ga pozna umetnost in znanost, kajti brez njega ju sploh ni.

Ob vseh ponavljanih trpke zgodovine se vsiljuje vprašanje našemu koroškemu sodeželanu: Mar nismo koroški Slovenci izkazali od leta 1908 svojo kulturno-prosvetno organizacijsko zmogljivost in aktivno sposobnost na kulturno-prosvetnem področju, kar je v korist vse dežele? Obdržali smo svojo samoniklost skozi nenaklonjenost treh državnih stvorov, ki so vzeli pač zato konec, ker so bili zgrajeni na nepravici, nedemokratičnosti in nemški oholosti. Mar živimo v tako nerazvitem, zaplotniškem, anahronističnem okolju, da zaman čakamo na sososko, pozitivno odmevnost, na kulturni soutrip brez vsakršnega solznodolskega kiča in folklorističnega tradicionalizma? Je to od sodeželanove strani učinek renegatskega kompleksa, ki se je skozi stoletja tako ali tako skotil iz asimilacije? Je to posledica nekulturnega posiljevanja poedincev in socialno vedno šibkejših Slovencev? Je to »odziv« tiste koroške etnične plasti, skozi rodove germanizirane, ki sestavljajo tabor naših nasprotnikov — janičarje? Ni čuda, da se ob takih negativnih pojavih forsiranega potvarjanja, počuti naš rojak kot »T U J C A V D O M O V I N I«... kajti naši nasprotniki niso le tuji v zgodovini koroške dežele, ampak tudi tuji v kulturnosti in kulturi. To je njih velika tragika!

Velik del našega ljudstva je več ali manj brezbrizen do lastne kulture in lastne zgodovine. Gospodarsko šibki poedinec, manjšinec ali celo majhen narod prekruto občuti odvisnost glede vsakdanjega kruha. Gospodarska odvisnost ga tira v kulturno brezbriznost, politično brezpravnost, v družbeno nepomembnost, osebno pasivnost. Od tod je samo malo še do okužitve z lažikulturnimi frazami s strani močnejšega. Tragična je stvarnost narodovega položaja v obrobni krajih, pretresljiva za sločloveka, sorojaka, ki je v ogroženem položaju še v dodatni zaostalosti koroške družbene danosti.

Narodna zavest nam — kot plemenita č l o v e č a n s k a z a v e s t — nalaga dolžnost, da pomagamo takim ljudem, ljudem naše krvi! Kulturna zavest, kot zmaža svobode, kot poroštvo pravice, kot cilj napredka, nas obvezuje, da takih narodnih blodnežev in omahljivcev ne izbrišemo iz srca in duha.

Prelomnice v nehanju in delovanju naše osrednje kulturno-prosvetne organizacije koroških Slovencev v Celovcu so povezane tudi z notranje- in zunajpolitičnimi fazami avstrijske države in prek te še z zgodovinskimi političnimi spremembami v Evropi. Tako so prihajali iz ruskega ujetništva koroški rojaki in prinesli vesti o dogodkih oktobrske revolucije. Razglasitev Socialistične republike Avstrije no-

vembra 1918 je učinkovala na delavce-rojake tako, da so iz proletarskega, revolucionarnega vidika zanimali kraljevino SHS, prav tako je vnašal revolucionarni nemir februarški puč 1934 (upoštevač akcije v zvezi s požigom justične palače 1927 na Dunaju). Julijski puč 1934 z umorom Dollfussa (ki je kot avstro diktator svoje vrste prepovedal vse politične stranke) je že dal slutiti bližajoči se nemški nacionalsocializem. Za koroške Slovence so zlasti pomembni dogodki po letu 1945.

Ob primerjavi strukture koroškega slovenskega prebivalstva pred prvo svetovno vojno in danes, moramo ugotoviti velikanške spremembe: na eni strani kmečko-podeželski človek, ki številčno stagnira, če že ne upada, na drugi strani pa sedaj (vsaj zadnjih 10 do 15 let) vedno večje število domačega slovenskega izobraženstva. Vse tja do predvojnega avstrijske republike je bil kmečki človek v večini in z njim vse stopnje kmečko-bajtarsko-beračevskega proletariata. S socialnim napredovanjem družbenega razvoja je kmečki proletarijat izginil — izginil pa z neposrednosti skupino kot delojemalec tudi iz narodnostne substance. V delavskih vrstah je narodnostni osip najhujši. Zato se vsiljuje vprašanje: Zakaj je tako? Izboljšanje se kaže v najnovejših zametkih ustvarjanja avtohtonih ekonomskih osnov.

Pristopov do jubileja sedemdesetletnice SPZ je več...

Pomlajujemo svoj častni jubilej s pretresom, s kritiko, z oceno, s prilagoditvijo k realnemu stanju kulturnega, političnega — in gospodarskega! — položaja koroškega slovenskega človeka v današnjih resnih dneh.

Ponavljamo realne danosti in težkoče, da pridobimo nove sile, da obnovimo izkušene — a zastarele prijeme, da zaobjamemo vse, kar je potrebno za boljši svet bodočih boljših ljudi!

V kolikor v koroški deželi in avstrijski državi ni zadostne odmevnosti naše samobitne koroške slovenske kulture, jim postavljamo vprašanje: Zakaj je tako? Predpogoj je kulturnostna zmogljivost in kulturna zahtevnost ter sprejemljivost, da posameznik kakor družba ali narod zmore sprejeti vase kulturo kot adekvatno identiteto. Če odzivnosti ni, lahko očitamo, da se nihče ne more slepiti z varljivim ponosom, da je »večina« — prav posebno ne v kulturi!

Slovenska prosvetna zveza je in bo vselej širokogrudno odprta raznolikim lokalnim, tradicionalnim in ekstravagantnim hotenjem posameznikov in vodenih grupacij. Pristno kulturno-prosvetno izživljanje predpostavlja odprtost prav tako v vseh naših domačih koroških slovenskih vrstah. Zato tudi kulturno odprti in napredni, politično zreli partnerji ugotavljamo: Če je s takratno centralno organizacijo leta 1908 bilo vsajeno tako dobro narodno drevo, ki nosi sedaj kar dvoje vrhov, je to dokaz, da bomo Slovenci na Koroškem stali tudi trdno v bodoče.

Ko se pripravljamo že na osemdesetletnico SPZ, se sprašujemo, ali ustvarjamo predpogoje za prejšnji slej nastali K u l t u r n i d o m v C e l o v c u, da ga bomo oživel s svojimi kulturnimi ustvarjalci in poustvarjalci — in ga napolnjevali ne samo z gledalci in poslušalci, ampak tudi z za kulturo doveznim in v bodočnost rastočim občinstvom!

Koroška dežela, ki je stoletja že skupna domovina Slovencev in Nemcev, naj bi si štela v čast, biti skupna domovina dveh narodov in skupna dragocena posoda dveh kultur, saj ji je v kulturno bogastvo, da jo ljubijo in opevajo pesmi dveh jezikov. Kulturni svet ne pozna večinske ali manjšinske kulture, marveč samo k u l t u r o, ki je last vsega človeštva in je odlika svobode, napredka, humanizma.

(Govor Valentina Polanška — predsednika SPZ Celovec na osrednji proslavi jubileja v Celovcu 16. aprila 1978)

Bilo je v tistih dobrih starih časih, ko so ljudje imeli bolj žuljave roke in manj kruha kot dandanašnji, pa so živeli mirno in zadovoljno. V veliko veselje jim je bilo, če je zemlja dobro obrodila, če je vinograd dal rujnega vina, če je bil na morju obilen ribji lov, če ni bilo prehudih zim, prevelikih povodenj, potresov in nalezljivih boleznih. Ljudje pa so se, kot vse čase, najbolj bali vojne, te norosti vseh norosti, ki prinaša zemlji in ljudem največ gorja.

V tistih dobrih, starih časih je pri Zobinovi v Bregu, vasi pod Sočerbom, prijoval na svet otrok, prav tak kot vsi drugi otroci, le neznansko je bil močan in velik. Ni mu bilo para.

Ko se je mati prebudila iz porodnih krčev in je v sobo vstopil srečen oče, sta se začudila:

»Hoj, kakšen velikan je! Prevelik bo za Istro, ki ima še za majhne ljudi premalo kruha.«

Toda Tiče, dali so mu namreč to ime – se za pripombo staršev ni zmenil. Z vso slastjo se je oprijel materinih prsi in hlastal po mleku kot prvi požeruh.

»Hudo je žejen,« je modroval oče. »Če bo tak pivec vina, mi bo na tešče popil tistih nekaj sodov črnine, ki jo iztisnem iz vinograda.«

Tiče Zobin pa se ni zmenil za očetove besede. Jedel je, pil, se potegnil in razširil v pravega silaka. Se tako trdne plenice in povoji niso vzdržali njegove moči. Mati, drobna, ko mravlja pridna ženica, često ni vedela, kaj s Tičetom početi.

Sreča, da je Tiče hitro shodil. Kmalu nato je zagospodaril nad vaškimi paglavci. Bili so mu poslušni pri igri in potepanju. Zdaj ni več ven in ven vlekel matere za krilo in zahteval jesti in piti. Razen večne lakote, ni imel posebnih nadlog. Zato je bil zdrav in trden kot dren. Mlatil je, kot pravimo, seno in slamo. Izbirčnosti ali vihanja nosu ni poznal. Kot je komu zalegla skodelica močnika, toliko je njemu pomenila skleda žgancev in lonec mleka. Tičetovi nadlogi je trda predla zlasti pozimi, ko revna mati ni imela kdo ve kaj založene shrambe.

Za Tičeta se je začel srečnejši čas, ko je zorelo sadje – češnjice, hruške, jabolka. Po njih je hlastal kakor medved. Ni bilo tako visokega drevesa, da ga ne bi okomajsal do vrha.

Sosedi so ga sicer gledali kot nebodigatreba, po strani in izpod čela. Vendar se mu nihče ni upal črhniti v brk, reči žal besede, zakaj njegovih medvedje močnih rok so se strahovito bali. Star deset let je bil že tako močan, kot drugi pri dvajsetih. S petnajstimi leti je sam odnesel voz na sleme najvišje hiše. Pri dvajsetih je vzdržal dva para mladih konj. In ljudje so dejali:

»Močnejši je od Martina Krpana, silnejši od Velega Jože ali Petra Klepca!«

Glas o njem je šel daleč v Istro, na Kras ter prek Žavelj, Skednja in Trsta ...

V veselje materi je Tiče s petnajstimi leti postal marljiv in resen fant. Ni več otreasal tujih dreves in sosedi so ga odkrito občudovali. Loteval se je vsakršnega dela in ker je bil močan, ga je opravljal igranje. Očetu je bil v nenadomestljivo oporo in zato je bil ponosen na sina, ki se je z rovači zagnal v vinograd in na kamenite ograde, obdelal jih je na dušek. Če je pihal beli veter ali bošteran, morjak, podgorčan ali podsončnik, je v strmeh bregu nad vasjo sekal in ruval drevesa ter napravljaval drva za mesto. Doma je bila revščina, zato je hotel staršem pripomoči do kakšnega pribojčka.

V Istri tedaj, razen osličkov, ni bilo voznikov in konj. Zato je Tiče kar samotež prevažal drva v Trst. Kdaj pa kdaj so se

mu sicer pri vožnji pridružili dečki njegovih let. To je bilo umljivo za njih radovednost. Radi bi kaj lepega doživeli in si dodobra ogledali mesto, ki je gosposko in bogato vrvelo v zalivu.

Trst je bil dečkom vselej veliko doživetje z obiljem in revščino, množicami ljudi in ladjami v pristanišču.

Ko so nekoč peljali drva z Miljskih hribov, se je Tiče malo za šalo malo za res usedel na voz kot kočijaž. Mislil si je: »Navzdol pomagajo vsi svetniki.« Njegov hi-hot je odmeval daleč na okoli. Ljudje ob cesti so malce začudeni, malce osupli opazovali to čudno vožnjo, naposled pa se obregnili:

»Tiče, te ni sram? Saj si kot kakšen Neron!«

Tičetu se ni bilo treba sramovati. Čeprav so bili dečki še šibki, pravi pobalini, jih ni bilo nič manj kot pol ducata. In on, Tiče, ki je vse skupaj vzel za nekakšen cirкус, je zaradi bodljikavih jezikov jadrno skočil z voza, pobaline kot snopje nabasal na voz in sam peljal tovor kot navadno ribniško krošnjo. Zdaj so ljudje ob cesti utihnili in od začudenja ostrmeli.

»Močan je kot medved,« so modro pritrjevali in bili ponosni, da se je prav v revni Istri rodil tolikšen velikan.

Zdaj je glas o Tičetovi neznanski moči zašel tudi med fante. Čeprav še ni bil vojak, so morali napraviti izjemo in ga sprejeti v svojo družbo. Tiče je z veseljem plačal fantovščino in s fanti sklenil pobratinstvo. To je bilo nekega večera. Dež je pršel od Kopa, da je bila vsaka suknja mokra, a kljub temu so se fante zbrali v krog pod lipo in sredi vasi zapeli tisto najbolj priljubljeno:

Pupica moja, kaj bo tu,
šišice nimam, slabo bu:
čakaj me še tri letica,
da ti zazidan šišicu!

Tiče je bil poslej fant z vsemi pravicami in moške so ga vabili v svoje hrame, matere pa predenj polagale na mizo velike hlebe kruha. Jedel je, a ni se prenaedel, pil, a ni se upijanil. V njem se je oglasil čuden nemir – istrskega oslička bi rad zamenjal za bele konje lipicance ...

V ta nemir je Tičeta zapeljal stari stric Tomo, ki je bil dragonec na Ogrskem. Bilo je poletnega večera. Morje v nižini se je v mesečini srebrnkasto svetlikalo, kakor da je zacvetelo. V brajdah pod Sočerbom je drobil slavec in v vetru je vel duh po rožmarinu. Iz vasi se je oglasila dekliška pesem o dekletu, ki je tako lepa kakor pomaranča, pa jo je le mati v gori umila, burja ji zibelka bila, zibali jo morja valovi, ribiči v mrežo lovili ... Mislili so, da je ribica, pa je bila le mlada deklica ...

Ko je med vaškimi hišami zamrlo ubrano petje, se je oglasil stric Tomo. Pripovedoval je o konjih in Tičetu se je zdelo, kot da je pred njim razgrnil svoje mlade sanje. Govoril je o dragoncih in lipicancih, ki so doma v Lipici, nedaleč onkraj hriba.

»Lipicanci, to so najlepši konji na svetu,« je zatrdil Tomo kot čisto resnico. »Samo govoriti ne znajo ...«

Tiče je boljšeal in pil njegove besede. Lipica, to si je vredno ogledati, se mu je utrnula misel. Čemu bi tratil te svoje neznanske moči za krhko in drobno kmečko delo! Zdelo se mu je, da bi s pestmi drobil kamenje, z rokami ruval drevesa, premikal gore in klatil zvezde.

Poslej je Tiče živel še samo za Lipico, poslej je samo tuhtal, kako priti do konjev, kako se odtrgati od matere, očeta in doma, ki jih je imel rad. Ob tem se je počutil nemočnega, saj je to vendar velika stvar: za-

pasti dom in oditi v svet. Sam sebi je bil v napotjo, teslo nerodno, v njem pa je vihrala neznanska moč, da bi koga kar za šalo premikastil ...

Spet je v Istro prihajala pomlad. Vsa vas se je s spočitimi močmi in veliko vnemo zagnala v njive in vinograde. Z očmi so božali zemljo in modrovali: »Da, da, brez setve ni žetve ne kruha.« Brežina se je kmalu spremenila v zeleno leho upanja: žulje bo poplačala jesen z dobro letino.

Ko so pri Zobinovi obdelali zadnjo njivico, je v Tičetu dozorel sklep, da bo poskusil srečo v Lipici. Nekega jutra, ko je izza Slavnika in Vremščice sinila rdečkasta zora, si je natihoma zavezal v culico nekaj nujnih reči, se v duhu poslovil od očeta in matere ter se odpravil od doma. Korak je nameril v breg, kjer so ptički z vsem radostnim živzavom pozdravljali mlado jutro. Vrh klanca se je oddahnil, za trenutek postal in se ozrl na prebujajočo se vas. Iz nizkih dimnikov se je pravkar začelo kaditi; v hlevih so se oglašali petelini. Kakor se je Tičetu zdelo odločitev neodložljiva, tako ga je bridko stisnilo pri srcu. Začutil je, kako težko se je posloviti od ljubljene doma, od zelene pomladi, cvetočih breskev in češenj. Kakor veliki šopki cvetja so bile na gosto posejane po obronkih. Skoraj mu je bilo žal, da odhaja od te lepe in tople domačnosti.

Še trenutke je postal, zamahnil z roko domačiji v pozdrav in se skoraj v teku spustil po klanecu navzdol. Onstran tesne doline se je steza ovinkala v strmino, poraščeno z borovci. Objel ga je duh po smoli in pelinu. Na sedlu se je gmajna preveznila v položnejši svet. Sonce je bilo že visoko. Tiče se je znašel na beli cesti. Za borovci na jasi se je belila Lipica ...

»Lipica ...«, je zaustavil korak. Spreletela ga je s čudnim občutkom pomešana misel. Tesnoba in bojazen. Strmel je – vendar je tu cilj njegovih sanj. Konji. Da, rad bi delal pri konjih, jih jezdil, tako kot v mladih letih stric Tomo.

Počasi in oklevajoče se je napotil dalje. Se mu bo nasmehnila sreča? Ko se je ustavil pred »velbanco«, obokanim hlevom, je v zadregi menal; ni vedel, kaj bi storil. Z začudenimi očmi je opazoval čredo belih konj ob kalu. Niti opazil ni konjarja, ki je stopil iz hleva. Na njegovem rdečeličnem obrazu je počivala dobrodušnost.

»No, fant, imaš rad naše konje?«
»Rad jih imam! Tudi moj stric je bil dragonec,« reče Tiče.

»Cigav pa si?« je radovedil konjar.
»Mar nisi Zobinov z Brega? Slišal sem že, kakov korenjak si.«

»Da, Zobinov sem. Rad bi delal pri konjih,« se je fantu razvezal jezik.

»Jaz pa sem Tone Jurko. Moj rod je že od davna v Lipici. In če imaš ti konje zares rad, lahko ostaneš pri nas. Ne bo ti žal.«

Tičetu se je odvalil kamen s srca. Ostal bo v Lipici, pri konjih. Tonetu pa se je zahotelo, da fanta še preizkusi in je zaklical: »Plut!«

Iz črede se je iztrgal in v galopu pridiral h konjarju veličastni žrebec. Tudi Tiče ga je potrepljal po košati grivi; zdelo se je, da so se spoprijateljili Jurko, Tiče in Plut.

Za Tičeta se je začelo povsem novo življenje. V Lipici se je počutil kot doma. Bil je močan ko medved, zato pa kos še tako divjemu žrebcu. Razen Pluta so bili še drugi, najimenternejša Maestoso in Siglavy, pa kobilii Thais in Karmen. Rodovi najlepših lipicancev so šli v dolga desetletja. Prav tako rodovi konjarjev. Konjarji pa, sami Kraševci, ki so bili sicer krepki in zdravi, so

Tičeta za moč zavidali in ga hkrati občudovali.

Tone je često zatrjeval: »Pri konjih pomeni spretnost več, kakor moč.«

Tiče, ki se je prepričal o Tonetovem mojstrstvu, je hitro osvajal vse njegove skrivnosti. Kmalu je postal odličen kočijaž in jezdec. Enako spretno je vodil različne vprege in uvajal konje v različne umetnije. Vsak dan znova se je prepričal, da so lipicanci konji lepote, iskrivosti, skromnosti in vztrajnosti. Brez lipicancev ni bilo cirkusa, turnirja ali parade, ne slovesnosti državnikov in vladarjev.

»Tiče, uganeš, zakaj rastejo v drevo-redu drevesa tri po tri?«

Ni vedel, če se je še tako naprezal. Zato mu je povedal Tone: »Po običaju so drevesa zasadili konjarji v spomin, ko so vsako leto peljali tri leta stare žrebce na Dunaj.«

»Kaj so s konji počeli na Dunaju?«

»Urili so jih, da so v visoki španski jahalni šoli postali največji mojstri in vzbujali občudovanje.«

Vse bi bilo v najlepšem redu, če se tiste dni ne bi bil pripeljal ogrski trgovec s konji Janoš Orloy s hčerko Iluško, ki sta bila v Lipici stalna gosta.

»Ta frklja, pa konji,« se je Tiče zafrkljivo obregnil, ko se je naslednje jutro Iluška pojavila v velbanci. Cebljala je po domače in naposled dejala, da bo jezdila na sprehod v bližnjo okolico.

Tone, ki je Iluško že poznal, je le skomizgnil in se nasmehnil. To je pomenilo, da dekletu želje ne more odreči. S klina je snel sedlo in stopil h Karmen, Tičetu pa je velel, naj osedla Pluta, da bo dekletu spremljal na sprehodu.

Sprva sta se mlada jezdec pognala korakoma, nato stopnjevala ježo v dir in galop. Tičetu je bilo zdaj malce žal, da se je bil tako nemarno izrazil o frklji. Komaj jo je dohajal, vmes pa opazoval, pogumno in lepo. Na vzpetini onkraj jase sta zaustavila, se razgledala po obsončenem Krasu. VETER JE VEL V BOROVCIH.

»Rada bi zajezdila Pluta,« je odločno rekla Iluška. Tiče se ni upiral.

»Izvoli,« je dejal, skočil s Pluta, ki je bil njemu pokoren, z dekletom na hrbtni pa je zdivjal, se vzpenjal vnič kot da se hoče otresti neljubo breme. Iluška je konja spretno krotila, a mu ni bila kos. Plut je v divjem galopu vihral naravnost k hlevom, kjer ga je prestregel Tone. V bližini je stal njen oče, bled od strahu. Ko je prišel k sebi, se je zapenil od jeze:

»Ta konjar je kriv! Hčerka je za las ušla smrti! Če ne gre iz Lipice on, grem jaz!«

Za Tičetom je bilo vsem hudo. Zaradi trgovca pa so odločili v njegovo škodo. Ni se upiral. Svoje drobnarije je zmetal v culico in se napotil proti Trstu.

Tičetu ni bilo lahko slovo od konjev in prijateljev. S tesnobo v srcu se je po kameniti cesti približeval Trstu in morju, hrupu in vrvežu. Ko je zakoračil med visokimi, bogatimi hišami, se je izmikal gosposkim kočijam.

Ko se je znašel v predmestju, kjer je bila ladjedelnica, je oklevajoče vstopil v pisarno.

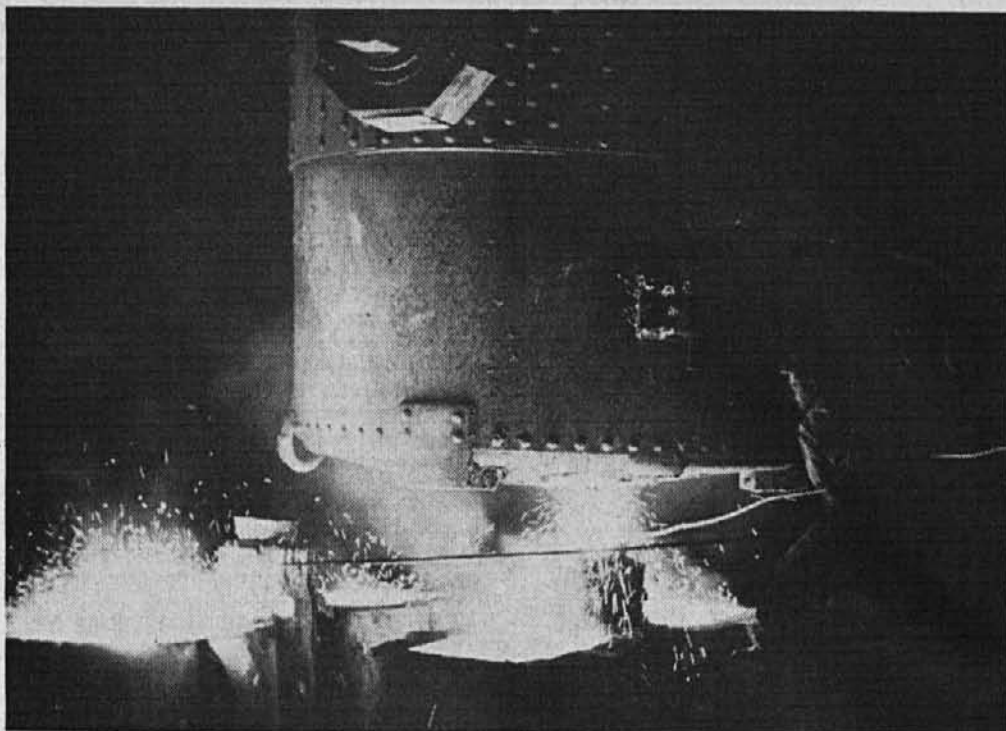
»Dela iščem,« je nerodno mencial pred pisarjem.

Pisar ga je premeril od nog do glave, nato zadovoljno prikimal:

»Dela boš imel čez glavo, če boš hotel uporabiti svoje moči.«

Tiče jih je zgrabil in delal za štiri. Prenašal je jambore in hlode, poprijel, kjer je bilo treba. Zlomila ga niso najtežja bremena. Po ladjedelnici pa se je raznesel glas o njem. Nima ga para, tak velik je. Močan pa — hitro izmoli kesanje, če mu prideš v pesti. O njegovih podvigih so se širile resnične in izmišljene. Polovnjak vina da nese kakor drugi bariglico, z golimi rokami da je na mestu ustavil dva para konj.

Nekoč je v gostilni nastal velik pretep. Tiče je nekaj časa mirno opazoval pijani dirandaj, nato je ugnal v kozji rog vseh trideset pretepačev. V ladjedelnici so menili:

Franci Črv: Vlivanje jekla

»Martin Krpan je premlatil le petnajst iblajtarjev.«

Meseci so hitro minevali in približal se je čas, ko je Tiče moral pred naborno komisijo. Videč velikana, scela ulitega, razumnega, so se gospodje kar spogledovali. General je dejal:

»Polk takih fantov — vojska sovražnikov bi pokazala pete!«

Častniki so kimali, ogledovali, občudovali, naposled dejali:

»Dragonec boš, Tiče Zabin. Krotil boš divje žrebce po ogrskih stepah!«

Tičetu je zaigralo srce. Če je zmožec stric Tomo, pa ne bi on, ki je že navajen konj.

Ni minilo veliko mesecev, ko je od naborne komisije dobil pošto, da bo moral k vojakom.

»Videl boš veliko sveta,« si je dajal poguma, ko je vlak zavil nad Barkovljami proti Nabrežini. Z očmi je pobožal morje in mesto ter domače griče onkraj Škednja nad Zavljami in se poslavljaj. Boleče ga je presunila misel na očeta in mater, da ju mora zapustiti. Stisnil se je v kot, ko je vlak zapeljal v grič, in predel misli. Vlak je čedalje hitreje drvel čez Kras proti vzhodu.

Izstopil je na samotni postaji ob jezeru. Pred očmi se mu je odprla neznana dežela, tuja, nepregledna ravnina, stepe s samotnimi topoli, stepa ob jezeru z nizkimi griči v ozadju.

»Aha, to je Blatno jezero, jezero veliko kot morje. In kraj se imenuje Segesvar, se je Tiče razgledoval. Na severu je opazil nizko hribovje, Verteško goro in Bakonjski gozd.

Kmalu se je znašel med nizkimi hlevi in stotinami konj, ki so mu poslej dolge mesece ostali edini prijatelji.

Tiče je že nekaj mesecev služil vojake na ravninah ob Blatnem jezeru, jezdil na iskrikem vrancu za velikimi čredami divjih konj, se vživljal v novo življenje in malodane pozavljaj na dom in domače, ko je sprejel črnoobrobiljeno pismo. Od doma mu pišejo, da umira mati.

Dopusti tedaj niso bili v navadi, toda za Tičeta so naredili izjemo. Dovolili so mu, da obišče bolno mater. Odpravil se je nemudoma, zakaj mater je imel najraje na svetu.

Že ga je vlak jadrno potegnjal iz ravnine čez Kras do morja. Prišel je prepozno, prav v trenutku, ko so pogrebci spuščali krsto v črni grob. Pogrebci in ljudje, ki so spremili blago ženo na zadnji poti, so se molče umaknili Tičetu od zevajoče jame.

Molče in bled je stopil h krsti, jo z golimi rokami razklenil, čeprav je bila zabita z močnimi žebli.

Ko se je pred njim pokazalo blede obličje mrtve matere, je skrušen pokleknil h krsti in zajokal kakor otrok. Razjokal se je, nato mrtvo truplo potresel s cvetjem, zabil krsto in jo na lahko položil kakor spečega otroka, nazaj v jamo. Obstal je, kot se je v tem trenutku zavedel, da je mati ena sama in edina. Vedel je, da za mrtvo mater ni več pomoči.

Po pogrebu je oče, ki mu je bilo hudo v praznem domu, priredil sedmino. Tiče je darežljivo iz hrama nanosil črnine, da so vsi vaščani pili v spomin blage žene in matere.

»Ni prav, če se pred vaščani kažem kot kakšna cmera,« se je bodril Tiče, čeprav mu je bilo za materjo zelo hudo. Tudi solz na grobu ga je bilo skoraj sram, zakaj močni ljudje ne jokajo, stisnejo le pesti in zobe.

Dom brez matere se je zdel Tičetu kot gluha praznina. Tudi oče je bil brez nje ves reven in ubog, da se ni vedel kam deti in kaj početi. Oče in sin sta hotela drug drugemu napolniti to praznino s toplo besedo, vendar so dopustni dnevi naglo minili. Tiče se je spet poslavljaj od očeta in na grobu od matere. Moral se je vrniti k dragoncem v daljno ogrsko deželo.

Tesnobe v srcu se je znebil šele potem, ko je vlak vozil med kraškimi griči. V mislih je bil vedno bolj na ravninah ob Blatnem jezeru, vedno bolj je bil zopet dragonec, ki je s konji delil večji del svojega veselja.

Po enem dnevu in po eni noči vožnje, se je pred njim, v jutranjem svitu, razgrnila nepregledna ravnina s topoli. Pokazale so se hiše Segesvara in v ozadju konjski hlevi.

Življenje v polku je Tičeta polno zaposlilo. Dela se je oprijel z vsem ognjem, ves se mu je posvetil. Od kar ni imel več matere, ni več čutil niti domotožja, zato pa je postajal tak dragonec, ki mu ni bilo enakega v polku. Bil je drzen, hraber in pogumen, nihče ni znal lepše jezditi na paradah, nihče ga ni mogel prekositi na konjskih dirkah. Nekoč po dirki je pred Tičeta zmagovalca stopilo deklet s šopkom rož:

»Se me še spominjaš iz Lipice,« je Iluška gostolela z zvonkim smehom.

Tiče se ni malo začudil. Na »frkljo« je bil že davno pozabil. Tudi na to, da je moral zaradi njene samovolje po krivici zapustiti Lipico. Zdej je pristopil oče Orloy, ugledni trgovec s konji. Očitno je bil

tudi ta pozabil na neprijeten dogodek v Lipici, sicer ga ne bi v svojem in hčerinem imenu povabil v goste na svojo graščino.

Mlad, korenjaški dragonec je z veseljem sprejel prijazno povabilo in ob prvi priložnosti pojezdil k dvorcu, ki se je belil med konjskimi hlevi in zelenimi topoli.

»Hej,« je zaklical in si pomežiknil. »Naj dekle pokaže, kaj zmore.«

V njej je bilo nekaj deškega; ni pokazala zadrege. Urno je osedlala iskrena lipicanca. Nekaj časa sta jezdila vtric, nato spodbodla v dir in galop. Iluška tudi zdaj ni zaostala, hotela je biti vsakemu kos.

Ko sta se vračala in zadrževala konja v zibajočem koraku, je za visoko stepsko travo tonilo rdečkasto sonce. »Kaj je pravzaprav to dekle,« je Tiče radovedil in ugibal. »Oči ima črne kot ciganka, če je toliko muhasta in trmasta, razvajena in ukazovalna, kot je lepa, potem ne bi bilo dobro z njo skupaj češenj zobati.«

Pred graščino sta se poslovila z njeno prošnjo in njegovo obljubo, da bosta ob prvi priložnosti spet skupaj jezdila na široko stepe. Na nebu so se prižigale zvezde in noč je z meglicami padala na ravnino... Tičeta pa je še vedno vznemirjalo vprašanje:

»Ali je preprosta nagajivka? Ali nečimrna pustolovka?«

Tudi ko je Tiče drugič in tretjič jezdil z Iluško v stepe, si ni rešil uganke, kaj se pravzaprav skriva v dekletu. Če je v muhavosti in vohavosti zgolj mladostna razposajenost, je to kar lepa čednost. Sicer pa kaj bi se toliko ubadal s to mislijo, kaj bi si gradil gradove v oblake.

V domači vasi, v Lipici in tudi v tržaški ladjedelnici je bil navajen na poštene, odkrite ljudi. Take je imel rad, zoprni pa so mu bili taki, ki so vedno imeli nekaj za bregom. S takimi človek ne more biti prijatelj, tudi pomoči ne moreš iskati pri njih, če si v nesreči.

Zdaj pa je kar znenada stopilo v njegov svet, to nekoliko gospodovalno dekle. Gospodovalno, kajpak... Zablistajo se ji črne oči in reče: »Pridi, moraš priti, da bova jezdila v stepe...«

Doslej mu niso prišla niti na mar, dekleta, čeprav so ga bili že potrdili k vojakom in so ga fantje sprejeli v svojo bratovščino. Le Luca, dekle, ki je nekega večera pela na vasi o dekletu, ki je lepa kakor pomaranča, mu je nekoč pripela na klobuk šopek gorečk... Pa ga je bilo sram in jo ni hotel več videti...

Ko sta se mlada jezdec nekega pomladnega večera vracala iz stepe in je v zraku dišalo po brstju in svežih brazdah, je Iluška začela pripovedovati o sebi. Mati ji je umrla že v detinstvu, ostala je sama z očetom. Rasla je, kot rase mladika brez vrtnarja, oče pa ji je vedno govoril o svoji bogatiji. In zdaj ima raje konje kot ljudi...

»In tebe imam rada,« mu je rekla za slovo.

Minevali so meseci. Trikrat dvanajst mesecev je minilo in iztekalo se je zadnji dan, ko bo Tiče slekel vojaško suknjo. Tičetu se je zdelo, da so ti meseci naglo minili. Spočetka se je s težavo privajal ravnini, neskončno pusti in tudi trdemu redu vojaškega življenja. Toda sčasoma mu je zlezal v kri vojaški red, priljubili so se mu kraji. Bil je zdrav in močan – to pa je pogravitno.

Tudi divji in spočiti konji Tičetu niso delali težav. Nekateri so se jih bali, približali so se jim s strahom. Konji to čutijo in so pripravljene strahopetce odganjati z ugrizi in kopiti. To je bila za mnoge huda šola. Tiče je bil drzen in je konje nadvladal s pogumom, v njegovih rokah so postali pohlevni in pokorni.

Tega ni mogel nihče doumeti in so vpraševali:

»Mar konje začaraš, da so ko ovčke?«

Tiče se je muzal, ko so mu pripisovali čaranje. Dejal je:

»S konji moraš biti prijatelj!«

»Da, prijatelj, sicer bi se mi na dirkah ne pustili voditi kakor igračke.«

Dan se je nagnil v večer. »Odhajaš?« ga je presenetila Iluška s popotnico. »Pozdravi mi Lipico in morje,« mu je naročila in odhitela v mrak, ki se je gostil med topoli.

Tiče je odšel v hlev in za slovo nasul konjem ovsu. »Jejte, moji prijatelji!«

Preden je Tiče slekel dragonsko uniformo, je v mislih še enkrat preletel tri leta dolgo vojaščino. Kot se je bil težko privadil, tako se zdaj s skrbjo poslavlja od trdega, vendar brezskrbnega vojaškega življenja. Začeti bo moral znova v tržaški ladjedelnici. Ta misel ga je spremljala na vsej dolgi vožnji v domače kraje.

Zdaj ga ni več budil glas trobente, niso ga več čakali konji. Vse se mu je zdelo kakor v sanjah. Večni živžav kot na semnju in vrvež, ki ga je neprestano spremljal na ulicah. Razlika med ogrsko ravnino in živahnim mestom, je bila neznanska. Tišini navajeno uho, se je privajalo vrvežu in hrupu.

Vrnil se je na delo v zaliv. Da se je bil izkazal pri vojaki so upoštevali tudi v ladjedelnici. Zato so mu dali primernejše delo in boljšo službo in zaslužek. Za delo je zgrabil s polnimi moči.

V enem izmed tistih dni, ko se je Tiče vračal z dela s skupino tovarišev proti središču mesta, je po glavni ulici korakal nenavadni sprevod klovnov in slonov. Klovnovi so v pisanih in smešnih oblekah in še bolj na šegav način vabili meščane v cirkus Busch. Rekli so, da so to najimenitnejši cirkus na svetu. Po mestu pa se je že bila raznesla govorica o velikanu.

»Pojdimo v cirkus, Tiče,« so ga vabili tovariši. »Videli bomo najmočnejšega človeka na svetu.«

Ni se dal dvakrat prositi. In so šli. Rad bi bil videl nenavadnega velikanu, o katerem so se klovnovi toliko širokoustili.

Množica, ki se je zgrinjala z vseh strani in se usedala okoli arene, je nestrno pričakovala cirkuskih vratolomnosti. Muzika, ki je doslej igrala ciganske melodije, je za hip utihnila, nato so zaropotali bobni. Prižgale so se vse luči v mavričnih barvah.

Sredi v areni se je pojavil velikan, najmočnejši človek na svetu, obdan z vencem našemljenih klovnov. Mož – velikan se je izprsil, klovnovi pa so mu prinašali uteži, ki jih je dvigal, debele jeklene palice, ki jih je lomil v podkve in krivulje, kakor tanko žico. Pokazal je še to in ono čudo, nato pa se je obrnil k občinstvu, napel mišice in dejal: »Kdo iz vašega velikega mesta se drzne spoprijeti z menoj?«

Nastala je gluha tišina. Kdo bi se drznil? Kdo bi si pustil streti kosti? Fantje pa so kljub temu spodbujali: »Tiče, daj!« »Kar bo, pa bo,« se je Tiče znašel sredi arene. Množica je zarjavela. Vendar se je našel nekdo, ki se bo spoprijel z velikanom. Spet je nastala grobna tišina.

Sredi arene sta se spoprijela. Kite so se napele kakor vrvi. Toda boj je bil kratek. Kot bi trenil je Tiče položil velikanu in mu pokleknil na prsi. Ta je hropel in se penil od jeze in sramu...

Občinstvo je hrumelo od navdušenja. Spet sta se zgrabila silovito in brezobzirno, kot dva Herkula. Kite so se napele, členki pokali. Kdo bo koga? Glasovi iz množice so bodrili Tičeta: »Daj, daj, ne pusti se!« Ruvanje dveh orjakov je spravilo na noge ves cirkus. Kazno je bilo, da je cirkusku velikanu popustila samozavest. Bil je že upehan, ko sta se spopadla, da so zaškripale kosti. Velikan je kleknil in Tiče ga je položil kakor otroka. Gledalci so ploskali in rjuli. Odkrili so novega junaka.

Tičetu ni bilo toliko do cekinov, kakor do cirkusa. Mož se mu je tudi zasmilil. Ob novem spopadu je cirkuski orjak navidezno premaganega Tičeta zmagoslavno položil sredi arene.

Občinstvo je ostalo mirno, kot da je zaslutilo prevaro. Zaploskali so le redki. Tiče pa je dobil cekine in službo v cirkusu.

To je bilo zanj docela nekaj novega. Življenje med klovnovi in akrobati ga je spočetka popolnoma zmedlo. Toda privaditi se je moral cirkuskim navadam.

Cirkus – beda in blesk, vratolomnost, drznost, spretnost, slava in čestokrat tudi smrt. Tiče se je vživljal s tesnobo in le počasi odkrival skrivnost harlekinov in baletk, akrobatov in krotilcev zveri. Zveri so mu bile vabljiva uganaka. Rad jih je opazoval v kletkah, dremajoče, zvedajoče in navidez dobrodušne. Predstavljal si je krotilca samega med levi, tigri in leopardi, med sloni, medvedi in šakali. In še med konji, poniji, psi, opicami, kamelami, žirafami in zebami, v pisanem svetu živali in zveri do golobov in papagajev. Kolikor različnih živali, toliko nejasnih občutkov, toliko uganek med mikavnostjo in strahom. In vendar strahu žival ne sme občutiti – če ga, je igra z njo izgubljenja.

Kljub temu bi Tiče rad postal krotilec. Človek s časovno močjo, ki v krog svoje volje zaklepa zveri, da pohlevno in ubogljivo sledijo njegovemu povelju.

Tiče je postal ob kletkah in meril v sebi pogum in strah in prisotnosti duha. Le redki so ljudje, ki so jim zveri pokorne.

Tičeta je ob kletkah često zalotil Tung, dobrodušen Kitajček in cirkuski akrobat. Uganil je, kaj ga mika in mu razlagal cirkuske skrivnosti. Vsaka zver ima svoje lastnosti in posebnosti. Vsaka se počuti opeharjena za džunglo in se maščuje za prislilno ujetništvo. Tung ni bil slep. Uganil je Tičeto vročo željo:

»Priporočil te bom Grocku, da te vzame v šolo.«

»Se morda Tung norčuje?« je ugibal Tiče.

»Pravi krotilec mora imeti vse lastnosti dobrega vzgojitelja. Biti mora jeklenih živcev, neustrašen in pogumen. Na zveri mora vplivati kot gospodar in prijatelj. Takih ljudi je malo, zato so tudi krotilci redki, njih imena pa so slavna,« se je nasmehnil Tung in nadaljeval:

»Biti učitelj učencem, katerih popadljivost često zapuša rane in brazgotine, je nevarna in tvegana stvar. To, da vtepaš zverem v glavo krotkost in ubogljivost, da jih naučiš sedeti na stolčkih, skakati skozi jeklene obroče; naučiti nerodne slone, da plešejo stoji na eni nogi, da naučiš konje in medvede malo manj kot govoriti, je dolgotrajna, potrpežljiva šola,« je Tung razlagal natančno in nazorno. Tiče pa si je samo predstavljal, s kakšnim olajšanjem se krotilec umakne iz kletke in kakšno samozavest čuti, da mu uspe, trmastim in svojeglavim živalim dokazati, da je njihov gospodar.

S Tungom sta stala ob levji kletki. V njej je dremal levji samec, zdolgočaseno zdehal, renčal, grčal in napolisel zarjul.

»Glej,« je dejal Tung, »lev, čeprav star, se vselej zaveda svoje kraljevske moči, toda pravi krotilec ga začara v krog svoje močne volje. Le tako se zver podredi krotilcu, da na njegovo kretljivo skače skozi ognjene obroče, krotko poseda v iz zveri sestavljeni piramidi in počenja še druge umetnije.«

Ne bodi len, se je Tiče drzno približal levu, nepremično ga zroč v oči. Lev se je umaknil in zleknil v kotu kletke.

»Dobro znamenje!« je Tung potrepljal Tičeta po ramenu, »dobro znamenje, če uspe z očmi začarati zver. V očeh zver več bere, kot pa v kretnjah in pretnjah. Krotilec ima največjo moč v očeh, in če mu uspe obvladati leva, mu bo uspelo tudi slona, tigr ali medveda.«

Tiče se je zdrznil; nekaj nedopovedljivega ga je vleklo k zverem. Sla po tveganju, predrznost, častihlepje? Pohlep po slavi in denarju? Ne! Samo želja, spoprijeti se z enako močnimi.

V ušesih so mu še vedno zvenele Tungove besede o cirkusu. V davnini so prirejali igre v čast bogovom, pozneje je cirkus pomenil kruh in zabavo. Konjske dirke, lov na divje zveri, boj gladiatorjev in bikoborcev – to je bila najprivlačnejša zabava. K temu so v cirkusu Busch dodali še atrakcije na konjih, vratolomnosti akrobatov, brave na trapezih, vesele točke klovnov in

kot višek — zveri... Cirkuse in cirkuške umetnike, kot so bili Fratellini in Sodonas, so opevali celo pesniki.

Ob kletkah je nekdo prihajal, se ustavljal in se pogovarjal z mogočnimi ujetniki. Čudno, niti ena zver ni zarjavela.

Bil je velik krotilec Grock, lovec na zveri v afriških džunglah in lastnik velikega zverinjaka. Ko je opazil Tičeta, kako brez strahu pospravlja okoli kletk, je postal, potegnil cigaro in rekel:

»Fant, se ne bojiš? To niso tičnice s kanarčiki!«

»Strahu ne poznam, pa tudi zveri se ne bojim,« je dejal Tiče.

»Kolikor vem, bi rad postal krotilec,« mu je nekoč dejal Grock. »Močan si, vidim, in ker si pogumen, utegneš postati mojster pri zvereh. Sklenil sem, če si za to, da te vzamem za učenca. Mlad si, pogumen, zlahka se boš privadil zverem. In zveri tebi. Te imajo svoje muhe. Včasih so trmaste, uveljavljati hočejo svojo voljo. In maščevalne so, nevarne in popadljive. Čar krotilčevega dela je prav v nenehni nevarnosti in zadoščanju nad uspehi. Če imaš voljo, te sprejemem.«

Tiče je moče prikimal.

Prikimal je, vendar s tesnobo.

»Dobro,« reče Grock, »najprej boš moj pomočnik, da se privadiš, potem bomo videli. Za poskušnjo boš vadal slone.«

»Slone?« je vprašujoče pogledal Tiče.

»Da, slone,« je pritrdil Grock. »To so najbolj častitljivi očaki cirkusa, hkrati pa so zelo razumne in nenevarne živali. Kljub nerodnosti in neokretnosti, se sloni dajo veliko naučiti. So pa zelo zamerljivi, če se kdo norčuje iz njihove častitljivosti, zlepa ne pozabijo, pa tudi maščujejo se.«

Tako je Tiče iz cirkuškega pometaća in klovna postal Grockov pomočnik. Kmalu se je izkazal in Grock je bil z njim zadovoljen, saj mu je bil zvest tovariš v zverinjaku.

Poslej je moral Tiče vsako jutro sam k zverem. V vsem je posnemal Grocka, ponavljal pri levih njegove gibe in kretnje, vse tisto, kar je imel strogo za svojo skrivnost. Polagoma se je spoprijateljil s sloni, medvedi in levi, pri tigrh pa je še vedno čutil mraz v kosteh. Vedel je, da so to najzahrbtnejše in najkrvoločnejše mačke, ki jim zlepa ne prideš do živega. Strahopetnost te zveri ne živi zaman v domišljiji in v ljudskih pripovedkah azijskih narodov, kjer tigrji kraljujejo in strahujejo, pa bodisi v močvirnatih gozdovih Azije ali v Sibiriji, kjer trga svoje žrtve rdečkastorumeni ali beli tigr.

Krotilec Grock je nenehno zatrjeval:

»Zveri imajo odlični spomin. Z njimi ne smeš ravnati kruto in surovo. Zveri se za okrutnost maščujejo, kadar najmanj pričakuješ.«

Tiče se je nekoč nalašč spustil v dvboj s starim medvedom. Ostala sta nepremagljiva in zato velika prijatelja. Po Trstu se je razširil glas o njegovi strahoviti moči; vsakdo ga je hotel videti na lastne oči.

Mladega krotilca je zdaj tudi cirkuški velikan gledal s prijaznimi očmi. Čestital mu je in ga hvalil, saj je ukrotil medveda, najzaprtejšega starca v cirkusu.

Grock si je želel ob nastopu zveri čim več rjojenja. To je bila za občinstvo grozljiva in vabljiva poslastica. Mravljinci po hrbtih, kurja polt. Za tak veličasten pevski zbor zveri je pred slehernim nastopom poskrbel tudi Tiče. Cirkus se je stresel od rjojenja, občinstvo pa je drhtelo od grozice.

Prvi so nastopili mlajši, pohlevnejši levi in leopardi, nato kamele in sloni, nato lokavi in vselej nevarni rjavi in črni medvedi. Višek predstave je bil vselej stari, orjaški lev. Bil je mrk, renčec s košato grivo, kot da so ga pravkar pripeljali iz afriške džungle.

Ko je lev prihrumel v areno, je v cirkusu nastala gluha tišina. Pozornost, napeta kot struna, je bila uprta v zver in

krotilca. Upornost, ki jo je lev kazal z renčanjem in divjim opletanjem z repom, je polagoma popuščalo; očitno je bilo, da zmaga nad zverjo moč krotilčeve volje.

»To ni človek, to je čarovnik,« je o Tičetu menilo občinstvo. Tudi sam je čutil, da je v delu z zvermi odkril skrivnost, ki se ne da povedati z besedami. Poslej mu zveri niso več pomenile uganko, ki vzbuja grozo in strah. Z voljo in dobroto je kakor s pronicljivo lučjo posvetil v globino čustvenega življenja zveri. Tudi levov in tigrov.

To voljo in moč je Tiče naposled preizkusil na tigru, zahrbtni zveri, ki se ji je s strahom izmikal celo Grock, ki je priznal: »Učenec je prekosil učitelja.«

Grock, mož, ki je imel veliko izkušenj v delu z zvermi, je Tičetu često govoril o dresuri tigra. Upogniti to prekanjeno mačko, jo napraviti ubogljivo, ni kozja molitvica. Tiger ni lev in ne medved. Že v ukročenem tigru se znenada prebudi džungla in sla po svobodi. Tedaj je smrtno nevarne in le strel iz puške gaspet prisili k umiku v začarani krog.

Nihče, niti Grock ni verjel, da bo Tiče spravil to zakrknjeno zver na kolena. Lotil se ga je s strastjo človeka, ki ne pozna strahu in se zaveda jelekne volje in moči. V tej zavesti je včasih šel predaleč; igra s smrtjo mu je prešla v kri kakor omama. Čutil se je vselej zmagovalca, tudi nad tigrom.

Poslej je nastop s tigrom veljal za višek cirkuške predstave. Za cirkus je bilo to več ko privlačna reklama; občinstvo je drlo v cirkus in ga napolnilo do zadnjega kotička.

Zima se je polagoma umikala v gore. Čeprav je Trst še pometala kraška burja, se je pomlad oznanjala v prvih mandljevih cvetovih. V tistih dneh je tudi cirkus odhajal na pot po velikih evropskih mestih. Pisani vagoni, ki so vozili skozi predore in izseke, soteske in gozdove, so povsod vzbujali veliko pozornost, vrišč otrok in zijala radovednežev.

Tiče je stal s Tungom ob oknu. Kot na filmskem traku so bežali mimo znani in neznan kraji.

Cirkuški ljudje ne poznajo dolgočasje, ne domotožja. Radi pa imajo spremembe, druge kraje in druge ljudi. Klovni, ti so šaljevci. V krvi jim je nemir potepuštvu, doma so povsod in nikjer, kamor pa pridejo, razveseljujejo ljudi z obesaškimi prigodami in smehom. Tudi drugi, akrobati in krotilci, požiralci ognja in meča, plesalci na vrvi, rokohitreci in ravnotežci, so večidel vetrnjaki in pustolovci.

Tičetu se je zdelo, da se v to pisano družino uživlja s posebnim zadovoljstvom. V kratkem času, od kar je v cirkusu, je požel le uspehe. Iz pometaća je postal krotilec, splezal je v cirkuški vrh in zdaj so pred njim velika mesta, uspehi in slava.

Vlak pa je drvel proti severu in se s cirkuškimi vrvežem ustavljal po velikih mestih... Dunaj, Hamburg, Pariz, Rim, Praga... Povsod blišč in beda, bogate hiše in raztrgane bajte, marmornati dvorci in cerkve... Povsod drugi ljudje in običaji, pesem in govorica... Cirkus Busch, ki je slovel že od davna, je razgibal vsako mesto... Predstave in množice, zadržani dih in sproščeno ploskanje... Višek predstave je bil Tičetov nastop s starim tigrom...

Ko se je po dolgem popotovanju cirkus ustavil v Budimpešti, velikem mestu ob Donavi, se je poletje umikalo jeseni. Glas o prihodu se je z naglico razširil, časopisi so prinesli sliko velikana, glavnega krotilca v igri s tigrom. Bil je pošasten prizor, višek cirkuške predstave. Tiče je bil počaščen, smehljaj se je v svojo sliko na prvi strani časopisa...

Tičeta so objeli spomini. Nekje nedaleč na zahodu je Segesvar. Tam je preživel vojaška leta, ki so bila pobarvana z vrsto prijetnih doživetij. Zdaj je vrtal po možganih in ugibal imena najljubših mu konj, oživljal je dogodke, ki so se mu bili najbolj utusnili v spomin.

»Vrag vedi, kaj je s tistim dekletom, z Iluško,« ga je misel popeljala na stepe daleč za Segesvarom, kjer se je od daleč v

soncu svetlikalo Blatno jezero. Do nje že tedaj ni bil popolnoma ravnodušen. Sicer pa, kaj bi nasedal utvaram! Zdelo se mu je bolj podobna dečku ko deklici. Bila je muhasta in vihrava, ko neukročeno žrebe. Toda konje je imela rada in pri jezdenju bi bila prekosila marsikaterega huzarja. Zdaj je bila odrezava in robata kot kakšna možača, zdaj vročekrvna in nagle jeze kot ciganka.

»Vzgoja brez matere,« jo je nekdanji vojak skušal opravičevati. »Vrh vsega pa zdaj z njeno lepoto računa oče, trgovec.«

V teh mislih ga je premotil Tung:

»Kaj, ni lepa ta dežela?«

»Lepa? Preveč je ravna in človek se v njej počuti majhnega.«

»Kako?«

»V ravnini še glas nima odmeva...«

»Tam, kjer se rodiš, je zmerom najlepše...«

»Če je v bližini morje in gore na očeh...«

»V cirkus morava, množica že čaka,« je prekinil pogovor Tung, ko se je iz arene zaslila godba, kot bi zvenejele ostroke...

Prostor pod cirkuško streho, napolnjen z občinstvom, je blestel od luči in žarometov. Godba je ubirala melodijo čardaša, po areni so se prekopalci in razdirali obešenjaške potegavščine našemljeni klovni. Cirkus je pokal od smeha.

Klovnom so sledili vrhovodci, rokohitrci, papige, golobi, psi in ples konjev. Pristopicala so opice, kamele, prištorkljali sloni in medvedi... Navdušenje občinstva je po presledkih paralo tišino. Na vrsti so bili akrobati. Ob vratolomnostih je zastajal dih. Takoj nato se je sredi arene pojavila deklica, ovita z velikanskim udavom... Srh je zlezal v kosti do otrplosti. Neprijeten občutek med gnusom in strahom, se je sprostil šele čez trenutek. In zdaj bodo pridrle zveri...

Oči vseh gledalcev so bile nepremično uprte v razsvetljeno areno, v sedem levov in v osmega, ki je prikorakal zadnji, kot veličastni stari kralj.

Sedmerica levov je poslušno sledila krotilcu in se uravnavala v piramido. Le starec je renčal in se izmikal; bil je očitno razdražen in pripravljen za napad. Tiče in lev sta si stala iz oči v oči. Kdo bo zmagovalc? Lev se je očitno potuhnil in se rjoveč zrinil na piramido. V mrzlični tišini je lebdela napetost... Zdaj zdaj bo višek... Krotilčeva glava v levjem žrelu. Toda zver se je zlovesče usločila ko vzmet... Tedaj je leva stresel sunek z viška. Bil je Tung, ki se je za prijatelja odločil za smrtni skok...

Nihče v cirkusu ni opazil te nevarne igre s smrtjo. Videli so le drzen in skrajno tvegan višek predstave. Množica je zavolovila, vzklikala in ploskala, ko se je Tiče, kot zmagovalc, nad zverjo postavil sredi arene.

Tedaj mi je iz prvih vrst priletel v naročje šopek rož z belim listkom.

Ves čas predstave se je Tičetu zdelo, da ga neko opazuje. Toda, kdo? Tega sredi množice ni mogel ugotoviti. Vsa njegova pozornost je bila osredotočena na zvereh, ki jih mora imeti v šahu. Zdaj se je umaknil v ozadje in na listku prebral:

»Čakala te bom ob izhodu. Iluška.«

Čez obraz se mu je raztegnil nasmeh. »Prišla je, da me vidi,« je predel vesele misli in z množico rinit k izhodu.

»Tiče,« je zaslišal njen glas.

»Iluška,« ji je stisnil roko kot stari znanki.

»Spoznala sem te iz časopisa,« je čebjljala. »Nemudoma sem zapregla kočijo, da vidim slavnega krotilca. In zdaj sem tu.«

Tiče je bil presenečen in srečen. Kaj naj ji reče? Naj ji pove, da se često spominja na doživetja vojaških let, nanjo in na izlete v puste za Segesvarom.

»Hvala ti, da si prišla,« ji je dejal iskreno.

Bil je večer in zvezde visoko nad mestom. Ustavila sta se na mostu čez Donavo...

Temna reka, ki se je valila pod mostom ko pošast z mogočnim pljuskanjem in šu-

mom, je ustvarjala tesnobno občutje. Ali je reka res podobna življenju, kjer se le bežno svetlikajo zvezde?

Nad reko so slonele hiše, v krošnjah topolov je vršal jesenski veter.

Tiče in Iluška sta slonela na mostni ograji in strmela v reko. Nenadno srečanje ni rodilo gostih besed.

»Prišla sem, da te vidim,« je po premolku dejala ona. »Hotela sem te videti junaka, močnejšega od leva... Ze v Segesvaru sem občudovala tvojo drznost in pogum.«

Tiče se je čutil v precepu. Vrednost človeka se ne meri samo po strahu in pogumu. Vrsta je različnih vrlin, ki so vredne spoštovanja in občudovanja. Rekel je:

»Tudi cirkus ni vse, beda je in blišč.«

»Toda krotilec levov – to je kralj!«

»V areni kralj, sicer pa...«

Ni hotel izreči zadnje besede. Mar je njena prijaznost le zavoljo njegove cirkuške slave. Te misli se ni mogel znebiti, čeprav se mu je dekle zdelo mirnejše, bolj dekliško. Toda še vedno je bilo v njej nekaj neopredeljivega. Vihra iz stepe? Ciganska vročkrvnost in nemir? Sla, ki ne pozna ovir?

»Od pesnikov,« je dejala, »imam rada Petofija, ki je padel kot upornik in junak!«

Ko sta se vrnila na ulico med visoke hiše, je od nekje prihajala melodija ciganskih violin. V bližnjem, razsvetljenem gostišču, so mladi pari v divjem ritmu plesali čardaš.

Vstopila sta in se usedla k prazni mizi. Tiče je naročil pijače. Trčila sta in pila na zdravje. Z ugodjem ju je objel sij luči in valovi ciganske godbe. V njunih besedah se je iskriala iskrenost.

»Kaj bi dala, da bi lahko postala krotilka zveri.«

Tiče se je zdrznil:

»Krotilka zveri? Ne bi ti privoščil tega kruha, ki je trd in grenak. To ni za ženske.«

»Ako ne krotilka zveri, pa vsaj dreserka konj,« je Iluška trmasto vztrajala v svojih nenavadnih željah.

»Cirkus je cirkus. To je življenje potepuhov in pustolovcev, ljudi, ki nimajo doma, ne domovine.«

»Ni nujno, da si potepuh, pustolovec in brezdomec,« je z ihto ugovarjala.

»Še vedno hoče uveljavljati voljo,« je pomislil Tiče, »še vedno je muhasta, gospodovalen otrok stepe, ki hoče vse doseči in ne pozna ovir.« Tiho je rekel: »Vrni se k očetul!«

»Ne, k očetul se ne vrnem,« je v zadregi sklonila obraz. »Nočem, da bi me omožil z nekim... Ne, pri tebi ostanem!«

»No, zdaj sem pa v kaši,« je prešinilo Tičeta. Bil je v hudem precepu in ni vedel, kaj naj stori. Prepričevati jo, da cirkus ni to, kar si predstavlja in da je najpametnejše, če se vrne k očetul, je pomenilo toliko, kot bob ob steno.

»Pri tebi ostanem, v cirkusu, pa naj se svet obrne narobe,« je trmasto vztrajala.

Tiče do dekleta, z nemirno cigansko krvjo, ni bil ravnodušen. Bil je ujet in ukle-njen, ni je mogel odbiti, čeprav je vnaprej vedel, da mu njena prisotnost ne bo prinesla sreče. Njegovo življenje se je že zdaj razcepilo na dvoje. Iluška mu je sledila na vsakem koraku in vzklikala: »Cirkus, to je življenje! Pravljica dežela!«

V deželo je zopet prihajala jesen z nenehnim deževjem, vlago in mrazom. Kamor je človek stopil, blato do gležnjev; povsod je vladala mrkost in čemernost.

Tiste dni se je cirkus znova odpravil na dolgo potovanje v toplejše kraje. »Če hitro ne odrinemo,« se je jezil Grock, »bo zveri vzeli hudič!« Spričo tega je imel Tiče dela čez glavo. Zveri je bilo treba pripraviti za potovanje in prav v tem se je pokazala beda cirkuškega življenja.

Iluška, ki si je doslej predstavljala samo blišč in slavo, se je najprej zaprla v molk, nato je izbruhnila: »Tebi so zveri več kakor jaz, ki gnijem v tem brlogu!«

Nekega dne po takem izbruhu je odšla, ne da bi se bila poslovila.

Tiče je skrušen, klel vrage in bogove.

Na poti v južne kraje se je cirkus ponovno ustavil v Trstu, kamor je bil Tiče povabil svojega očeta. Najprej ga je bogato pogostil, nato najel kočijaža. Vozila sta se po mestu do Miramarja in nazaj do vznožja Miljskih gričev.

Oče, priletel, moder mož je znal brati tudi sinove misli, ki niso božale le mladih let in domačih krajev, pač pa so se vračale nekam daleč na ogrsko ravnino. Oče mu je vmes razpredel svojo kmečko modrost:

»Leva ukrotiš in tigra, zato pa ne misli, da boš ukrotil tudi žensko... Nikar si tega ne ženi k srcu. Kar je človeku najtežje, najbolj drago, je navadno tudi najbolj varljivo in pogubno. Ob tem pa ni, da bi omagal, obupal, vrgel puško v koruzo. Treba je začeti znova, od začetka in ni vrag, da nekoč ne prekosiš samega sebe. Odmerjene ti je toliko in toliko ravne poti, ki jo moraš prehoditi, in toliko in toliko kamenitih

klancev, na katerih se moraš spotiti – pa prideš do cilja. Vidiš, jaz se ubadam na skopi istrski zemlji in star sem že, pa sem zadovoljen. Nimam preveč želja, ne potreb. Ti pa si se naučil zajemati s preveliko žlico,« je utihnil oče.

Očetove besede so padale kakor na zemljo.

»Prav imaš, oče,« je dejal sin. »Včasih nisi kriv, da se stvari zapletejo in ko jih hočeš razvozlasti, se še bolj zapletejo,« je Tiče odgnal misli na Iluško kot vsiljiv mrčes.

»Tisto o levu, tigru in... pa si, sin, dobro zapomni. Ob ognju se lahko prijetno ogreješ, pa nevarno opečeš,« je bil oče ves dobrodušen.

Kljub cirkuški slavi je bilo za Tičeta vedno najlepše doživetje obisk v domači vasi. Tedaj je spet kot nekoč v mladih letih zaživel pristno in preprosto. Vaški otročadi je prinesel igrač, očetul lepo izrezljano pipo, vaščane pa je povabil na gostijo. Jedli so, pili in peli; na borjaču je harmonika vabila na ples. Za pojedino so odrli celega vola, napekli kruha, nastavili polovnjake črnine.

»Jejte in pijte, bodite dobre volje!« je Tiče bodril znance in prijatelje.

Vaščani so bili poslušni. Jedli so, pili in občudovali velikana.

»Pod njim se trese zemlja,« so modrovali. In: »Prazna vreča ne stoji pokonci!« Po vasi se je bil raznesel glas, da Tiče za zajtrk pospravi dva ducata jajc, za kosilo pleče mesa, za večerjo celega purana, kar pa vselej zalije z navrhano mero dobrega vina.

Vaška gostija se je končala šele ko so vaščani Tičeta spremili do mosta čez Glinščico in mu zaželeli srečno pot.

V cirkus Busch so bili pripeljali leve in tigre naravnost iz džungle in Tičeta naloga je bila, da jih zdresira pred novo turnejo. Dela se je lotil z vso paro in kaj kmalu je imel mlade zveri v šahu. Tudi stari lev je bil zdaj pokoren, kot starec vdan v svojo usodo. Toda starega tigra, potuhnjenega zver, je Tiče namenil za višek predstave. Takšnega »skoka k izhodu« ali »glavo ponuditi tigru za prigrizek«, še ni pokazal živ človek v cirkusu...

Na potovanju po evropskih mestih od Madrida do Prage, je cirkus Busch žl velike uspehe. V časopisih so izhajali članki, polni hvale, o velikem čarovniku pri zvereh, ki se imenuje Tiče Zobin.

Zopet se je poletje nagibalo na jesen, ko je cirkus vznemiril Budimpešto. Tri leta je minilo, ko je zadnjič odhajal iz mesta.

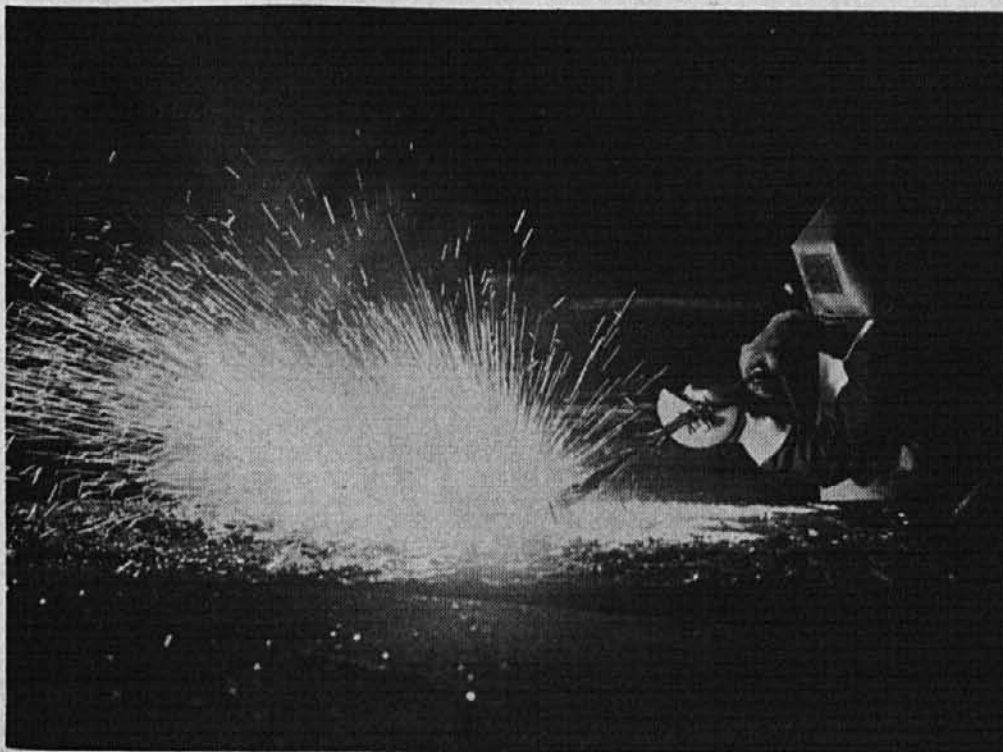
»Tri leta,« je prešinilo Tičeta. »Kako naglo teče čas!« Spomnil se je tistih dni, Iluške, kakor da bi to bilo včeraj. Rana, ki mu jo je prizadejala, še ni bila zaceljena. Toda nocoj bo pokazal, kaj je in kaj zna.

Predstava v svečano razsvetljenem cirkusu se je odvijala po običajnem redu. Najprej so nastopili klovnji, razvneli občinstvo v smeh, nato rokohitrci, vrvohodci, ples konjev, vragolije z opicami, igre s psi, z golobi; pojavili so se sloni-pramodrijani in – deklica z udavom... Občinstvo je nemelo zadržanim dihom in nato hrumelo v odobravanju.

Višek predstave bo tudi nocoj nastop s tigrom. Igra med življenjem in smrtjo. Najprej ples s tigrom, nato skok skozi ognjeni obroč in – krotilecova glava v tigrovem žrelu.

Tik pred začetkom je Tiče opazil Iluško v krogu mladih huzarjev. Spreletelo ga je ko leden curek. Zmeden se je vrgel v igro z zverjo, začutil, da se nekaj ruši. Tedaj se je zver sprožila ko vzmet in se zagrizla vanj, vendar je od silnega sunka vzletela vznak in znova naskočila... Na tleh je hropel klopčič zveri in krotilca... Izza kletke je počil strel, zver je omahnila... Tičeta so, razmesarjenega, odnesli iz arene...

Na koledarju se je bilo menjalo nekaj letnic, ko se je zgodnjega jesenskega večera pojavil v Bregu nenavaden berač. Bil je ubog in beden, bos in raztrgan ter – po-

Franci Črv: »Flemanje«

(Nadaljevanje na 10. strani)

polnoma nem. Spehan in očitno sestradan je počasi ob palici, med otroškim vriščem, krevljaj po vasi. Z muko se je zavlekel na Zobinovo dvorišče, se ustavil, kot popotnik z dolgega popotovanja. S praga ga je uzrl ostareli oče, ostrmel in z grozo v glasu vzkliknil:

»Pa nisi ti, Tiče? Joj, kako te je zdelal svet!«

Tiče je stal ko okamenel in grgral nerazumljivo besede. Ni mogel povedati, kaj se je bilo z njim zgodilo. Iz njegovega momljanja in kretenj je oče bolj uganil kot razumel, da je žejen in lačen. Na klop pred hišo mu je položil kruha in vina. Z muko je jedel in pil; debele solze ganotja so mu tekle po iznakaženih licih.

Nekdanjega velikana ni bilo moč prepoznati. Ljudje so menili:

»Slava ga je bila upijanila.«

Zdaj so bila daleč za njim slavna cirkuška leta, ko je bil močnejši od leva in ga ni bilo strah spoprijeti se s tigrom. Svet ga je slavil in častil, dokler je bil najmočnejši, najpogumnejši in se je ljudem z zabavo podajal v smrtno nevarnost. In ko jo je skupil, ni bil več potreben in svet ga je zavrgel. Preostala mu je še edino rodna streha, ki ga je invalida, živega mrliča, sprejela s toplim gostoljubjem...

Ljudje, ki so bili do Tičeta polni usmiljenja, so ven in ven ugibali, kaj ga je bilo doletelo, pahnilo v tako strašno nesrečo. Ugibali so po globokih brazgotinah na obrazu, rokah in prsih, po grozljivi iznakaženosti, ki mu jo je zapustila ponorela zver. Kako se je bilo to zgodilo, niso nikoli zvedeli. In ker so ga imeli v lepem spominu in so bili ponosni nanj, na velikana, so marjali:

»Zakaj ni ostal kmet, ribič ali mornar!«

Kako je prišlo do sinove nesreče, ni zvedel niti oče. Nekoč ga je vprašal:

»Kaj je s tisto žensko, ki si jo nekoč objokoval v Trstu, tedaj, ko sva se vozila v kočiji?«

Sin se je zdrznil. Na iznakaženi obraz mu je legla temna žalost. Očitno je bilo, da se je sinu ob vprašanju odprla rana, nezaljena rana. Pred seboj je uzrl tigra, vanj se je bila zažrla zmedenost, ki jo je bila zakrivila lluška, ko mu je s svojo izzivalno prisotnostjo razkrajala osredotočenost v igri s tigrom.

Grozljivega dogodka se je tiče spominjal ko v daljnji megli. Globoko v podzavesti se je ko v sanjah znašel v grozljivem vrtincu iz katerega je polagoma padal v črno temo...

Iz teme se je prebudil po dolgih mesecih, ko je v bolniški postelji visel med življenjem in smrtjo.

Minilo je leto in več, ko je Tičetu v zamegli spomin dahnil prvi žarek svetlobe. V blede luči bolniške sobe sprva ni vedel, kaj se z njim pravzaprav dogaja. Z otrplimi rokami si je mukoma otipal obraz... V oči se mu je vtisnila groza in obup... In prvi žarek upanja so se mu v spominu zvrstile osrečujoče slike lastnega življenja... Dom v Bregu nad morjem, Lipica s ponosnimi lipicanci, ladjedelnica v tržaškem zalivu, velika evropska mesta in cirkuška slava... Vse je minilo in se razpršilo kot milni mehurček, kot mine mladost in pomlad in vsi letni časi...

»Kako kruto in kratko je življenje,« ga je nekje na dnu prešinila trpka, žalostna misel. Ničesar drugega: ni več želel, kot še enkrat videti domači kraj, morje, slišati domačo pesem, vdihavati duh domače zemlje.

Ko je naposled toliko okreval, da je mukoma hodil ob bergli, se je sam samcat znašel pod streho neba v neznanem svetu. Nekdanji velikan je postal razvalina, ves nebogljen, onemogel in ubog. Želja po domačih krajih ga je gnala proti zahodu, od hiše do hiše, od vasi do vasi. Hodil je čez neskončno ravnino, mimo pasočih se konj in mrzlih ljudi. Ko je v daljavi uzrl prve vinske griče, se je nasmehnil sredi svoje ne-

sreče. Neizrekljivo toplo mu je bilo pri srcu, da se je bližal domovini, da mu je ob dobrih ljudeh zvenela v duši materina govorica... Pot pa je bila še vedno pred njim, spal je, kjer ga je zalotila noč, pil iz studentcev, jedel iz rok dobrih ljudi.

Prišla je spet pomlad, poletje in jesen. Odvetelo je cvetje, dozorelo klasje in zdaj vre v hramih vino. V dolgih večerih so se zbirali ljudje v ognjenicah — kuhinjah z odprtim ognjiščem, pokušali novo črnino. Ob sladkem moštu so se razvezali jeziki in v ognjenico se je priselila ljudska modrost.

»Kdo ve, kaj je to: Ena žlica masti se po vsem svetu razleti?«

»Sonce,« so rekli vsi v en glas.

»Kolač pri kolaču, dolga kot ena kača?«

Oči so uprli v verigo nad ognjiščem.

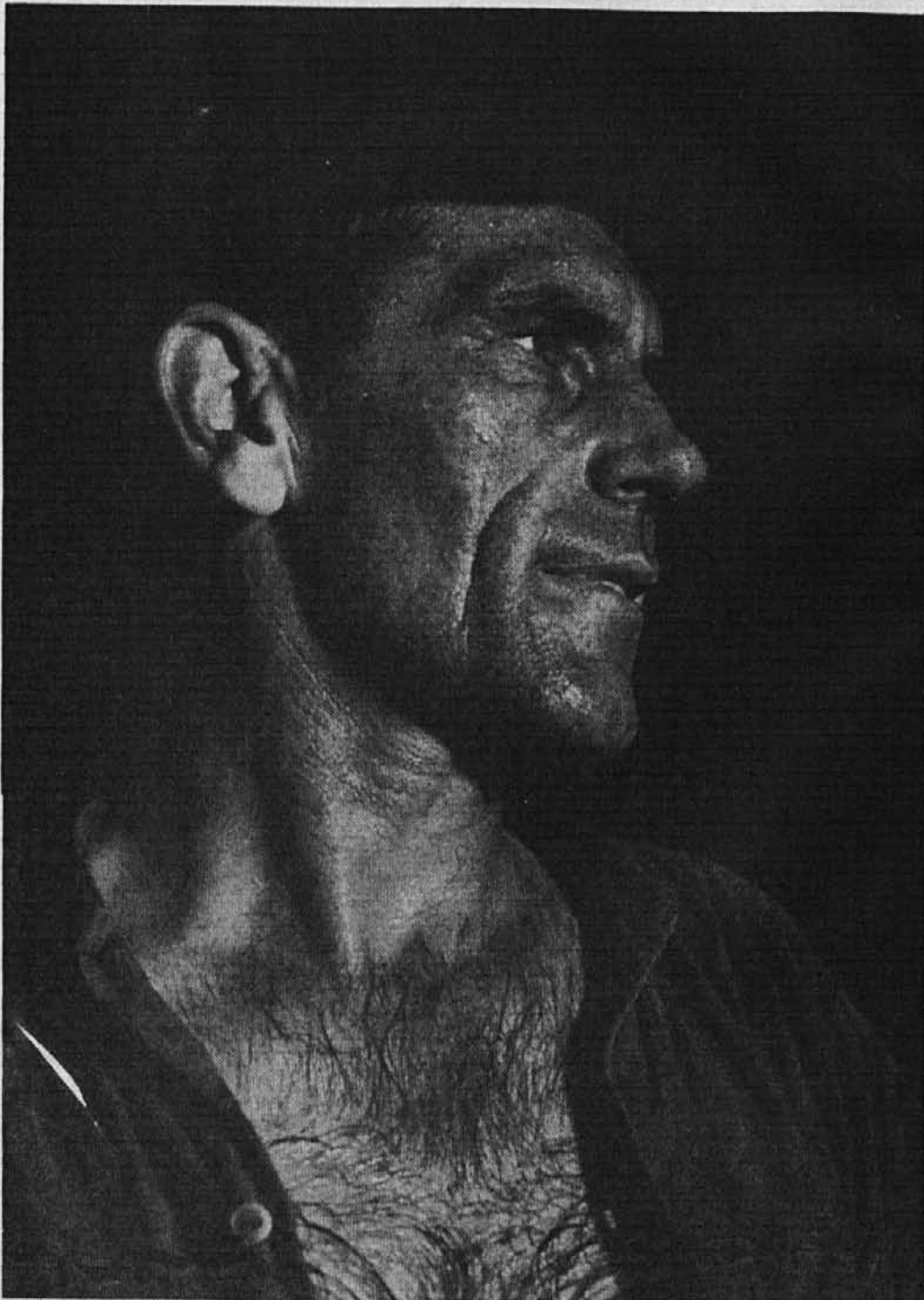
»Štiri sestre: dve za dvema tečejo, a se ne ujamejo?«

»To so pa štiri kolesa pri vozu.«

Ko so takih sneli že za celo rešto in si povedali še o vremenu, da od Trsta zmoci za dva prsta, od juga za dva pluga, od Kopra pa je vsaka suknja mokra, so zapeli tisto najlepšo:

»Pupica moja, kaj bo tu...«

Odpeli so in se spomnili na Tičeta... Bil je še miad, ko so ga sprejeli medse, plačal je fantovščino in to isto pesem so zapeli pod lipo... Dolgo je že odtlej in zopet je jesen. Slavni cirkuški velikan je reven in ubog usihal in naposled presahnil v istrsko zemljo... Tudi o njegovi smrti je šel glas v Istro, na Kras in prek Škednja in Trsta... In kmetje ob trtah in oljkah, ribiči ob srebru rib in soli in mornarji na oceanih še dandanašnji modrujejo: »Tudi Istra je rodila velikana!«

Franci Črv: Železar

Sel je po poti, po kateri je moral hoditi, nekoliko malomarno in neenakomerno, poživigal je predse, z glavo, nagnjeno postrani, je gledal v dalj, in če je zašel na kriva pota, se je to zgodilo zato, ker za nekatere sploh ni prave poti. Če ga je kdo vprašal, kaj za vse na svetu misli pravzaprav postati, je odgovorjal kaj različno, kajti imel je navado reči (in to je bil tudi že zapisal), da nosi v sebi možnost za tisočere oblike življenja, obenem pa skrivno zavest, da so to v bistvu same nemožnosti...

THOMAS MANN, Tonio Kröger

Tržaška železniška postaja je bila polna Jugoslovancev, ki so se vračali s sobotnega nakupovanja nazaj v domovino. Ženske se nikakor niso mogle zadržati, da ne bi že kar v čakalnici začele z razkazovanjem in pomerjanjem nakupljenih stvari. Iz polivinilastih vrečk in potovalok so vlačile živopisane puloverje, majice in farmerke, jih mečkale, raztezale, si jih polagale na život, primerjale cene, si pravile, kdo bo kaj nosil, kdo česa ne bo nosil, z žarečimi obrazi vzklikale: Joj, kako je to lepo in: To je pa zares poceni. To se sploh ne mečka. To se koj zmečka. To so obstojne barve, sploh ne zbledijo na soncu ali pri pranju. To obleko bo moja hčerka imela za novoletni ples, ampak kaj, ko ji bom za maturo morala kupiti spet drugo. Kaj res, koliko je pa stara? Že toliko? Moj sin jih bo pa šele petnajst spomladi, smo pač pozneje začeli. Ali so te hlače za sina? Ne, naš si že vse kupuje sam, izbirčen je, nič mu ni več po volji, kar mu kupiva midva z možem. Kaj ne bo izbirčen, saj je najbrž že cel fant, dandanes so petnajstletniki že pravi bikci, da o dekletih sploh ne govorimo. No, naša je tista nora leta že prebolela, tako mirna in pozorna in skrbna in urejena je postala, prej pa nikoli nismo vedeli, kaj nam bo skuhalo. Ja otroci otroci, velik križ je z njimi. Ampak še večji bi bil, če jih sploh ne bi bilo. Saj imate prav gospa. Ja, ja...

Fant, ki je s potovalko v roki prišel v čakalnico, sredi tega splošnega živžava ni vzbudil kakšne posebne pozornosti. Tudi on se ni kaj prida menil za ljudi okoli sebe. Bil je utrujen od potovanja, povaljan in neobrit, sklanjal je glavo, obraz mu je ves čas lezel v mučeniške gube, ker ga je mučil zobobol. V glavi mu je kljuvala topa bolečina, hkrati z utripanjem krvi v sencah. Obrazi čakajočih žensk, njihovo govorjenje, vrvež ljudi, ki so hiteli na perone, svetloba neonskih luči — vse to se mu je zlivalo v nakakšno rdečkasto migetanje pred očmi. Ko je zobobol začel postajati že neznosen, se je začel sčipati v roke in v bedra, ker je naivno upal, da bo ta nova bolečina, ki si jo je povzročal s sčipanjem, pregnala ono prejšnjo. Potem je stavil še na zadnjo karto. Z zaigranim nasmeškom na obrazu si je rekel: »Odlično se počutim. Bolečina je zanemarljiva. Tudi ta metoda je odpovedala. Bolečina se ni dala prevarati.

Ura je bila osem zvečer. Potniški vlak na progi Trst—Opčine—Sežana—Divča—Postojna—Ljubljana—Zagreb—Beograd je bil pripravljen za odhod. Mnogi v čakalnici se je razgibala, ženske so pospravljale svojo robo in se jele drenjati proti izhodu. Čakalnica se je spraznila, saj je poleg fanta z zobobolom ostal v njej samo še star berač

z umazano sivo brado, ki si je dajal opraviti z vsebino smetnjaka ob vhodnih vratih. Vsako stvar je vzel iz zaboja, si jo skrbno ogledal, po tem pa se sam pri sebi zaničljivo namrdnil in jo spustil nazaj v smetnjak. Med vso mogočo in nemogočo šaro, ki jo je privlekel iz smetnjaka mu je nazadnje ostalo v roki nakaj belega in malo rdečega — okrvavljen damski vložek, še moker in lepljiv, pravkar uporabljen in pravkar odvržen. Starec je preklinjajoč odšantal iz čakalnice, brisoč si roke ob hlačnice.

Fant je tako ostal sam, dokler ni prišel dežurni železničar in ga s klici »Chiuso, chiuso!« spodil ven. Sel je na drugo stran, v čakalnico prvega razreda, ki je bila na srečo odprta. Če sem bil v drugem razredu brez karte, si je mislil, sem lahko tudi v prvem. Udobno se je zleknil v mehki naslonjač in si pretegnil razbolele in otrdele ude. Zobobol ga ni več mučil, lačen pa je bil še zmeraj. In to zmeraj bolj. Bil je brez denarja in že dolgo se ni pošteno najedel. In kot da bi to vedeli in mu hoteli nagajati, so po vseh sedežih okoli njega ljudje ves čas nekaj vtikali v usta, mleli, cmokali, obirali kurja bedra, lupili sir in salamo in pomaranče, lomili kekse z zobmi, valjali bonbone in zvečilne gumije po ustih.

»Cento lire, signore, cento lire,« je zavpil za njim stranišničar, ko je šel fant mimo njega v scalnico.

»Saj grem samo odlit.«

Hvalabogu, vsaj to. Vsaj poččiješ se lahko zastoj. In celo roke si lahko zastoj umiješ. In lase si lahko zastoj poččeš pred ogledalom.

Na hodniku ga je prestregel starejši človek s skrbno pristrizhenimi brčicami in svetlo sivim klobukom na glavi.

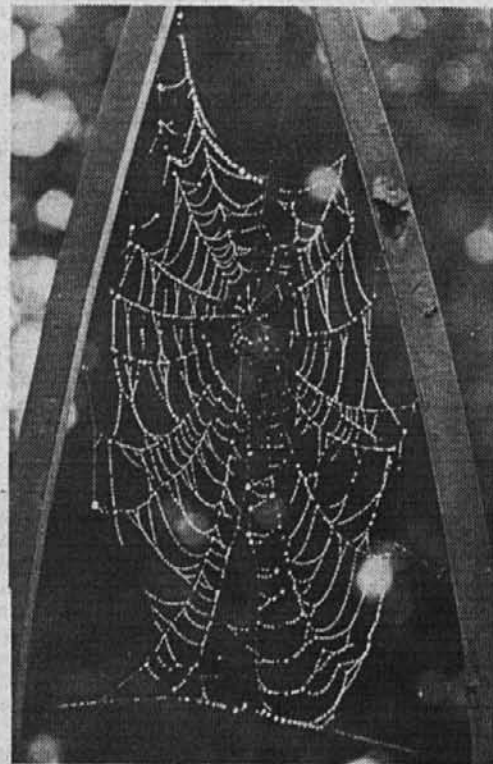
»Boste cigareto, mladi gospod?«

»Hvala ne kadim.«

Tip ga očitno ni razumel.

»No fumare... Capito?« je ponovil fant v njegovem jeziku.

Možakar se je malce zmedel. »Mislim sem... Gotovo nimate kje prespati...« je zajecjal.

Franci Črv: Pajčevina

»Kako pa veste, da nimam kje prespati. Jaz lahko prespim kjerkoli. V hotelu Miramar, če se mi slučajno zljubi.«

»Mislim sem... Jaz imam prostor pri sebi, pa bi lahko... Že prej v čakalnici sem vas opazoval. Tako samotni in žalostni ste se mi zdeli... Tudi jaz sem tak, vidite... Lahko bi se kaj pogovorila... Ljudje nismo ustvarjeni za samoto...«

»O čem naj bi se pogovarjala?«

»Oooo — o vsem... o Umetnosti... O poeziji... Zaljubljen sem v poezijo, veste. Ali morda poznate stare latinske pesnike Ovida, Katula, Horaca...«

»Nikoli nič slišal o njih,« je rezko odvrnil fant. Potem pa mu je prišlo na misel, da bi lahko starca pripravil do tega, da bi mu plačal večerjo in je dodal: »... No, nekoliko že... Spominjam se jih še iz srednje šole, zelo bled spomin, veste... Metaformoze, čigavo je že to?«

»Metamorfoze,« ga je z dvignjenim prstom popravil starec. »Napisal jih je pa Katul. Odlično delo. Grandioso!«

»Če se ne motim je to Ovid in ne Katul,« je fant spet skušal uveljaviti ostanke svojega srednješolskega znanja o starorimski književnosti.

»Izključeno,« je kategorično zanikal starec. »Katul je, bral sem ga v latinskem izvorniku, je pribil z avtoriteto poznavalca.

Pred tako odločnostjo je moral fant seveda popustiti. Od vse latinske književnosti mu je ostala v spominu samo Ovidova »Umetnost zapeljevanja«, ki jo je študiral že kot osmošolec, seveda ne iz ljubezni do Ovida, ampak iz čisto praktičnih razlogov. Takrat je bil namreč do ušes zaljubljen v neko Mileno iz sosednjega razreda in se je po načelu najprej teorija, potem praksa, iz knjig učil, kje imajo ženske svoja mehka mesta, na katere tipke je treba pritisniti, da se raznežijo. »Umetnost zapeljevanja« se je resda naučil skoraj na pamet, na prakso pa potem ni nikoli prešel, ker je bil preveč strahopeten za kaj takega in se je Milene celo na daleč izogibal, ker je v njeni bližini zmeraj čez vsako spodobno mero jecljal in zardeval.

»Da bi me vsaj povabil v restavracijo na večerjo!« se je fantu ves čas motalo po glavi. Samo zaradi tega se je zapletel s tem starcem in samo zaradi tega je že ves čas poslušal njegovo trobezljanje o rimskem pesništvo.

Možakar pa je imel z njim očitno nekoliko drugačne načrte:

»Kaj ko bi šla k meni domov, amici... Rad bi postal vaš prijatelj... Tako mladi ste še. Veliko mladih ljudi je bilo že pri meni... Rad imam mlade ljudi. Tudi sam se počutim mladega, kadar sem z njimi. Naši nazori se v marsičem ujemajo.«

»Kakšni nazori? Kako ujemajo?«

»Mislim... V umetnosti... V politiki... Jaz sem komunist, veste.«

Iz denarnice je v dokaz svoje razredne zavesti privlekel rdečo izkaznico KPI. »Kaj pa ste vi, bello ragazzo? Izgledate kot kak maoisti ali anarhist... Imam dosti mladih prijateljev, ki so maoisti in anarhisti... Simpatični mladi ljudje. Pravi užitek je z njimi konverzirati...«

Fant mu je s stisnjenimi ustnicami obrnil hrbet in se vrnil v čakalnico. »Ti se hočeš buzerirati, jaz hočem žreti, oba pa mlativa prazno slamo o komunizmu in o Katulovih (ali Ovidovih — vrag naj jih vzame! Metamorfozah)«

Zdaj je moral stati, ker so mu medtem, ko je zunaj na hodniku slepomišil s

starcem, zasedli sedež. Kakšni topi, mrtvi obrazi, ga je spreletelo, ko je gledal ljudi okoli sebe. Kot posmrtno maske. Še če se je kdo slučajno zasmel, so se zasmejala samo usta, oči ne. Samo zožile so se in koža okoli njih se je za nekaj hipov stisnila v drobne gubice. Iz ust pa je zazvenel smeh, kot da bi noter v globini grla zaškripalo slabo naoljeno kolesce.

Kaj čakajo ti ljudje tukaj? se je spraševal fant. Tista ženska v kotu, na primer, s šminko HELEN RUBENSTEIN na ustnicah in pod očmi, z zlato uokvirjenimi naočniki na nosu in z modno revijo v orokavičenih rokah? — — Nekakšen vlak, prav gotovo. V denarnici ima karto prvega razreda za Benetke ali Videm ali Gorico, če ne celo morda za Rim ali Torino. — In potem? Ko bo prišla tja, kamor je namenjena? Jo bo kdo čakal na peronu? Mož, ljubeči otroci? Z zardelimi lički od hitre hoje po hladnem nočnem zraku, zadihani, nasmejnani? Ji bo mož rekel: Kako zgubljen sem bil brez tebe, in otroci: Mamica, mamica, ali nam boš skuhala mlečno kašo za večerjo, tako radi bi jedli mlečno kašo... Ampak ne, ne... Ta ženska je že prestara, da bi imela majhne otroke z rdečimi lički, nobenih otrok ne pričakuje; njeni otroci so že veliki, v kakšnem tujem mestu gledajo televizijo zdaj zvečer in imajo mogoče že sami majhne otroke. Zehajo, ker se dogajajo na ekranu same dolgočasne stvari, kaj drugega pa ne vejo početi ob tem času. Navsezgodaj zjutraj morajo v službo, le kdo bo hodil zdaj ponoči čakati mamo na postajo. Mogoče pa živijo ločeno in sploh ne vejo, da je kam odpotovala. To mogoče ve samo njen mož (če ga še ima) in je vesel, da je ni doma. In ko se bo vrnila, ga bo spraševala: Si zalil rože? Si nahranil kanarčka? Si šel v čistilnico po tisto mojo lila obleko? — On pa bo mogoče užaljen, ker ga nič ne vpraša o njem samem, kako mu je bilo brez nje, in ko ji bo to omenil, mu bo ona zabrusila nazaj: Kaj pa ti, si me ti mogoče kaj vprašal, kako sem potovala? In potem bosta šla spat, vsak v svojo posteljo, in ona bo gledala v temo in ga poslušala — njegovo dihanje, dihanje tega tujega človeka, ki naj bi bil njen mož, in jutri bo tako kot včeraj in že vse dni, vse mesece, že dolga leta nazaj, komaj za malenkost drugače. Za malenkost. Mogoče. Če.

— — —
Stražnik je sedel za mizo in s prsti bobnal po lesu. Njegova glava se je odvijala v oblak cigaretnega dima. Fant si je z rokami podpiral težko glavo. Kako čudovito bi se bilo zdaj nekam nasloniti in zaspati, je utrujeno pomislil. In se najesti seveda. Najprej najesti.

Kako me gleda! — kot da sem kakšen Dillinger ali Jack Razparač.

— Ah, naj že kdo pride, naj se že kaj zgodi, prekleto!

Vrata so se odprla, vstopil je komisar. Z rokami v bokih se je ustopil pred fanta in ga prebodel s pogledom. Tega se je najbrž učil na kakšnem detektivskem tečaju, je pomislil fant.

»Pokaži dokumente!«

Fant je izvlekel iz žepa potni list in ga položil na mizo.

»Kdo je na tej sliki?«

»Jaz.«

»Nisi ti.«

»Seveda sem.«

»Pojdi k ogledalu in se poglej. Tak si kot da bi ušel iz tujske legije in se cel mesec skrival v afriški džungli. — Kdaj si se zadnjič umil in obri?«

»Bil sem na poti, nisem imel prilike...«

Komisar je pomignil stražniku.

»Pelji ga na hladno — do jutra.«

Pred fantom so se odprla okovana vrata jetniške sobe.

»Mater mu makaronarsko!« je stisnil skozi zobe.

»Kaj si rekel?« se je zabolščal vanj stražnik, ki je očitno prav dobro razumel psovko, čeprav ni bila izgovorjena v njegovem jeziku.

»Nisem rekel tebi.«

»Komu pa?«

»Onemu tam,« je fant s palcem pokazal na vrata komisarjeve pisarne. »Tvojemu bossu.«

»Njemu, a?«

Stražnikova roka se je bliskovito zganila in še preden je utegnil fant pomisliti na obrambo, je začutil na licu trdo, pekočo klofot in takoj nato še eno z druge strani.

»Tako, da boš vedel. Mi smo zate signori, SIGNORI.«

Fantu je zavrela kri. Pognal se je proti stražniku, ta pa ga je zaustavil s silovitim udarcem pendreka čez obraz. Pred očmi se mu je rdeče zameglilo. Opo- tek se je na tla. Hotel je vstati, a ni imel moči. Vrata za njim so se zaprla, v ključavnici je zarožljaj ključ.

Dolgo je ležal na mrzlem kaznilniškem betonu. Hlad mu je pronicel skozi obleko, skozi kosti in meso, prav do srca. Kri, ki mu je tekla iz razbitega nosu, se mu še vedno ni povsem ustavila. Kaplje zgoščene krvi so se strjevale na tleh kot rdeči vosek. Z rokami si je brisal kri z obraza in jo mazal po tleh. Krvav obraz. Krvave roke. Krvava tla. Vse krvavo. Vzdignil se mu je želodec, prav gotovo bi bruhal, če bi imel kaj izbruhati. Požiral je s krvjo in sluzom in solzami pomešano slino. S prstom je segel v požiralnik. V želodcu mu je zaklokotalo, žrelo se mu je nekajkrat krčevito stisnilo in napelo bruhal pa ni. Vse pore v ustni votlini je imel polne sline. Niti toliko moči ni imel, da bi jo izpljunil. S krvjo pomešana slina se mu je vlekla iz ust na tla. Odprl je oči. Nad njim je gorela električna žarnica, premle muhe so lazile po stropu. Na golih stenah so se risale sence plešočih več. Fant se je tiho zasmel — skozi kri in solze, skozi vse te rešetke in zidove — se je zasmel svoji usodi v obraz.

— — —

Stal je ob cesti in ustavljal avtomobile. Veter je podil oblake čez izprano sinjino aprilskega neba. Ob cesti je rasla prva pomladna trava in tam spodaj se je ponosno in samo sebi zadostno kodralo morje. Fant pa je vzdignil palec in ustavljal avtomobile. Nobenega ni ustavil. Res da sem suh, si je rekel, in da mi hlače kar mehadrajo okoli nog, toliko pa me je še vseeno skupaj, da me ne bi smeli kar tako spregledati. Prav dobro sem viden na tem ozadju. Vsaj toliko kot tale drevesa ob cesti. Pa mi vseeno nihče ne ustavi. Mogoče mislijo, da sem tu kar tako za dekoracijo. Ali pa za strašilo, da jim podim ptiče, mačke in ježe s ceste... Ampak če bi me imeli za strašilo, bi me vendar kdo pogledal — vsaj kakšen otrok z zadnjega sedeža...

Zdelo se mu je, da že celo večnost stoji ob tej vijugavi obalni cesti in da ni nikdar poznal kaj drugega kot ta zlizan asfalt, ta visoka, v vetru upogibajoča se drevesa, zelenečo aprilsko travo in to morje tam zadaj. Avtomobili so vozili brez predaha, brnenje njihovih motorjev je v neenakomernih intervalih naraščalo in padalo.

Ustavil pa ni nihče.

Fantu je legel na pljuča težak zadah izpušnih plinov. Opo- tek se je na polje in legel v travo — poln sovraštva do teh pločevinastih škatal na štirih kolesih, ki so se valile gor in dol po cesti; poln sovraštva tudi do sebe, do vsega, kar se je godilo z njim zadnjih nekaj dni in noči. Dolgo je ležal v travi, prisluškujoč glasovom svojega izlakotjenega želodca. Roke so se mu tresle kot starcu; mraz ga je stresal, pa čeprav je sonce toplo sijalo.

Cesta se je poševno vila čez njegovo vidno polje in ko je od utrujenosti zatisnil

oči, se mu je v polspanju spremenila v dolgo, ozko mizo. Iz dreves ob cesti so se izoblikovali ljudje; posedli so za mizo kot pri Leonardovi Zadnji večerji. Hotel je sestri zraven, da bi jedel tudi on, a so ga spodili stran. Čez čas se je vrnil, zdaj po vseh štirih, da bi mu — misleč, da je pes — vrgli vsaj kakšno oglodano kost.

Iz teh svojih pasjih blodenj se je predramil v trenutku, ko je — ležeč pod mizo — poželjivo srkal mozek iz velike in še tople goveje kosti. In spet je sijalo sonce, veter je pihal tako kot prej, po cesti so gor in dol drveli avtomobili, on pa je še vedno ležal v travi, odčaran prividov, na milost in nemilost prepuščen gladi, ki mu je črčil meso in dušo.

Vstal je. Oslabljene noge so komaj vzdržale težo njegovega telesa. Šel je k morju. Pesek na obali je bil poln posušenih alg, školjčnih lupin, naplavljene lesa in plastičnih steklenic. Pobiral je naplavine in jih obračal v rokah. Lizal je sol s kamnov. Gledal je v morje, v temne sence podvodnih rastlin. Po vsem telesu je drgetal in pri hoji se je spotikal. Spet je moral sestri. »Kaj je res že tako hudo z menoj?« je pomislil.

Galebi so vreščali. Odzvonilo je poldne. Sonce je jedlo oblake na nebu. Morje je nalahno plivkalo. Tam daleč zunaj se je počasi pomikala neka ladja. Kaj bi bilo lahko lepšega kot tak topel aprilski dan na obali? Kdo se ne bi predal takemu razkošju?

Fant pa je spet ležal in sanjal. Kadar je bil lačen so mu zmeraj hodile v misli jedi, ki mu jih je kuhala mama, ko je bil še otrok: bela kava s kruhom, jajčna prežganka, čokoladni puding, z domačo zaseko zabeljena polenta, krompirjev golaž, fižolova mineštra, s cimetom in sladkorjem posuta naribana jabolka: — same take stvari, ki jih že leta ni bil več jedel, pa so se mu zdaj spet vračale nazaj njihove vonjave in okusi.

Potem pa se je kar na lepem pritepel od nekega še nek drug, še bolj oddaljeni spomin: dve ali tri leta je bil star takrat, živel je še na vasi pri očetovih sorodnikih, noč se je delala za zarosenimi kuhinjskimi okni. Sedel je na postelji in se igral z lesenim motkom od sukanca. Mama je klečala na tleh in ribala pod. Bos in v sami srajčki se je skobacal s postelje, se prikradel mami za hrbet in jo gledal, kako riba. »Pamž pamžasti, vse mi boš potacal!« je zavpila mama, ko ga je zagledala za svojim hrbtom. Za lase ga je zvekla nazaj k postelji, in mu z mokro brisačo zdrgnila umazane noge. Zajokal je od užaljenosti in bolečine. Ko pa so bila tla poribana in so se prej sive deske spet rumeno zasvetile, je prišla mama nazaj k njemu, ga z roko, je bila še rdeča od ribanja in je dišala po milnici, pobožala po obrazu, in zapela: »Ringa ringa raja, muca pa nagaja...« Smehljala se je, ko mu je pela in v koticah ust so se ji lesketale zlate zobne krone.

»Ringa ringa raja, muca pa nagaja...« je zahripelo iz fantovega grla in se žalostno in brez odmeva izgubilo v vršanju vetra in v nenehnem brnenju avtomobilskih motorjev zgoraj na cesti.

— — —

V Koprju, ob štirih popoldne: sklanjal se je čez pomol, gledal je roje švigajočih ribic pod gladino. Gladina je odsevala njegovo shujšano obličje. Plunil je. Gladina je za hip vzvalovila, obraz v vodi se je razpršil, ribice so se razbežele. Na pomol so prihajali objeti pari in stare dame s kužki. Nedaleč od njega so sedele tri pubertetnice. Zvonile so z nogami, se drezale pod rebra in se hihitale. Veter jim je hladil vroča lica in kuštral lase. Fant pa jim je obračal hrbet in še kar naprej pljuval grenko slino v morje.

Zvečer se je sprehajal po mestu. Gledal je izložbe in obraze mimoidočih. Ustavljaj se je pred restavracijami in slaščičarnami

in vdihaval vonje jedi. Ko je bil še šolar je nekoč našel na ulici denarnico, polno denarja. Nesel jo je na milico, pohvalili so ga in lastnik mu je odstopil celo nekaj drobiža. — Seveda, lahko je biti pošten, če si sit. Če bi zdaj našel denarnico... Ah, zdaj bi bil zadovoljen že z nekaj dinarji za pasulj, vrečko ocvrtega krompirja ali kos bureka...

»Hej, Fijaka!«

Fant je obstal kot vkopan. Fijaka! Tako so ga pred leti klicali tovariši na ladji »Goranka«, prvi (in edini) ladji v njegovi pomorski karieri. Koliko plim in osek se je že zvrstilo od tedaj! Koliko viharjev, koliko bonac! Tako neresničen in oddaljen se mu je zadel ta glas, ki ga je zdaj poklical s tem starim vzdevkom, pripadajoč edino njegovi preteklosti. Kdo je ta človek, ki mi maha z roko in teče čez cesto proti meni? Ti nazaj počesani rusi lasje, rdeče zagorela koža s prekritimi pegami na obrazu, te sinje, sinje oči? Neznane usta so se razprla v smehu; tam, kjer bi se morali pokazati sprednji zobje so zazijale gole, rdeče dlesni. — Saj to je Zorž!

»Zorž!«

»Fijaka!«

»Komaj sem te spoznal. Kaj ne navigaš več?«

»Ne. Spet sem kopenska podgana. Spet sem tam, kjer sem bil. Mesar v klavnici. Puščam kri teličkom in prašičkom.«

»Vraga! Torej zares ne navigaš več?«

»Osemindvajset let imam na grbi. Oženil se bom. Človek se ne more večno potikati po svetu... Morje! Pustolovščine! Zenske! Morje! Tuje dežele! Ladje! Pristanišča! Morje! Kakšna sladka muzika je bila to za moja ušesa, ko mi je bilo dvajset let. Ha! Kje je zdaj vse to? Vetrček je zapihal in vse odpihal... Ali je bilo to sploh kakšno življenje? Na morju? — Drek, ti rečem. En velik, usran drek!

»To veš zdaj, ko je minilo. Prej nisi vedel.«

»Ne!« je vzkliknil Zorž in ga prijel za komolec. »Nobene besede več tukaj! Nobene besede več s suhim grlom!«

V flipperjih so se vrtele številke in prižigale lučke. V juke-boxu se je kar naprej vrtela Oliverova »Malinkolija«. Penzionisti so v svojem stalnem kotu igrali briškolo in pili rebulo. Iz kuhinje je dišalo po kalamarih.

»Brez denarja sem,« je rekel fant.

»Lakota ti sije iz oči. Takoj sem videl.«

»Bil sem v Genovi. Brez ene lire sem se vrnil.«

»Ančka, sendvič!« je Zorž avtoritativno zaklical proti šanku.

Videti je bilo, da je domač v tem lokalju. »Pa nikar ne skopari s sirom in pršutom!« je pribil. In potem proti fantu: »Še zdaj se spominjam — pravil si, da boš šel študirat... Pravil si, da boš napisal roman o tistem, kar smo takrat doživljali... Obljubljal si...«

»Ah seveda... Bil sem pijan. Mogoče sem celo verjel v to... Ne, ne, to ni zame. Raje imam žulje na rokah kot na riti. So ljudje, ki romane pišejo in so tisti, ki jih živijo. Ne moreš jahati na dveh konjih hkrati.«

»Midva ne jahava na nobenem.«

»Hotel sem študirati, zares sem hotel... En mesec sem hodil na predavanja, pa...«

»Pa...?«

»Ni mi bilo dobro tam. Dušilo me je.«

»Ha,« se je posmešnil Zorž. »Kaj pa na barki? Ali ti je bilo tam dobro? Ali ti je bilo dobro v tistih prekletih tankih in rciverjih, ali kaj ste imeli že za enega boga spodaj v mašini? Ali ti je bilo mogoče dobro, ko vam je takrat sredi Pacifika razneslo obe glavni pumpi za olje in ste morali štiri dni pumpati na roko?« se je do zariplosti razvnel Zorž. »Rad bi že enkrat vedel, kaj je zate sploh dobro? — — — Boš še jedel? — — — Seveda boš! Že po očeh se ti vidi, da si sestradan kot volk. — — —

Ančka še en sendvič za tega gospoda tukaj! (Besedo »gospod« je Zorž namerno spakljivo zategnil) — — — »Ja, tak si...

Ščetinast, koščen, zbehan — kot volkovi pozimi. Samo, da ne znaš ugrizniti tam, kjer bi bilo treba... Tako je! Ne znaš ugrizniti!« Zorž je s pestjo udaril klicaj po mizi. Gostje pri sosednjih mizah so obračali glave. Natarica je z jezikom med zobmi naredila t-t-t-. V juke-boxu se je vrtil »Mississippi« v domači izvedbi, »tam kjer Krka žubori.«

— — —
Po ulicah so brlele zadnje nočne luči.
»A veš, zakaj ne bom napisal romana?« je rekel fant.

»Zakaj?«
»Zato, ker imam raje žulje na rokah kot na riti.«

»Če se ne motim, si mi to danes že enkrat povedal.«

»Dobro, zdaj veš.«

Hodila sta sama po temni obalni cesti.
»Ti, pa veš, zakaj ne bom napisal romana?« je fant še enkrat zahripal v temo.

»Ti si pijan.«

»Zato!« je zakričal fant in tresčil s pestjo po prometnem znaku ob cesti.
»Zato! — — — Zato! — — — Zato!«

»Ti si nor!« je rekel Zorž.

Fant se je sredi koraka zaustavil in spustil roke ob telesu.

Pesti so se mu razklenile.

»Sel bom.« je rekel, zroč mimo Zorža v temo.

»Kam?«

»... Ne vem...«

Franci Črv: Na paši

Vsako otroštvo je en sam velik dogodek. Vsak ga doživi po svoje in za vsakega ali vsaj za večino ljudi je to najlepši čas v življenju. In ko razmišljam, kaj naj zapišem, kateri dogodek naj vzamem iz svojega otroštva, ste me postavili pred veliko vprašanje in ne vem, če bo moj zapis zadostil vaši predstavi in želji. Vsak hip lahko pomislim na tisoč dogodkov, ki jih nosim v sebi od vsega začetka. Enega naj izberem in zapam mladim bralcem, katerega? So veseli in žalostni, pa tudi taki, o katerih ne bi rad govoril. O, marsikaj se mlademu človeku pripeti, česar ne more kar tako pozabiti. Vse to nosiš v sebi kot pravljčni svet, v katerem bi se zdaj večkrat pobegnili in se tako izmuznil nalogam odraslega človeka. Pripadam, večkrat to tudi storim, pogreznem se v tiste brezskrbne dni in sanjam, sanjam...

Pri nas doma, kjer se je po domače reklo pri Zupku v Zgornji vasi nad Kostanjami, je bila lepa kmetija. Imeli smo veliko hišo in še večji skedenj s hlevoma, v katerih so bile krave, teleta, ovce, svinje in kokoši. Seveda smo imeli tudi konja in vola, s katerima smo vozili gnoj, seno, les in druge stvari ter z njima orali njive. Bili smo velika družina, jaz sem bil najmlajši. Marsikaj se je pri nas zgodilo, kar je ostalo v mojem spominu. Vsega tu seveda ne morem povedati. Starši so z nami in kmetijo imeli veliko dela, zato so starejši bratje in sestre morali pridno pomagati povsod, kjer so bili potrebni. Jaz sem povsod hodil z njimi. Po navadi sem se s sestro Micijo igral pod senco drevesa ob robu njive, včasih sem nosil tudi snope s strnišča, ali šel k izviru po hladno vodo za žejna grla.

Nekoč mi je teta iz mesta prinesla klobuček. Z njim sem imel veliko veselje. Bil je zameten in obrobljen z usnjenim trakom. Odtlej sem nosil klobuček vsak dan, včasih sem z njim šel celo spat. Res, »kvobi« — tako se mu po domače reče — je vedno bil z menoj. Imel je lepo obliko, lahko pa sem ga oblikoval tudi po svojem okusu in želji. Nekoč sem ga obrnil tako, da je notranja stran bila zunaj. Ko sem se tako z njim pogledal v studenec, sem se sam sebi zdel smešen in še oče, ki je bil sicer bolj resen, se je od srca nasmejal. Ko sem šel tak v hlev, je teliček v staji čudno poskočil in kure so zakokodajsale, ker me niso spoznale. V tistih časih, ko sem bil majhen, ni vsak otrok imel klobuka. To je bila bolj zadeva odraslih mož, zato sem se s svojimi »kvobijem« lahko postavljaj pred svojimi vrstniki.

Tako sem imel svoje veselje s »kvobijem« in užival svobodo malega dečka na vasi. Zuboreči potoček za skedenjem, teliček v hlevu, storži, ki sem jih nabral v gozdu in še veliko drugih stvari so bili moj brezskrbni svet. Toda čas, v katerem sem preživljal svoje brezskrbno otroštvo, je kruto prekinila vojna. Kajti nekega dne so v ranih jutranjih urah prišli po nas gestapovci in nas odgnali od doma. Vse smo morali pustiti kakor je bilo. Vzeli smo smeli le najnujnejše reči. Jaz sem seveda vzel svoj »kvobi«, ga posadil na glavo in se s starši, sestrami in brati podal neznani usodi naproti.

Več dni in noči smo se vozili. Najprej s tovornjakom, potem z vlakom. Pred nami se je odpiral nov, a tuj in hladen svet. Znašli smo se na robu Nemčije, strpani v veliko taborišče, obdano z visoko ograjo. Ves čas so na nas pazili moški v uniformah. Govorili so tuj in trd jezik. Njihove mrke oči in mrtvaške glave na kapah so nam vsem vlivale strah in poslušnost. Okoli pasu so ime-

li revolverje, nekateri celo puške. Moj svet se je naenkrat spremenil. Mnogo nas je spalo v eni sobi. Namesto mehkih pernic je na posteljah bila le trda, poležana slama. Grizle so nas uši in stenice. Bili smo lačni. Vsa naša družina in še drugi smo bili strpani med postelje z enim nadstropjem. Vse, kar se je dogajalo z nami, nisem razumel. Vesel sem le, da je naš dom daleč in da tu ni kruha, ne mleka, česar sem si tolikokrat zaželel. Vse to se je zgodilo zaradi vojne, ker smo ostali zvesti svoji materini besedi, ker smo ljubili svojo zemljo. In zaradi tega smo morali od doma. S svojo otroško pametjo tega nisem doumel. Glavno zame je bilo, da sem se lahko držal za mamino krilo in da sem imel pri sebi svoj »kvobi«. Drugo je šlo kakor je šlo, seveda pa je vse, kar sem v teh dolgih letih doživel, vtisnilo v moj spomin mnogo nelepah stvari.

Tedaj sem bil še otrok, star komaj dobrih pet let, ko so nas odgnali. Zato je moje otroštvo prepleteno z mnogimi bridkimi spomini. A zdaj ne bom pisal o strahu, ki sem ga prestajal ob hruljenju letal, padanju bomb in pokanju topov; ne o tistem dolgem večeru, ko smo čakali, da se brat Jožek vrne s težkega dela nazaj v taborišče, pa ga ni bilo nikoli več; tudi ne o tem, kolikokrat smo sredi noči morali zaradi bombnih napadov v črne kleti; in ne, kako hudo je bilo materi, ker ni imela kosa kruha za naša lačna usta. Bil sem otrok med otroci. Naš svet je postalo tesno ograjeno dvorišče taborišča. Dogodke okoli nas smo doživljali in dojemali po svoje. Igrali nismo imeli, a smo se kljub vsemu znašli. Igrali smo se slepe miši, ravbarje in žandarje in vse, kar so znali eni ali drugi. Mnogo pa smo govorili o svojem domu in prijateljih, vsi smo zatrjevali, da je doma najlepše, kaj vse bomo počeli, ko spet pridemo domov. Pri vseh teh igrah in pogovorih me je spremljal moj »kvobi«. Igral sem se z njim, ga zvijal na vse mogoče načine, bil je moj ponos. Vanj smo stikali glave in mižali, da so se drugi poskrili. Z njim smo skrivaj nosili krompir ali sadje, če smo kje kaj staknili. Največkrat pa sem ga seveda imel na glavi.

Tako nam je mineval enolični čas in čakanje na dan vrnitve domov. Včasih so prišli tudi po nas otroke, da smo po dolgih njivah, posajenih s krompirjem, pobirali koloradske hrošče in ličinke. Čeprav smo bili veseli, da smo prišli na prosto, tega posla nisem bil vesel. Z velikim gnusom sem prijemal rdeče in lepljive ličinke in jih tlačil v steklenico. Nema lokrat so nad našimi glavami zatulila letala in v nizkem spustu začela napadati tovarne in železniško postajo. V takih primerih smo se morali vleči v brazde med krompirjeve vrste. Tedaj mi je še posebno prav prišel moj »kvobi«. Vsakič sem ga potegnil čez čelo in ušesa, da ne bi nič slišal in videl. Tako stisnjen sem večkrat dolgo ležal na zemlji in v strahu čakal, da divjanje na nebu poneha. Počasi sem se tudi tega navadil. Ob vsakem sumljivem trušču smo se otroci pometali po tleh. Tako so nas naučili. Včasih se mi je vse to zdelo smešno. Še »kvobi« mi je nekajkrat padel z glave, kot da se z mano vred šali. Zakaj tudi otroci smo kmalu zvedeli, da letala na nebu pilotirajo »naši« in nam krajšajo bivanje v taborišču. Dopadlo se nam je, kako so ob takih napadih obrazi naših stražarjev postajali blede in plašni, nič podobni tistim vsakdanjim, s katerimi so nas gonili na apele pod zastavo s kljukastim križem. Teh apelov nisem imel rad. Vedno sem moral snemati »kvobi« z glave

in poslušati kričanje »Lagerführerja«.

Kadar je grmenje letal in pokanje bomb za dalj časa popustilo in če je »Lagerführer« bil dobro razporejen, smo smeli za nekaj ur iz taborišča. Seveda ne daleč. In skupaj smo morali ostati s starejšimi otroci. Najbolj nas je vleklo na obrežje reke Murg, nedaleč od tabotišča. Tam smo počeli, kar nam je prišlo na misel in metali vse v vodo, kar nam je prišlo pod roke. Na plitvih mestih smo šli tudi sami v vodo. Najbolj prijetno je bilo pod mostom, kamor pa zaradi nevarnosti, da ga razstrelijo, ne bi smeli hoditi. Kljub temu smo se tam najraje igrali. Ko smo nekega dne spet lezli pod mostom, sem tik nad vodo stopil na spolzki del stebra in v hipu sem se znašel v vodi. Šele ko so me drugi otroci potegnili iz vrtinca za stebrom, sem se zavedel, da bi se stvar zame lahko usodno končala. Pošteno me je postalo strah. Okregala me je tudi mati, ker sem bil ves moker. O dogodku pa je zvedel tudi »Lagerführer« in za kazen dolgo nismo smeli ven, pod most pa nikoli več. Odkrito povedano, tja tudi sam nikdar več ne bi šel. Odtlej smo se igrali samo še na mostu. Gledali smo reko, ki je včasih tudi narasla. Tedaj je po vodi plaval marsikaj. Nekoč smo nekaj predmetov tudi ujeli.

Pri vseh teh malih pohodih sem kajpada imel svoj »kvobi« vedno na glavi. Ko smo nekega sončnega dne zopet stali na mostu, si je moj brat Cencej namislil, da bi z mojim klobučkom metali pesek v vodo. To je bila čudovita zabava. A sredi veselja je Cenceju moj »kvobi« nenadoma zdrsnil iz roke in padel v vodo. Močno je čofnilo, ko je »kvobi« potonil v vodo, nato je prišel spet na površje, se obrnil in počasi zaplaval po reki navzdol. Tekli smo na obrežje, da bi dohiteli in ujeli plavajoči klobuk. Cencej ga je z dolgo palico že skoraj zgrabil, pa se mu je spet zmuznil in nadaljeval svojo pot. Vsi poskusi, da bi klobuček ujeli, so bili zaman. Tako je tudi upanje, da bom svoj »kvobi« le še dobil nazaj, postajalo vedno manjše.

Vrnili smo se na most in gledali, kako plava klobuček v daljavo in postaja vedno manjši, nazadnje smo videli le še majhno piko, ki je za vedno izginila izpred naših oči. Tedaj sem postal žalosten in nisem več držal solz, ki so napolnile moje oči. Neutolažljivo sem jokal in bil strašno nesrečen, kajti izgubil sem svoje najdražje, svoj klobuček, ki me je spremljal od doma v tuji svet.

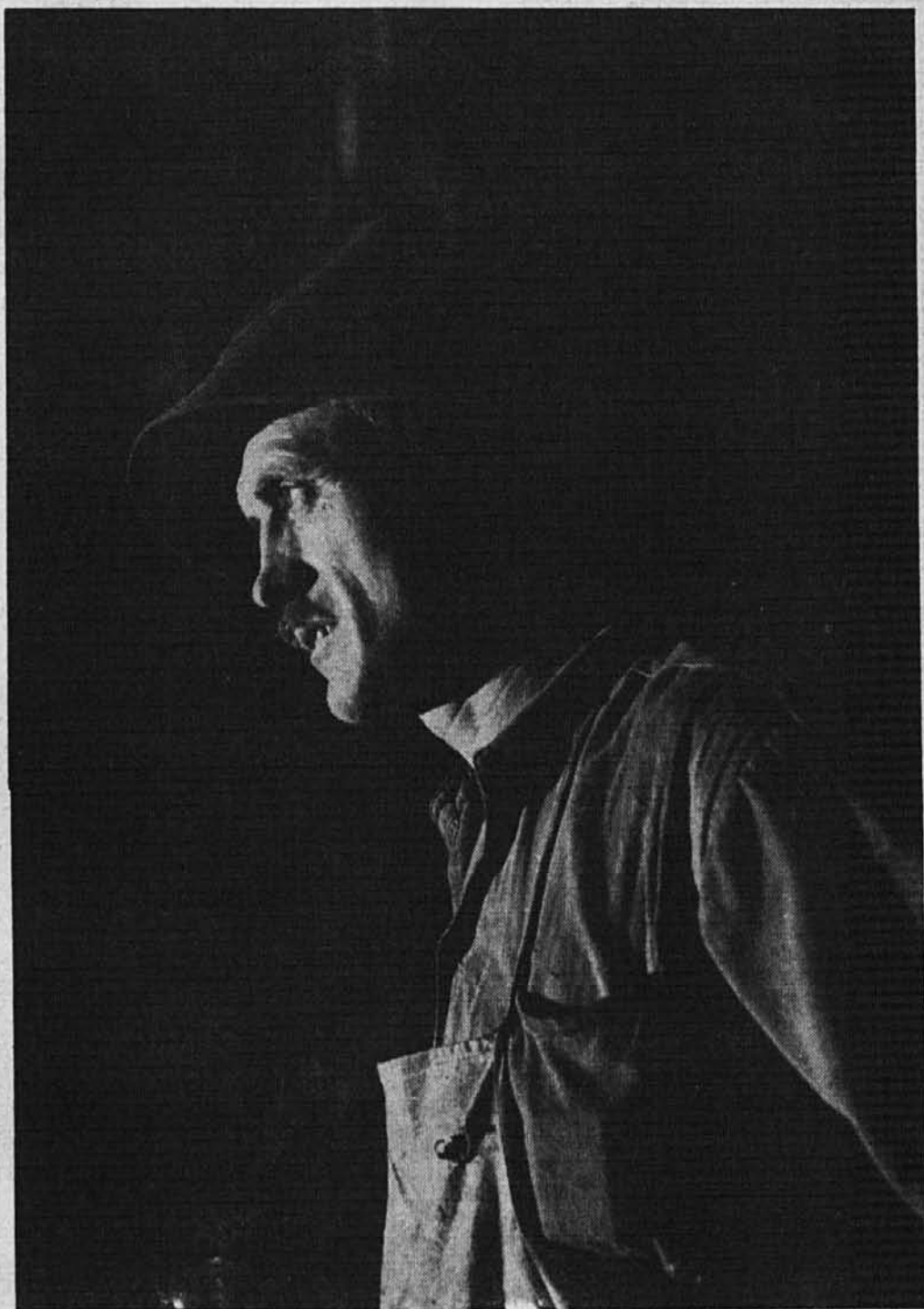
Na brata Cenceja sem bil jezen, bil sem prepričan, da mi je »kvobi« nalašč spustil v vodo. Ves dan se nisem pomiril. Šele zvečer me je mati potolažila in prepričala, da Cencej »kvobija« ni nalašč vrgel v vodo, ampak mu je zdrsnil iz roke in padel v reko, ker se je gotovo naveličal življenja v taborišču in se mu je stožilo po domu. Odločil se je, da bo sam šel in nas počakal, da se vrnemo. Meni pa je postalo še bolj hudo, hudo, ker se je moj »kvobi« kar tako brez slovesa podal na pot, mene pa samega pustil v taborišču.

Počasi sem se le sprijaznil s tem, da nimam več »kvobija«. Vsem, ki so me spraševali po njem, sem prepričljivo povedal, da je moj »kvobi« šel domov. Isto sem povedal tudi »Lagerführerju«, ko me je prav tako vprašal, kam sem dal svoj klobuček. Porogljivo se mi je nasmejal. Jaz pa sem bil od dneva do dneva bolj ponosen na svoj »kvobi«, ki je šel sam na pot proti domu. Vsak dan sem mamu spraševal, če je že prišel domov. V mislih sem ga spremljal in vedno

znova videl, kako korajžno plava v svobodo. Z njim sem se tudi jaz vračal v domačo vas, v rojstno hišo, k živini, k potočku in na polje. In z mano je bil moj klobuček. Tekala sva po domačih poteh in stezah, nabirala sva sladke jagode. Videl sem rumene žgance in toplo mleko, sveže pečen domač kruh, ki ga je mati tako lepo zapekla.

Kadar sem se prebudil iz takih sanj, mi je bilo vedno bolj hudo in dolgčas po »kvobiju« in po domu. Govoril sem le o njem in si vedno bolj želel, da bi se kmalu vrnili na rodno grudo ter zapustili tuji svet poln groze in strahu.

Ta želja je družila nas vse, stare in mlade. Vsi smo čakali trenutka, ko se podamo na pot in krenemo za mojim »kvobijem«, ki je sam šel na pot v svobodo. Naposled je vendar zmagala pravica, prišla je svoboda. Po več kot treh letih življenja v taborišču smo se vrnili domov. Bilo pa je vse drugače, kot sem si bil predstavljal. Dom je bil opustošen, hlev prazen, njive požete. Otroci na vasi so govorili tuj jezik. In tudi mojega »kvobija« doma nisem našel, čeprav sem pretaknil vse prostore in kote. Končno sem le moral verjeti, da je moj »kvobi« ostal nekje na obrežju tiste nemške reke, da nikoli ni prispel domov. A vseeno mi je ostala tista sanja, ko sem se za svojim »kvobijem« nešteto krat vračal v domači kraj, ki je bil pred tistim usodnim jutrom tako lep in neoskrunjen.

Franci Črv: Jeklar

EN DAN ŽIVLJENJA

ODLOMEK IZ TELEVIZIJSKE IGRE

Glavni junak te televizijske igre Nejc je zrasel v slovenskem okolju in ima tudi slovensko ime, vendar je po rodu Bosanec. Po svoje se je pri nas vživel, pa to je le bolj na videz, na dnu srca se čuti včasih izločenega, včasih pa spet meni o sebi, da je nekaj posebnega. Rad gleda za dekleti, sanjari marsikaj, česar si ne upa uresničiti. Ko se je poročil, se je nekam umiril, potem pa je prišel trenutek, ko je nekako zgubil tla pod nogami: namreč, ko je žena šla v porodnišnico. Prav tu se začne igra. Nejc spremlja ženo tja, potem pa se ves dan potika po mestu. Ves čas omahuje med različnimi strahovi (da bo s Katjo – ženo – kaj narobe) in erotičnimi željami. V mestu sreča nekdanjega sošolca Egija in ta ga povabi na nekakšno hišno zabavo, kjer bosta onadva in še dvoje deklet: Marina in Tanja.

Nejc kajpak nikomur ne pove niti da je poročen, ne kakšen dogodek je na pomolu. Kajpak ga zato malce peče vest, tudi strahovi niso potihnil. Na drugi strani pa mu tudi oni trije niso povedali vsega: namreč, Nejc ne ve, da je ena izmed deklet, Marina, (to je tista, ki prireja zabavo, ker so starši trenutno odsotni) – dejansko Egijeva ljubica. Zdi se, da bi se Marina in Egi rada malce pošalila z Nejcem, ki se jima zdi kot preprost in naiven fant primeren za kaj takega. Tako Marina malce flirta z Nejcem. Vendar je to samo na površju: v resnici kaže, da se bosta vendarle nekako »našla« – ne kot ljubimca, ampak kot človeka. Medtem, ko se Egi pretvarja, da se zanima za Tanjo, sta se Marina in Nejc znašla za nekaj časa na samem.

Znajdeta se iz oči v oči in omahujeta: bi se držala resno ali bi se nasmehnila drug drugemu.

Nejc se obrne k vitrini, na kateri stoji starinski okrasni predmet, recimo možnar. Iz kuhinje se slišijo glasovi onih dveh.

Nejc vzame možnar. Kakor da si ga ogleduje, potem ga nenadoma dvigne in kakor da ga bo zdaj zdaj treščil v steklo.

Marina stoji za njim in gleda. Mogoče z zanimanjem –

Nejc zamahne –

MARINA: Saj tega ne boš storil.

Nejc napravi še nekaj ponesrečeno šaljivih gibov: »saj sploh ni mislil resno«.

Marina se zanj več ne zmeni, gre skozi vrata v drugo sobo –

Nejc pa za njo, ko da ga vse skupaj sploh ni zmedlo.

To je torej Marinina soba. Polno čudnih plakatov, slik, nekakšnih lutk.

Marina séde za pisalno mizo in gleda predse.

Tam je pod steklom velik karton, risba v slogu Goyevih capriccirov. Vendar delo diletanta ali morda bolnika. Moška glava; obraz s turbobnimi potezami. Lobanja je zgoraj odprta in vanjo vrta ptič z velikanskim kljunom.

NEJC (malce osupel opazuje risbo):

Kaj pa to predstavlja?

MARINA: To? Saj sploh nisem gledala tega: včasih sploh ne opazim, kaj je pred mano.

Ja, torej... Človeška zavest. Sodobni Prometej. Samo temu ptič ne kluva jeter, ampak možgane.

NEJC: No ja. Lahko bi kaj rekel.

MARINA: Pa ne boš, ne?

Marina še vedno govori, kot bi jo nekaj stiskalo v grlu: tak je pač njen glas. Besede sestavlja počasi. Vendar med njima zdaj ni napetosti.

V kuhinji se udejstvujeta Tanja in Egidij.

Nejc ob nekem predmetu, ki visi na steni.

NEJC: Ne vem, kaj bi rekel. Tole tu ni nič boljše.

Zdaj vidimo tisti predmet od blizu. To je majcena lutka z izbuljenimi očmi. Lutka ima v trebuh zadržane miniaturne bajonet. Morda pa ji v spodnjem delu hrbta tiči velikanska injekcijska brizgalka.

MARINA: No, vidiš, s čim se ukvarja človeška zavest.

Nejc jo gleda in si zamišljeno-dobrodušno tare nos.

MARINA: Verjetno si misliš, da sem bolna.

NEJC: Nič si ne mislim.

MARINA: Daj, kar reci, saj me ne moreš prizadeti.

Kamera v bliskoviti vijugi približa tisto risbo na pisalni mizi. Marinina roka nad risbo.

NEJC: Pa ti sama izdeluješ te umetnične?

MARINA: Ja.

NEJC: No, poznal sem fante, ki so bili na to plat usekani. Neki... pa ime ni važno, je govoril podobne stvari, kot jih ti rišeš. S takim dekletom pa še nisem imel opravka.

MARINA: Dekleta navadno bolj skrijejo, če niso čisto po JUS-u.

NEJC: Ti pa ne skrivaš?

MARINA: Kako da ne: sem bolj malo-kdo zaide. Ti si takorekoč izjema.

NEJC: Daj, no –

Risba se spet neprijetno približa –

NEJC: Daj, pokrij to z nečim.

MARINA: To se ne da pokriti.

NEJC: Saj ta obraz zgleda tako, ko da je ta možak čisto pri zavesti.

Je to z medicinskega stališča sploh mogoče? Ti boš že vedela.

MARINA: To je z medicinskega stališča kar lepo mogoče. Ampak ne gre za to. Gre za to, da je tu upodobljena zavest, zavest pa je zmerom budna... kadar te kaj muči.

NEJC: Kakšna kirurgija pa je to? Zakaj ni možak pod narkozo?

MARINA: To je vendar slika.

NEJC: Pa zakaj taka slika? Zakaj ptič ne kluje nekoga, ki bi bil v nezavesti?

Marina zamišljeno gleda Nejca.

Glasovi iz kuhinje. Egidij in Tanja sta tam še kar živahna.

Ulica. Nekje na samem Nejčev avto. Visoko zgoraj v zvoniku se zganejo kavke in se oglašajo, ko motijo druga drugo v spanju. Čas mineva.

Kuhinja. Egidij s predpasnikom, pravkar je spravlil zadnji kozarec v kredenco. Tanja pobriše še lužico na mizi in mu pomaga odpeti predpasnik. Kamera jima sledi v kopalnico in potem v sobo poleg Marinine.

Tu je tema. Vrata so le napol odprta. Vidimo Marino in Nejca, kako živahno debatirata.

MARINA: Si videl tiste stekleničke v jedilnici? To je stric, on pripravlja take zvarke.

NEJC: Torej stanuješ pri stricu? Egidij in Tanja sta se medtem pritiho-tapila do vrat.

MARINA: Narobe: stric stanuje pri nas. Stric z dežele. Ranar in mazač. S tistim si zdravi nekakšne vlažne ekceme.

NEJC: No, lahko bi mu pomagala, ko si že medicinka.

Tanja in Egidij tik za vrati.

MARINA (tik ob Nejcu): To je tako, kot tisto o srednjeveških svetnicah. Si slišal, da so lizale rane... bolnikom. Gobavcem. Verjameš? Torej, to so počele verjetno iz nekakšne notranje potrebe.

Tanja hoče stopiti naprej. Egidijeva roka jo zadrži za vrati v temi.

Spet pločnik pred vilo. Samoten folkswagen. Zvonik. Kavke molčijo. Čas mineva.

Tanja in Egidij na kavču. Obraza sta osvetljena ravno toliko, da ju lahko spoznamo. Obrnjena sta v isto smer: ko da gledata televizijo. Telesi sta mogoče tesno skupaj. Svetloba pa ne prihaja z ekrana, ampak iz sosednje sobe. Nejc in Marina še vedno diskutirata, vedno bolj prijateljsko. Od tu se zdi, ko da bi Marina ponujala Nejcu ustnice. Nejc se nagne naprej, vendar je njegov gib inhibiran.

NEJC: Povej torej, kaj te na svetu tako moti... Česa vse ne maraš?

MARINA: Ne maram zlatih kroglic. Ne maram deita, ne maram koka kole, ne maram tistega, kako se mu že reče, tistega »to je ta pravo«... ne, tistega »to je vse«.

NEJC: Ne maraš kolojsa.

MARINA: Kolojs je za otroke. Ne maram sprejev, ne maram kenta, ne maram biter lemon tonik votra, ne maram mož z zlatim grbom...

Premolk. Zdi se, da iz druge sobe slišimo nekaj kot zdihovalje. Nejc ničesar ne opazi. Marina pa na te glasove reagira tako, da jih skuša preglasiti z vedno bolj hlastnim govorjenjem.

MARINA: Ne maram mož z zlatim grbom. Se nekaj ti bom povedala: ne maram človeškega mesa.

NEJC: Ja, to razumem.

MARINA: Ne maram človeškega mesa, razumeš. Ne v taki, ne v drugačni obliki. Zakaj delajo ljudi?

NEJC: Ja, razumem. Kot medicinka. Vse tisto seciranje, pa anatomija... Nekaj časa sem hodil na likovno akademijo.

MARINA: Sranje pa fakulteta. To nima s tem nobenega opravka. Preprosto ne morem razumeti, zakaj delajo ljudi. To je... nedopustno.

Premolk. Nejc gleda predse, Marina morda vidi, kaj se dogaja v sosednji sobi.

Obrisi Tanje in Egidija, ki sedita tam v temi.

Marinin pogled se usmeri spet k Nejcu. Vidi se, da ga je Marinino govorjenje prizadelo. S težavo spregovori.

NEJC: Jaz na te reči gledam drugače. Ne, vic je v tem, da sploh ne gledam... Sploh ne gledam... tako. Tako sploh ne gledam. To so... To so... Teško povem, ne bi rad žalil.

MARINA: Kar povej, saj me ne moreš žaliti.

NEJC: To si že prej rekla. ampak vprašanje je, če je res.

MARINA: No, povej: bi ti hotel — bi ti hotel zaploditi otroka? Zdaj, danes?

Egidijev obraz v poltemi: rahel nasmeh.

NEJC: Kaj jaz vem.

MARINA: No, povej.

NEJC (se v hipu odtaja): Zdaj že ne, ko si me tako zbegala.

MARINA: Ah. Saj veš, da nisem mislila prav zdaj, ta hip.

Premolk.

NEJC: Kje sta pa onadva?

MARINA: V tisti sobi sedita in naju poslušata.

Pridušen smeh od tam: to je Tanja.

EGIDIJEV GLAS: Nič se ne pustita motiti.

Zdaj je odpadla vsa teža. Nejc in Marina nadaljujeta pogovor: ko da bi hotela pokazati, da sploh ne govori resno.

MARINA: Takega, ki spravi na svet človeško bitje, bi bilo treba linčat.

NEJC: Torej po tvojem bi morali linčat poročničarje in babice?

MARINA: Nisem mislila teh. Mislila sem starše: roditelje.

NEJC: Pa saj imaš sama starše?

MARINA: Kaj jih ti nimaš?

Nejc v zadregi molči, Marina ga gleda z nerazumevanjem.

NEJC: Pa saj boš tudi ti enkrat — ?

MARINA: Jaz? Hočeš reči, da bom kdaj jaz spravljala na svet otroke?

NEJC: Se ti zdi ta svet tako grd?

MARINA: Ne gre za to, kakšen je svet, gre za to, kakšni smo mi.

NEJC: Grdi?

MARINA: Ne, lepi. Kakor duše v vicah. Glas iz sosednje sobe: Egidija je premagal živčni hehet.

NEJC: Kaj ti zares sovražiš svoje starše?

MARINA: Mislim, da jih ne maram.

NEJC: So ti kaj naredili?

MARINA: Če so mi kaj naredili? Vse, zaboga, vse so mi naredili. Spet Egidijevo hihitanje.

NEJC: Torej niso starši tvoj problem?

MARINA: Ne, jaz sem sama svoj problem.

NEJC: Sem že mislil, da bojo spet starši krivi.

MARINA: Jaz sem sama svoj problem, dobila sem ga pa od njih. To je kakor štafeta... ali pa kot prehodni pokal.

Franci Črv: Pogled proti Julijcem

NEJC: Potem vseeno...

MARINA: Ne maram jih.

NEJC: Jaz sem problem s starši rešil, ko sem bil sar leto in pol.

MARINA: Res? Ko si nehal sesati?

NEJC: Ne. Triinštiridesetega leta so jih pobili ustaši.

MARINA: Leto in pol si bil star, torej jih sploh še nisi poznal.

NEJC: Takrat je bil problem s starši zame radikalno rešen, kaj praviš?

EGIDIJ (zdaj stoji med vrati): Tega problema ne moreš nikoli rešiti. Za Marino so starši problem, ker jih ima, zate pa spet zato, ker jih nimaš.

NEJC: Ne vem. Če so starši res tak problem, potem bi morali vsi...

EGIDIJ: Dobro, dobro. Zate starši niso problem. Ampak za druge?

Tanja vstopi, sede v naslanjač in se začne ukvarjati z nekakšno lutko. Nekaj časa molčijo.

TANJA: Se še vedno posvečate duševnim problemom?

EGIDIJ: Vic je v tem, da duševnih problemov sploh ni. Duša ni problem, problem je fizis. Duševno se lahko brez težav vključiš kamorkoli, ampak telo je —

TANJA: Kako že gre tisto: duh je voljan, ampak meso je slabo.

EGIDIJ: Ne. Telo je trmasto in se ne da.

MARINA: Ja, trmasto, odvrtno trmasto. Samo poskusi ubiti kako živalco, ni tako enostavno.

EGIDIJ: Lahko pa z njo počenjaš to in ono, lahko delaš eksperimente. Daš morskoga prašička v velikansko kletko skupaj s tisoč samičkami in opazuješ...

MARINA: Najprej bi ga lahko spolno izstradal...

EGIDIJ: Ne bi bilo potrebno. Morski prašički so neznansko pohotni. Njihova spolna zmogljivost je naravnost fantastična.

Vsi se smehljajo. Egidijeve črne obrvi so hudomušno privzdignjene, Nejca spomi-

njajo na kavke. Nejc je od njih kakor hipnotiziran.

Nekaj kavk se spreleti po nebu, kakor že večkrat prej —

EGIDIJ: Zadremal nam je. To je bila njegova slaba točka že v gimnaziji. Rad je sanjaril. Včasih je kar tako zaspal v klopi.

NEJC (se zdrami): Kaj niste govorili nekaj o zajcih?

EGIDIJ: O morskih prašičkih.

MARINA: O poskusu z morskim prašičkom.

EGIDIJ: Povsod koritca s hrano, povsod slatne mlade samičke...

NEJC: Pa ni to tako, kot zdaje tule pri nas?

MARINA (nedolžno): Kako to misliš?

TANJA (vstane in položi Nejcu lutko v naročje): Izvolite, gospod morsk prašiček. Nejc zmeden opazuje lutko. Vse skupaj postaja mučno. Tanja pretrga zadrego s tem, da brez pozdrava odide.

EGIDIJ: Kam greš, Tanja? Pa ravno zdaj?

Egidij odhaja za Tanjo. Nejc sprašuje, če pogleda Marino.

MARINA: Egidij očitno ne zdrži brez občinstva. Vem, ti hočeš odgovor... na vse to.

NEJC: Ne da bi bil užaljen, ampak čuden občutek imam, da od mene nekaj pričakuješ. Nekakšno reakcijo na vse to?

MARINA: Od tebe?

NEJC: Da nekaj zahtevaš. Mogoče hočeš, da bi te na silo v nekaj prepričal.

MARINA: V kaj naj bi me prepričal?

NEJC: No ja. Mogoče je to samo tak občutek.

MARINA: Ti ne študiraš?

NEJC: Kje pa. Saj sem prestar. Že precej let sem v službi.

MARINA: Kaj pa delaš?

NEJC: Nič posebnega. Livar sem. Kipce vlivam. Značke. In take reči. To ni tovarna, ampak taka srednje velika delavnica.

MARINA: Čudovito. To me spominja na tisto, kar je Egidij prej rekel: na »fizis«. Namesto, da bi rekel »telo«. Vedno se tako spakuje s tujkami.

NEJC: Nič za to, saj sem uganil, kaj je hotel reči.

MARINA: Prej si rekel, da bi me lahko prepričal. Mogoče bi me lahko prepričal z rokami?

Premolk. V veži se Tanja in Egidij polglasno prerekata.

NEJC: Rekel sem, da ti to pričakuješ. Kaj ni čudno, da se kar tako tikava? Brez bratovščine?

MARINA: Sploh nisem opazila, kdaj sva začela.

Inhibiran gib: kakor da bi ga hotela objeti ali vsaj prijeti za roko.

MARINA: Sicer pa, če si že Egidijev prijatelj... (Egidiju, ki se je prikazal med vrati) Kje pa je Kavka?

EGIDIJ (Nejcu): Kavka, to je Tanja. (Marini) »Kavka« je šla dol. Pravi, da je trudna. (premolč) Izjavila je tudi, da ji je dolgčas, ker si ji ti prevzela partnerja.

MARINA: Prevzela? Je tako rekla?

Vsi se v zadregi smehljajo.

EGIDIJ: No, ne spominjam se točno. Rekla je, da si ga ti okupirala. Sploh pa je rekla, da je že čas...

Še nekaj sekund neprijetnega molka.

NEJC: Kdaj greš pa ti?

EGIDIJ: Jaz?

NEJC: Lahko bi šla skupaj?

EGIDIJ: Jaz bom spal tu.

NEJC: Tako. — Niti pomislil nisem, da vidva...

Nejc se zmedeno nasmehne in s pogledom vpraša Marino. Ona mu vrne nasmeh: vljudno mu daje na znanje, da je predstava končana.

Nejc na stopnicah. Zdaj šele pride do izraza utrujenost in morda tudi alkohol. Ko se v veži nekaj motovili, se mu za hrbtom nenadoma znajde Tanja.

TANJA: Kako? Vas je utrudil ves ta cirkus?

NEJC: (si prižiga cigareto?): Od same utrujenosti sem kar pozabil kaditi. (Premolk.) Mislil sem, da ste šli domov.

TANJA: Saj sem šla; tu stanujem. (Pokaze priprta vrata za sabo.) Ne bom vas povabila noter.

NEJC: Vseeno pa ste me počakali.

TANJA: Mislila sem, da bi si morala še kaj reči.

NEJC: Truden sem. Pa sloh ne vem, kaj smo tam zgoraj počeli?

TANJA: Ste sem prišli zato, da bi kaj doživeli? Orgije ali kaj takega?

NEJC: Pa saj nisem prišel sam. Pripekljali ste me, kajne? No, ne vem, če sem mogoče kaj pričakoval... orgij menda že ne. Nekaj časa se gledata v poltemi.

NEJC: Ti, povej: kaj sta počela v tisti zatemnjeni sobi z Egidijem?

TANJA: Nič. Poslušala sva vajin pogovor.

NEJC: No, to res ni moja stvar, kaj sta počela. Vseeno pa lahko rečem, da ne verjamem.

TANJA: Saj lahko povem. Včasih me poljubi ali kaj takega. Brez kakšnih posebnih namenov.

NEJC: Kako brez namenov?

TANJA: No, vse je v tem, da trenutno nimam fanta. Sploh ga ne mislim imeti, dokler ne doštudiram. Drugače pa nimam bolnega strahu pred moškimi. Tudi pred Egidijem ne.

NEJC: Veš, da ga pravzaprav ne maram?

TANJA: Ja?

NEJC: Sicer pa, kaj ne hodi z Marino? Saj je ostal pri njej?

TANJA: Njuna stvar, a ne?

NEJC (z odporom, precej zaničljivo): Res, njuna stvar.

TANJA: Marina je brezupen primer.

NEJC: Ja, seveda.

TANJA: Kako, da se ti je sploh ljubilo toliko pogovarjat?

NEJC: Kaj jaz vem: mislil sem, da bi jo moral tolažit...

Polglasno se smejeta. Premolk.

TANJA: Z njo sta se takoj tikala.

NEJC: Ja. Midva pa še zdaj ne veva, kako bi.

TANJA: Kje si zrasel? V domu za najdence?

NEJC: Ja, v domu za vojne sirote. To se malo trápasto sliši.

TANJA: Kakšen človek si sploh?

NEJC: Saj me vidiš?

TANJA: Bolj slabo v tej temi. Kakor nehote se približata drug drugemu. Sopenje.

NEJC: Ne vem, kakšen sem. V domu so videli v nas nekakšne teličke. Sicer pa nisem bil dolgo tam.

TANJA: Potem si imel nekakšne nadomestne starše?

NEJC: Ja. Nisem jih imel rad. No... pravzaprav sem. Ampak nisem zaupal, da me onadva marata. Enkrat sem celo skočil skozi okno, v prvem nadstropju. Pa to so neumnosti. Nič hudega mi ni bilo.

Vseeno pa imam povsod občutek, da nisem čisto zaželen, ali pa, da se malce norčujejo iz mene. Na primer, nocoj.

TANJA: Res: zakaj si pustil, da sta te tako izkoristila?

NEJC: Kdo, onadva? Egi in Marina? Kako izkoristila? Ah, saj ti sploh ne veš. Tudi če bi bilo kaj hujšega, me ne bi prizadelo. Nocoj že ne.

TANJA: Kaj pa je nocoj?

NEJC: Nocoj? (Nekaj časa jo gleda, s poudarkom, molče). Katja je v porodnišnici. Ves čas me je strah. Saj vem, da je neumno, pa si ne znam pomagati.

TANJA: Katja, je to tvoja žena? Kdo bi si mislil, da si poročen?

NEJC: Ja, in nocoj... Saj veš, kako je to. Gotovo poznaš kup vicev na račun takih mladih očetov.

TANJA: Ne razumem, vseeno ne razumem, zakaj si pustil, da sta se poigrala s tabo?

NEJC: Kaj bi. Truden sem. Kaj ne razumeš, da se mi v bistvu žvižga vse skupaj?

TANJA: Vse skupaj razen tistega v porodnišnici?

Molčita in se smehljata drug drugemu v poltemi.

NEJC: Tako, zdaj pa odhajam. Ti torej stanuješ tu?

TANJA: Ja, nekakšna pomožna hišnica sem. Za to dobim dobo.

NEJC: Ja. Torej lahko noč.

TANJA: Lahko noč.

Nejc v avtomobilu. Sedi in gleda predse. Poskusi vžgati motor. Zaganjač kilavo zagode.

NEJC (tih notranji glas): Preveč smo ga pili.

Sedi v avtu in brezizrazno gleda predse.

Soba v porodnišnici. Polmrak. Katja leži negibno. Druge v sobi spijo.

Katjine beločnice se svetijo v polmraku. Njen obraz od blizu: tiha zbranost. Njena postava pod odejo je zdaj ploska.

Marinina soba. Marina ob oknu, vidimo jo s hrbtne strani. Zunaj je noč.

Naenkrat se obrne k nam. Njen obraz: slaba volja in gnus.

Egidij se nervozno premika po sobi in kadi.

Hodnik v bolnišnici. Snažilka, ki smo jo nekoč prej že videli v sobi pri Katji, pomiva tla z razkužilom.

Drugi dve jo čakata za vrati nekakšne ropotarnice.

Prva snažilka pogleda po hodniku: od tam prihaja nekaj svetlobe in slaboten novorojenčkov jok.

DRUGA SNAŽILKA (pomoli glavo izza vrat): Čas bo.

Prva snažilka še nekaj hipov lovi na uho, potem vstopi v ropotarnico.

Pomenljivo se spogledajo. Sledi obred: delijo si cigarete in si jih prižigajo.

PRVA SNAŽILKA: Angelčkov nocoj ne bo.

TRETJA SNAŽILKA: Ne, pri nas že ne.

Negibno sedijo na zabojčkih: kakor trije indijski poglavarji.

DRUGA SNAŽILKA: Pa je kazalo, da bo eden...

PRVA SNAŽILKA: Kaj ti veš.

DRUGA SNAŽILKA: Ja, kazalo je. Tam je bila ena... (vleče dim, zelo pomenljivo molči).

TRETJA SNAŽILKA: No, povej.

DRUGA SNAŽILKA: Nič. Ves dan se je vlekle.

PRVA SNAŽILKA: To se zgodi.

TRETJA SNAŽILKA: Pa otrok?

DRUGA SNAŽILKA: Nič. Pravi slon.

TRETJA SNAŽILKA: Si ga videla?

DRUGA SNAŽILKA: Vsakega si ogledam.

PRVA SNAŽILKA: Pa kaj praviš?

DRUGA SNAŽILKA: Težko je reči. Teško je reči.

Molče strmijo predse, ne da bi jim bilo mar, kako podobne so Parkam.

Koraki zunaj na hodniku. Ena med njimi z nejevoljno kretnjo zapre vrata. Molče kadijo.

Katja na porodni postelji. Sredi tišine se oglasi tiha in pomenljiva glasba: flavta ali pikolo. Rjuhe pod Katjo postajajo prozorne in se razblinjajo: Katja pada nekam v globino.

Zdaj sedi na velikem kamnu, pred njo je stara ženska in jo vabi s prstom. Katja ji sledi.

Ženska odgrne nekakšno zaveso. Tam leži lutka, čisto podobna Katji.

Slika se zamegli in spet postane jasna. Spet Katja na kamnu, spet jo vabi starka, spet ji kaže, kaj je tam za zaveso. Katja ji spet sledi in vidi svojo dvojnico.

Katja sprašujoče pogleda starko.

Starka odkimava in še naprej kaže. Zdaj vidimo: poleg tiste lutke leži druga, prav taka, samo čisto majhna.

Slika se spet zamegli.

Katja leži z odprtimi očmi. Okrog ust se ji pojavi čisto nov izraz: nekakšna globoka potešenost.

Preden odideš

Treba je
še enkrat pregledati
svoje življenje
preden odideš
Treba je
seči vsaj v duhu
vsem stvaram
ljubim in ne ljubim
še enkrat v roko
preden odideš
Treba je
premeriti še enkrat
svojo strugo
od izvira do iztoka
preden odideš
Treba je
napisati oporoko
in z zadnjo kapljo krvi
napraviti zadnjo piko
preden odideš

BREZ GEOMETRIJE

Prostor
in daljave
(pravijo)
lahko izmeriš
samo
z geometrijo –
ti pa
si jo
raje
zamenjal
s hrepenenjem
ki vse
obseže
a ničesar
ne doseže

Poslednji volumen

Sediš
v votlem kvadru
sobe
sam votel
bolj votel
kakor soba
poln
votlih vzdihov
in praznine
v kateri crknil
je celo
strupeni pajek
neme
grenke pesmi
v lastni pajčevini.

Drobiž

Koliko časa še
boš prešteval
drobiž svojih dni
za vsako uro skop
in obenem razsipe
Koliko časa še
boš brskal po listnici
vsak dan bolj drobni
vsak dan bolj revni
in slepo verjel
da izbrskaš
med ničvrednim drobižem
zlatnike
izgubljenih let.
Koliko časa še?

Na slepem tiru

Začutiš
čutiš:
iztirili so te
urgli iz ravnotežja
v tvoji duši
polomili vse osi
Od besa grizeš
grizeš
besedo za besedo
kot stekel pes
bolan
in popadljiv
grizeš
grizeš
rezek
ščemec
zbadljiv
a veš
da zate
se ničesar več
ne spremeni.

Milni mehurček

Odpihnili so te
kakor milni mehurček:
niso mogli gledati
spreminjaste mavrice
ne odsvita sveta
v tvoji duši
resničnega
nepotvorjenega
Moral bi vedeti
da neolepšana
nepotvorjena resnica
ni nikomur, ki jo
javno razkazuje,
v prid
Zato
so te odpihnili
in spravili
s poti

Odštevanika

Tudi to
kar je danes
danes
bo že jutri
včeraj
in kar je letos
letos
bo kmalu lani
Tako odštevaš
dneve
tedne
mesece
in leta
v svoje
zadnje leto
zadnji mesec
zadnji teden
zadnji dan

Hyperion

V Saturnovo luno
so astronomi
ponižali Hyperiona
očeta Sonca –
Taki smo
sinovi

Prometej

Nad gorami oblaki
z belimi jadrji:
z njimi bi jadrjal
v daljave
Pod skalami drejve
v njem gnezdiijo ptice:
rad bi bil
njihova pesem
Rad bi z oblaki
rad bi bil pesem
pa kakor Prometej
prikovan si na skalo
Z železnimi kljuni
klevet in posmeha
ljudje
ki si jih ljubil
ti kljuvajo dušo:
V žgoči bolesti samote
razpokane ustnice
zaman hrepenijo
za kapljo utehe.

Usoda

Noč v tvoji duši
se ne bo razklala
Črna zavesa prihodnosti
je sleherni trenutek
na dotiku
a se sleherni trenutek
izmika
tvojim rokam
in se igra s teboj
slepe miši:
igra zvite mačke
je človekova usoda
bolj kakor vrednim
se nevrednim
nasmiha s srečo
in bolj kakor sebične
nesebične
tepe z bičem.

Smetišče

Zaman
nabiraš črke
razbite lepote
s porumenelih papirjev
Še teže
nosiš v srcu
dragocene kamne ljubezni
ki je ne moreš
razdati
Čutiš:
kri
se ti spreminja
v pesek
ki se bo kmalu
v srcu ustavil
Vsak plamen
konča v pepelu
Izrabljeno kolo
se ustavi
Struna
na razbiti kitari
obleži
na smetišču

Miha Klinar

Krik v praznini

Prosil si
nebo za pesem.
Nebo
je molčalo.
Prosil si
oblake za pesem.
Oblaki
so odveslali.
Prosil si
veter za pesem.
Veter
je samo vzdihnil.
Prosil si
ptice za pesem.
Ptice
so se poskrile.
Prosil dekle si
za pesem.
Dekle
se je zasmjalo:
Hočem biti žena
ne pesem!
In žena
je pesem ubila.
Življenje
se je zdrobilo.
Kriknil si
v bolečini.
Krik
se je začrtal
v praznino.

Udarci

Udarci let
so padali nate
kakor po nakovalu.
V neprobujen oklep
te je vkovalo
življenje.
Ne moreš
ga sleči.
Zaman si prosil
ljubezen
naj ti ga sname.
Ne more
ga sneti:
vlačugam
si razdajal
svojo dušo!
Nisi videl
plavolase deklice
ki nekje
ob morju joče
za mrtvimi sanjami.
Neka vlačuga
si je prisvojila
tvojo dušo
in jo razbila.
Mojbog
kakšen otrok si bil!
Otrok
kakor vsi pesniki.
In ta otrok
zdaj joče
za mrtvimi
plavolasimi sanjami.

Na dnu
sive struge
sivih ulic
utopljenec si
obupa
Ne vprašuješ
kaj bo s tabo
kdo ti poteptal
je sanje
kdo ubil ti
hrepenenje
kdo ohromil
čute v duši
Ne vprašuješ
ne vzdihuješ
in ne tožiš
Kriki tožb
bi v sivem svetu
se kot listi
mrtvi veli
obleteli
brez sočutja
brez odmeva

Brez kruha

Molčal si
in grebel vase.
Kaj
si izgrebel?
Poglejte
ranjeno srce!
Skeli!
nekdo
je vprašal.
A ti
le z roko
si zamahnil.
Nihče ni slutil
da trpiš
ker za svojo bolečino
postal si
neobčutljiv.
Zaman
si v sebi jo iskal
in klical
kakor izgubljeno srečo.
Dolga leta
ti bila je bolečina
usakdanji kruh.
Zdaj si
brez kruha
in veš
da boš poginil.

Mrtva leta

S seboj tovariš
leta
težka
in manj težka
huda
in manj huda
polna
in manj polna
pa tudi
čisto prazna
Zdrsela
so ti skozi prste
ne da bi jih čutil
NE ČUTITI!
TO PA JE NAJHUJE
To je
kakor biti mrtev
To je
kakor biti mrlič
pri živem telesu:
samo dihaš
ješ in piješ
se iztrebljaš
BIVAS
manj koristen
kakor trava
ki vegetira.

BENJAMIN GRACER

Dan človekov

Posrka te dan človekov:
da izžariš vse barve svetlobe
v teminah njegovega stvarstva ...
(Reklamirano življenje za mitizacijo
trenutkov,
ki naj potrjujejo božjost tvojega
poslanstva!)
Pa te prestreže med trumami vračajočih
robotov
en sam sončni žarek -
in vzvalovijo sive globine tvoje
notranjosti:
prekrvavijo se zaledenela pobočja telesa,
od božajočih sap dihov vzbrsti srce
z nesmrtnim utripom večnosti ...

Razredni knjižničarki

Dve UČENI ŽENI,
obe rojeni za učenost,
(Če je znanja kdaj
preveč v glavi ene
se prenaša
v glavo druge
čez jezični most ...)
sta odprli
v tretji klopi
tretjega razreda
URAD ZA UČENOST

Ob petkih pridnim zdaj
delita lepe knjige,
a lenuhom: kar po vrsti,
vsem molita fige ...

Tudi jaz grem včasih
k njima po MODROST ...

Mlinaričičin portret

Glavo pokriva
streha pšeničnih las.
Usta so klas
nasmejanih zrn ...

in dva velika
cvetova plavic
iznad makovo rdečih lic
zreta v sončen dan ...

IZET SARAJLIČ

Blues

Bilo bi zanimivo vedeti kam bodo šle
po naši smrti naše duše.
Bilo bi zanimivo vedeti se bodo
ko nas ne bo
pod platanami močile naše duše.
Bilo bi zanimivo vedeti bodo tudi potem
kot
v naših življenjih hitele ena k drugi
naše duše.
Bilo bi zanimivo vedeti kaj bodo pomladi
brez nas čutile naše duše.
Bilo bi zanimivo vedeti kako se bodo brez
naših oči
pogovarjale naše duše.

Čez trg svetega Marka morda nikoli več

Čez trg svetega Marka morda nikoli več.
Po Peti aveniji morda nikoli,
toda po tej poti od mrtvašnice
do pokopališča
bomo šli enkrat, kadarkoli.

Ona nas edina vedno zanesljivo čaka,
naša edina zagotova Avenija Foš.
Toda ne razmišljajva o tem. Glej, reka
teče,
plovejo oblaki, in rad te še imam.

Prev. B. Gracer

*Tlel sem – z dahom
zemlje kljuje um
nešteti priči;
božjak med
njimi grem v pepel,*

ZAGREVANJE

KO SE NAM ODPRO OČI, NE MOREMO VERJETI – OCEM. VESELI SE SONCA ŽIVLJENJA. NE TRGAJ ROŽ – ZARADI ŠOPKA! KOT POZNAŠ AVTO – SPOZNAJ VRT. KDOR NIMA ČASA ZA MISLI – JE MRTEV. MNOG UMETNIK KAZE TIHOŽITJA TAKO, DA VIDIMO NJEGA. KAKO BOŽANSKI, KAKO POCENI JE LUKSUZ – SEŠTI V TRAVO, PRISLUHNI TI VETRU – SVETU. NAJVEČJE NASILJE POČNEMO SAMI NAD SEBOJ! »VELIKI VEDO ZA SVOJE MESTO V VESOLJSTVU, ZA »MAJHNE« JE TO BREZ-PREDMETNO. SAMO POSLEDICE, SAMO ODTISI OSTANEJO IN ČE NISI ZNAL, NE VEDEL ŽIVETI, ČE SE NISI POTRUDIL ŽIVETI, SE NE ZANAŠAJ NA POTOMCE, IN ČE PRAV BOŠ IZSILIL POSLEDNJE SOLZE (KER TE BO STRAH UMRETI), TE BODO POKOPALI KOT BREME.

(1) »SVET« JE IZGUBIL PREDSTAVO O SEBI – KOT STVARNOSTI – IN BESEDA – DEMO(S)KRACIJA JE POSTALA FRAZA KOT: RELATIVNO. ZADNJI ČAS PA MNOŽIČNO UPORABLJAJO FRAZO – EKOLOGIJA.

(2) POVEST O NOETU JE NA RAVNI MODROSTI ČASOV; VENDAR NISO PREPOZNALI BOGA V NIČU?! DA JE NIČ IZ NIČA, KI SE V NIČ POVRAČA.

(3) FILOZOFI VEDNO HITE DLJE OD MODRIH, NE VEDOČ, DA JE KROG ŽE ZAKLJUČEN.

(4) TEŽKO JE ŽIVETI V SPOZNAVANJH. LAHKO JE MRTVECEM SAMOTARITI VEČNO.

(5) BO NAŠA CIVILIZACIJA ZAŠLA BREZ BITKE (ZA OBSTANEK), NAJBOLJ KLAVRNO?

(6) SISTEMI TEMELJE NA ČLOVEŠKEM ČASU.

(7) KO ČLOVEKA OBREMENE Z VSEM ČASOM, SE UPRE.

(8) VERNIKI IMAJO RAZPELA,

STRANKARJI IDEOLOGIJE-DEMAGOGIJE... SAMOSTOJNE LJUDI OHRANJAJO LASTNA SPOZNAVANJA.

(9) UMETNIK-ČLOVEK, NAJ SLUŽI SVOBODI ŽIVLJENJA. (DIVJAKI BODO ODMRLI V VSTAJENJU SVOBODE, MILIJONE NOV BO SIJALO V SPOZNAVANJE ČLOVEŠTVA, OKOVJE RAZUMA BO LE ŠE SRAMOTNA PRETEKLOST – GORE SPOZNAVANJE ŽE HRUME NAD NIČEVSTVO.)

(10) SREČA JE ZASTONJ. SPOŠTUJ DOBRO V VSEH, SREČA JE SONCE V ČLOVEKU. OROŽJE KORISTI »SISTEMOM«, NE LJUDEM, KI SO JIM ODVZELI ZEMLJO IN JIM PODTAKNILI SISTEM. ODTOD VEČINA GRADI IN ŽIVI ZA SISTEM TER POZABLJA NA »SREČO«.

(11) DOSTOPNOST UMETNOSTI, UMETNOST DOSTOPNOSTI K UMETNOSTI, TAKŠNI, KI NAJ BI SE TIKALA S ČLOVEŠTVOM...? TO DANES NI MOGOČE, KER BITKE SE VEDNO DOBIVAJO »POSAMEZNIKI«.

»MANIFEST ZDAJŠNJI CIVILIZACIJI«

IZ POETOVE ZABELEŽKE

(12) PRECIZNOST, PIKANTNOST, SPECIALIZACIJA JIM JEMLJE ŠIRINO, PERFEKTNOST, ALI – PRETIRANA ČISTOST, KI JIH SPODŽIRA V ČASU, JIH POSTAVLJA V OKVIRČKE, KOT SATOVJE ČEBELE... (TO JE PRVA SKRAJNOST!)

(13) DUHOVNE »INSEKTE« NAJ BI ZMOGLI PRIRODNO, RAVNOTEŽNO, NE S PLATONSKO ČISTOSTJO.

(14) STRAHOTNE SO – ZVEZDICE, MOGOČNA JE »STVAR«, KI NAVDIHUJE ŽIVLJENJE.

(15) RAZUM JE DOBER – LEP, A LAHKO JE STRAHOTEN – KOT ZVEZDE.

(16) OBCUTIŠ VRTENJE... ZEMLJINO POT?

(17) NA MNOGOTERE NAČINE OPRAVIČUJEMO ZAVESTNE NAPAKE, DUHOVNI ZASTOJ.

(18) NAM JE NARAVA IZ LJUBEGA DOLGOČASJA NAKLONILA RAZUM!?

(19) PO KOMU JE ČLOVEK – SABOTER?!

(20) DOSEGALI NAJ BI ŽE DOMIŠLJIJO; TAKO SI PREDSTAVLJAM VRZEL V MERILU, PO KATEREM OCENJUJEM ZAOSTANEK POVPREČJA LJUDI.

(21) NE VZPODBUJAJO REALNEGA RAZVOJA DUŠEVNOSTI V LJUDSTVIH, JE TAKŠNO RAVNANJE (SVE-TOVNE POLITIKE) NAJVEČJI ZAVESTNI ZLOČIN? JE, TU JE IZVOR ONESNAŽENOSTI DUHA.

(22) ČLOVEK SE ZABUBIL JE KOT SVILOPREJKA...

(23) UMSKO SPANJE SE NE OPRAVIČI PRED NARAVO.

(24) IZ PLANETA DELAJO NORIŠNICO. VEČINA DRŽAV, SISTEMOV... TRPA LJUDI V MODERNA »KONCENTRACIJSKA TAVORIŠČA«: DELO, SUGERIRANJE, HRANA, TELEVIZIJA... IZ DNEVA V DAN.

(25) VESOLJE NAS »GLEDA«!

(26) SLEPCI SO SPROTI KAZNOVANI. KADAR RESNIČNI LJUDJE UMIRAJO, ODJEKNE V »SVETU«. KOLIKO DEFEKTOV SE KOPIČI V LJUDEH! A PRIRODA SE NI IZGUBILA POTRPLJENJA DO »ZAOSTALIH« OTROK, ČE PRAV JI PLJUJEJO V OBRAZ IN JO SUVAJO V ZADNJICO... ZARES SMEŠNO, NEVARNO, NERESNO.

(27) SAMO NEMOGOČE JE NEMOGOČE, ODTOD UPANJE. (NE VEM KDAJ SO BOLJ GRDI; KO UMIRAJO V POMANJKANJU, ALI TAKRAT, KO JIH OBSEDE MAMON, KI JIH – GOLTNE – ZADUŠI V IZOBILJU?)

(28) GENIALNI, SUPERIORNI LJUDJE SO BILI IN SO ŠE – V (VEČINSKO) KORIST POLITIKE, ODTOD JE NJIH PRISPEVEK K »UMSKI« PISMENOSTI »MASE« NEZNATEN. (DOKLER BO »MASA« NA OBSTOJEČEM NIVOJU, TOLIKO ČASA NISO PRIŠLI VSI SKUPAJ / NIKAMOR, PA NAJ SE PLAŽIJO PO MESECU, PA NAJ CAPLJAJO PO MARSU? TO Z »NEPISMENIMI« NIMA NIČ SKUPNEGA.) DOVOLJ JE »VEČNIH« RESNIC, KI TRO RESNICO POSAMEZNIKOV! HUDO MI JE ZA LJUDI, KI BI PRAV KMALU ŠLI DLJE KOT KDAJKOLI.

(29) S PRIRODNIM »PRAVOM« SE DOLGO NE BO NIČ; PREVEČ JE MUCILNIC, NORIŠNIC, ČAKALNIC, SO-

DIŠČ... NA TEM MAJHNEM PLANETU. ZAKONI SE VEDNO SMRDE PO BARBARSTVU...

(30) V VSEH ČASIH SO SE NAJRAJE UKVARJALI S »CIRKUSI«, TAKO JE SEDANES.

(31) ČLOVEK MORA ODGOVARJATI ZA VSE NAZAJ IN V NAPREJ. ČLOVEK MORA BITI POMEMBEN! TEMU PRIMERNO NAJ BI BILO NJEGOVO RAZMIŠLJANJE, POČETJE, HOJA...

(32) RASTLINE KULTIVIRAJO, ČLOVEKA PA NE. (PRIMER NEVTRON-SKE BOMBE JE NARAVNOST FANTASTIČEN, IZ EINSTEINA DO FRANKENSTEINA RES NI DALEČ!)

(33) ALI MATERIJA ZMORE BITI, ČE JE NOBENA ZAVEST NE ZAZNA ŽIVI?! JE TA NAGIB STVARSTVA PODLAGA ŽIVLJENJU?

(34) KJE STE »IZKLJUČENI«, ZAKAJ BEŽITE PRED JOKOM TRPEČIH!

(35) LJUDJE NARAVNOST HOČEJO, K TEMU SO JIH SILILI TISOČLETJA, DA ONI IZBRANCI! MISLIJO NAMESTO NJIH! STRAHOTA!

(36) PREDPOGOJ LEPOTE JE – SVOBODA.

(37) NAS BO – – – POKVARJENOST ZAVRGLA?

(38) SVOBODA JE NAJPOPOLNEJŠE V NAS, DRUGE »FUNKCIJE« SO ENAKE DRUGIM VRSTAM.

(39) S TEM, DA IZIGRAVAJO »NAČELA« STVARSTVA, PRIMITIVCI RUŠIJO HARMONIJO ČLOVEŠKEGA SVETA.

(40) »PRIMITIVCI« NAVZLIC VSEMU STVARSTVU NIČ NE POMENIJO, NAJ SE ŠE BOLJ TRUDIJO V RUŠENJU PREDVIDLJIVOSTI NARAVE. PRAV V TEM SMISLU JIM JE ODMERJENO »ŽIVLJENJE« IN – ZOPET – UMIRAJO V STRAHU IN MUKAH.

(41) NE KLASIFICIRAM LJUDI, TO POČNO SAMI, ZELO NATANČNO IN DOGNANO! POSEBNO TAKRAT, KO OPRAVIČUJEJO PORABO »KISIKA«! (DEKADENCA) V MNOGIH REZULTANTAH DOKAZUJEJO MOJO TRDITEV IN TO MOJE NE DOPUŠČA NIKAKRŠNIH MOŽNOSTI V IZPELJANKAH K SKRIVNEMU TIHOTAPLJENJU (NA RAČUN ZAVLAČEVANJA Z VSEM!), ALI K NEKAKŠNIM OPTIMISTIČNIM REŠITVAM! S TAKŠNO SVETOVNO GONJO, S TAKŠNIM »VODENJEM«, NE PRIDEMO NIKAMOR.

(42) HUDO JE, KER POZNA MO NAPAKE, A NAM NE USPE POTEGNITI ČRTO. ZGODITI BI SE MORALO BLIŠKOVITO, Z VSEČLOVEŠKIM SODELOVANJEM – A TO JE ŽE UTOPIZEM.

(43) VSI SE ZANAŠAJO NA MATERINSTVO NARAVE, A NIČ NE POSTORE SAMI! (KO BI SAMO Približno DOJELI VSE TRINOŠKO-ZLOČINSKE KRIVICE, KI SE PRAV TA HIP DOGAJAJO, BI NAM ZASTALO SRCE!)

(44) PREMISLI, KAJ VSE SI VZEL IN ZA KAJ? PREMISLI, KAJ SI DAL, PA BOŠ VIDEL – NA TEHTNICI SMISLA ŽIVLJENJA – DA SI MANJ KOT NIČ.

(45) OPICE SE DRŽIJO NAČEL – SVOJIH VEJ – ČLOVEK JIH NE BI SMEL POSNEMATI (MORDA JE KRIV DARWIN)?

DNEVNIK S POTOVANJA PO OBEH NEMČIJAH

Preletel je vsebino, spustil papir na mizo, se vzdignil, segel z roko na polico in položil predme atlas.

»Kje ste doma?«

S prstom pótujem po karti. Čas se je ustavil. Dva radovedna izobraženca napejnjata ušesa, dokler nas ne zmoti mali Thomas, ki se mu je za malo zdelo, ker od vsega skupaj ni ničesar razumel.

Dečko je bil z očetom že pri nas. Najbolj se mu je vtisnilo v spomin Grančiče, hišni maček Miki in podrti škarp v gredi. Če smo že pozidali novo, bi rad vedel. Aha, pozidali, pozidali. Tudi iz rdečega kamena, kot sta oni dve ob poti k hiši? Tudi. Je bil Miki med tem časom že spet kdaj zastreljen?

Miki je že sedem let pri hiši. Doma za mačka pač ni dela. Na lov odhaja v širni svet. Sempatja zmanjka tudi za dva ali tri dneve, potem pa prišanta po treh, medtem ko četrta tačka razmesarjena mahedra po zraku. Enkrat se je kot pribito izvlekel iz pasti, nekajkrat so ga zadele šibre, svinec iz zračnih pušk pa je v njegovih bedrih stalen gost. Njegova koža pod kožuhom je ena sama brazgotina. A ostareli veteran se vedno zliže. Kot okrevanec na kavču v kuhinji s prijaznostjo sploh ne skopari, do odraslih obiskovalcev je pozorno vljuden, otrokom se preda na milost in nemilost. Zato Miki Thomasu ne gre iz glave.

Poglavitna Thomasova skrb velja neznanecu. Ali je Muki pes – no, pès, mislim, reče – ali samo navaden kuža? Skloni se in pokaže, kako velik bi smel biti kuža. Samo laja ali tudi grize? Ga bo lahko vodil na sprehode?

Da, da, pred letom dni sem bil še človek. Ob vsakem srečanju na vasi obvezni:

»Dober dan! Pozdravljen! Živel! Nam ga je spet zagodlo (vreme kajpak), kaj? Si za ekonoma?« Pa tako naprej. Prazne, prijazne vaške marnje.

Zdaj me to ščenè vlači na jermenčku, ker mu je moj tempo prepočasen. In kakor da se je vsa vas zarotila. Od tistih s prvimi nogami pa tja do takih s sivimi lasmi samo še:

»O, Muki! Zdravo, Muki! Kam greš, Muki? Ja, Muki, kako si ti prijazna žvavca!«

Kot da sem jaz meglà. Kot bi se razblinil v nič. Nobenkrat »Dobro jutro!« več. Samo še:

»Muki! Mukec, kako je kaj s teboj?«

Thomas, kustos in gospod Ebertz so se krohotali. Sam sem zlahka ostal resen. Ko človeka cela vaška skupnost poisti s štirinožnim potepinom, čigar pradavni predniki so enkrat v silurju podili jazbece iz lukenj, potem to neha biti smešno. Vsakomur se v očeh iskri spoznanje, kako ta pasji cucek omalovažuje spoštovanje, ki bi ga bil sicer dolžan gospodarju. Zato pa je ves nor na vaško otročad. Pobladi je začel hoditi v malo šolo. Se smejeje?

»Hitro, hitro pridi, da boš nekaj videl!«

Ženi se je glas kar lomil v falzetu. Stopim na balkon. Tršica je malošolčke peljala na sonce, na sprehod v park. Zdaj so se vračali v šolo. Lepo v parih – dva in dva. Noge so jim korakale naprej, glavè so se obračale nazaj. Na začelju je korakal Muki. Sam. Brez para. S povešenimi uhli,

z visoko dvignjeno betico, prijazno mežikaje v sončni dan, kot slavnosten zaključek vaške male šole. Žabi pasji še malo ni za mar njegova majhnost, saj deklici pred njim še gležnjev ne dosega. Najine zdruzene klice »Muki, domov!« je preslišal, kot da so otroci zanj edina skrb na svetu.

Drugo jutro sem se ravno spravil k delu, ko me je zmotil hišni zvonec. Trije pobiči

Prijateljeva počitniška hišica v Königsbergu. V ozadju Westerwald z dobro vidnimi zasneženimi zaplatami – fratami.

so se na verandi pričakujoče zastrmeli vame. Dveh še poznal nisem. Sosedov Karli se je opogumil:

»Stric... (v zadregi) bi nam... posodili... (jecljaje) Mukija? (Dolg, proseč pogled. Hlastno:) Samo za pol ure.«

Drugi mu je pokukal izza hrbta, pogoltni slino in ponovil ves brez sape:

»... pol ure, prosim!«

Hotel sem se jim potepsti, da se naša rjavodlaka kepa boguekod preganja s pasjo družino, ko se v kuhinji razleže pozdravni hov-hov-hov. Nesnagi sem pripel jermenček, potem pa je vse štiri kar odneslo s praga.

Pol urice se je raztegnilo v pol dneva. Otrokom v igri čas obstane. Šele prazni želodci so jih raztepli po domovih.

Tako se mi je odkril nov poklic: sposojevalec pinča.

Gospod Ebertz se je pozanimal, koliko časa sem si odmeril za bivanje v tem kraju. Listal je po svojem koledarju, brundal predse, zmajeval z glavo, si prikimaval, tiho požvižgaval, končno pa zadrlesknil debelo pratiko.

»Ja, to bi šlo. Bi hoteli biti pojutrišnjem moj gost? Malo bi se razgledala po mestu in po hessenski deželi.«

Zgodi se, da ti žlica pade v maslo.

Petek, dne 9. avgusta 1973. Königsberg

Od Koblenza ob Renu do Marburga ob Lahni pa še dalj se nad dolino tihe, mirne, leno, umazane, smrdljive reke Lahn razteza širni Westerwald. Takih gozdov mi ne poznamo. Na rahlo valovitem svetu kipé proti nebu visoka, mogočna drevesa. Ponašaveč listavci, a tudi smreka, bor in macesen niso redki gostje. To je resnično mešan gozd: ob gabru raste vitka jelka, ob grčavem hrastu se poganja kvišku stegnjen bor, pritlikavo jelšo je očaj macesen dobrotno vzel v svoje varstvo.

Gozdne ceste so široke, potegnjene z ravnalom skozi skrivnostni svet gozdov. Številne bližnjice med njimi opominjajo na človekov lov za časom. Stezè so varljive: noga se do gležnja vdre v namočeno blazino gnilega listja. Tu ga nihče ne grabi; okleščkov, vej, vrhačev nihče ne pobira. Prepovedano. Vse obleži na mestu, kamor je pač padlo. Podrast obrobja samo jase;

med drevjem bi zaman iskal poganjek. Tako gnoje gozdno zemljo s tistim, kar jesén, zima in starost spravijo z dreves. Gorje človeku, ki bi brez dovoljenja spravljaj vkup drva za zimo! Ne sekal – zvlačil le na kup, kar gnije čezinčez po tleh. Kazni so neusmiljene. Gozdarji na zahodnonemški družbeni lestvici kotirajo precej visoko. Kadar nanese govor nanje, dihata iz besed strah in spoštovanje.

Kamorkoli se nameriš, vkréber ali v dol – pot je vselej dolga, položna, ovinkasta in naporna. Na vsake četrte ure prečkaš cesto, potem pa se spet otepaš s pajčevinami in pajki, tipaš z nogo, da bi se ne pogreznil pregloboko, odrivaš veje ali stopaš nanje v tihem upanju, da niso še dovolj nagnite in da bodo zdržale pritisk, pa se pod nogo trhljad zlomi. Ob taki hoji zmeraj manj razumem, kako je mogel priti Westerwald v nemško vojaško koračnico. Resda samo kot refren z obveznim holadrijo-holadro na koncu, pa vendar... začetek pesmi ne more biti bolj germanski, kakor je (Heute wollen wir marschieren...).

Na poti skozi temino gozda me spremlja zadah po trohnohi. Naposled se pred mano vzdigne griček. Čisto majhen, a dovolj visok, da rahle sapice spihljajo liste z njega. Podložim si nekaj vej in sedem.

Tu vlada pravi, resnični, na tem svetu vse bolj redki mir. Celo moja sapa moti to tišino. Nobena drevesna krošnja se ne zaziblje v vetru. Z nobene se ne oglasi ptičje petje. Ni je stopinje plahe srne, da bi zmotila izumrlost. Kar je tu življenja, raste v zemljo in pod nébes.

Vzdignem se ter se lovim in jadram do najbližje ceste. Potapljanja sem se naveščil. Do prvega križišča, potem pa v pravem kotu k vrhu griča, kjer sem svoj pot začel.

Pred mano se nenadoma zjasni. Gozdà je konec, kot da bi odrezal. Frata. Vse

Takšnale velikanska »Grilloffene« samo zaradi tega, da mu motorček nad žerjavico vrti prevezano prašičje stegno... V travi zraven peči čepi »mali prijatelj vseh živali«, Thomas.

požagano na čisto. Res je: na čistini že poganjajo mladike. V ravnih vrstah kakor v pléterskem sadovnjaku. Ob poti velikanski kupi neznanskih debel: dvajset, trideset metrov merijo v dolžino. Skladanicam metrskih drv ni videti konca.

Gozdnata dolina skriva asfaltni trak, ki veže Wetzlar z Giessnom. Pobočje na nasprotnem hribu odkriva dve še goli, tri za silo že zelene in tri popolnoma zarasle frate. Živa slika načrtnega, sistematičnega dela. Vendar je vzpetina videti kot pobalin, po čigar frizuri neki amater premika stojček, s katerim bi ga rad ostrigel na balin. Po strniščih sem pa tja leseni stolpci. Lovska stojišča.

Gozdovi so deželna last, lovske revirje pa si kupujejo magnetje iz mesta in vasi. Na stotine hektarov, lovski čuvaj in lovske kočje, škoda na posevkih, gonjači na brakadah, tropi lovskih psov, najmodernejše orožje za odstrel divjadi — to niso mačje solze. To je lep kupček mark, v katerem »deset tisoč« zaleže toliko kot nič. (Pregrešna misel, dolgo se ne mudi: s tako plačo v dinarjih za celo leto dela bi bil že kar zadovoljen.) Kljub temu se lovskega revirja brez plemensko-plemenitih VIP ne da dobiti. Podobno kot pri nas:

»Spoštuj rodbinske in druge zveze, ker le po njih se kam prileze.«

(Janez Menart, IV. človeška zapoved)

Vsekakor so domači kunci boljše kúp kot tisti bliskonogi hazelni na Nemškem. Prištejmo še kakšno neumno jerebico in srno v šoku, ko zasliši šum pa se potem ne zna ogniti krogli, pa dobimo nič kaj poceni rezultate najbolj potratnega re(kre)a(k)tivnega športa med Anglosasi. Lisice sem namenoma izpustil, ker jih v gozdovih ni. Po gospodarskem bumu so se preselile v mesta, za njimi pa so odplavale še ptice — roparice. Za škodljivce, kar jih je ostalo po poljih in med drevjem, sta danes dosti spray in prašek. Kar pa zadeva ptice pevke: kdor bi jih rad slišal, mora v trgovino s ptiči.

Na tej strani griča, koder med zdaj vodi pot, še nisem bil. — Kamor seže oko — samo zoreče klasje. Zakoračim k njivi: žito je že zrelo. Iz daljave prihaja ropot. Kombajn je na delu. Polje sega prav do kolo-voča, ki učinkuje kakor meja: hodim med pšeničnimi klasi na eni strani in ščavjem, trnjem, robidovjem, lesnikami, praprotjo in šopi visoke, suhe stepne trave na drugi. Dva svetova, ki ju ločujeta le dve kolesnici: na levi se polje kot plitva zajemalka končuje na obzorju, na desni kamnita pustinja iz časov pred Adamom. Občinski očetje iz bližnjega Königsberga niso vedeli, kaj bi počeli s to vesino. Še živini ni prišlo na misel, da bi zašla semkaj.

Prišel je hrupa siti, reklam, motorjev, neonske razsvetljave, tovarniškega prahu, kasarniških povelj in disco klubov naveličani mestni človek. Na tej kraški goličavi je našel, kar je dotlej zaman iskal: odmaknjenost od hrupnega sveta. Sem bi pripeljal svoje za konec tedna.

Zupan je zavohal denar, trgovec, mesar in gostilničar korist. Razparcelirali so nekoristni svet. Delili so ga na enake kose: tisoč kvadratnih metrov kamenja, trnovih grmov, kačjih gnezd in gloga za peščico srebrnikov. Kajti to je svet za malega človeka, ki si ga bo iztrebil s svojimi rokami. Ki ne bo vihal svojega nosu, kadar se bo srečal s kmetom, čigar traktorska prikolica bo zvrhoma naložena s hlevskim gnojem. Ki bo rad pokukal v hlev, kakšna je prireja, kako neso kokoši, je svinja že povrgla, kako kaj raste žrebe, če je že silos poln.

Začetni del pobočja prav zdajle uradniki vseh vrst spreminjajo v vrtove. Osem preprostih hišic je raztresenih po položnem griču. Nič razkošja, nič baharije, nič brunaric s strehami iz skodel. In brez vode, brez luči. V vsaki bajtici je sicer vodovod, speljan iz rezervoarja za kapnico. Pitno vodo pripeljeta iz Königsberga za vse novoselece dva, ki premoreta svoj avto. V navadnih kantah.

Če pa prideš sredi tedna, kot smo to storili mi sinoči, in če svojega vozila nimaš

(moj prijatelj daje prednost hoji), potem pač privežeš polno kanto vode na nabit nahrbtnik, vse skupaj pritrdiš s špago na trebuhu in odkorakaš proti cilju. Prijetna nošnja, če upoštevam potovalki v rokah.

Naproti se mi pripodita Thomas in Gero, kar pomeni, da imamo goste. Walter se je pri nas naučil peči ražnjice v naravi. Navdušen nad odkritjem si je sezidal na parceli veliko peč z ognjiščem, nad katerim zganja zdaj svoj »grill«.

A kaj sem videl? Motorček, za spoznanje večji od navadne ročne okrogle baterije, je enakomerno vrtel nad aluminijasto folijo triklesko goro z vrvico na vseh koncih in krajih prevezanega in zavozlanega mesa.

»In tole bi mi rad prodal za ražnjice?«

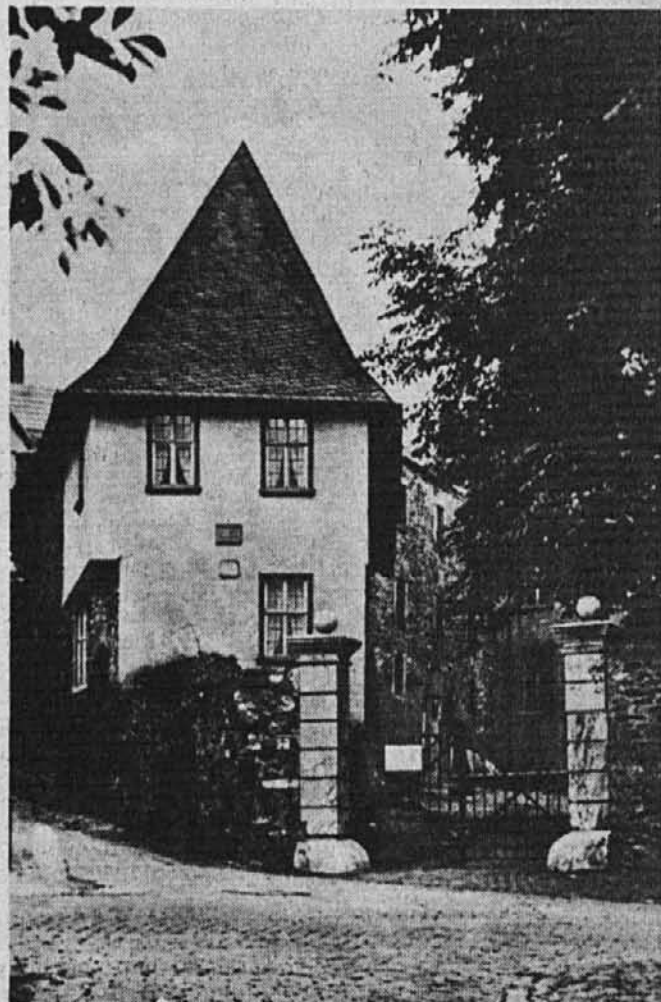
Da ne, se je opravičeval. Z ražnjici je že poskusil, a mu ne ratajo. Že zreže jih narobe, premalo posoli, preveč popopra in — kdo bo lupil česen pa... Takole je bolj enostavno: greš k mesarju, poveš, kaj naj pripravi in mu prepustiš, da bo naročeno o pravem času dostavljeno na dom. Kimam, prikimavam — samo za tanko špranjo je manjkalo, da nisem zinil:

»Podobno kot pri nas...«

Ob sončnem zahodu ostaja pečenega mesa še na preték, naši želodci so pa polni. Iz večernih senc se motovilijsko sosedeje. Iz njihovih koč jih je izbezala pesem, navdihnjena z domačo gorenjsko slivovko in kaj vem kakšnim vinom. In seveda radovednost. Vsi bi radi videli Jugoslovana, ki ni gatarbajter, ampak se gre gosta pri enem izmed njih. Može in ženske so že v letih, toda njihov apetit je v redu. Walter priloži na ogenj, da bi kdo ne segel po sosedovem kozarcu. Glasovi se krepe. Pesem spravlja Ello in Güntherja v ekstazo. Ko po trenutku tišine zadoni na obronkih Westerwalda melanholično-vzkipljiva Bolen mi leži mile pop Jordanov v makedonščini, se mi srce ogreje. Nisem prepričan, da je za meglo v očeh krivo popito vino...

(Nadaljevanje na 24. strani)

»Das Lottehaus« (Lottejina hiša) v Wetzlarju. V njej je z družino živel oskrbnik posestev nemškega reda Heinrich Adam Buff. Žena mu je rodila šestnajst otrok, od katerih jih je dvanajst ostalo pri življenju. Hiša je bila ob koncu vojne bombardirana, a so jo že 1949. leta popolnoma obnovljeno odprli spet za javnost.

Ženske razganja radovednost:

Kako je kaj pri nas. Kdo smo, kaj jémo, pijemo, delamo, kako se veselimo, kakšne so naše plače, koliko velja funt prave kave — krščenma-tiček, kaj tega spraševanja res ne bo nikoli konec? Tak obetajoč vesel večer — pa tako klavrn zaključek. Morije nas odreši sicer spodobna Ella. Prešerno si spodreca krilo skoraj do kraja, kjer se cepijo noge, nato pa se pod vplivom alkoholnih hlapov zadere čez omizje:

»Kako pa je kaj s seksom na Slovenskem? Se ljubite po pločnikih, na klopcah, v gmajni, v kinu? Pregarjate homoseksualce? Tiskate pornografijo? Kakšen je narodni prirastek?«

Viharen smeh je živahno govornico ustavil. Potem je do polnoči v neslišno noč odmeval naš krohót. Drug drugega smo prehiteli s »Si tistega že slišal?«, strigli z ušesi do konca zgodbe, dokler nisem ugotovil, da so zasoljeni vici povsod po širnem svetu najmanj dvojčki, če si že niso podobni kot jajce jajcu.

Sobota, dne 10. avgusta 1973.
Wetzlar z okolico.

Kot pravi Nemeč, ki mu natančnost pomeni pol življenja, me je gospod Ebertz hotel pričakati točno ob devetih v muzeju Lottehaus. Za trohico sem ga prehitel, ker sem računal s pravilom, zasidranim globoko v nemški duši: immer peinlich genau.

Najprej sva si ogledala vitrine z wertheriano. Slovenske izdaje seo se zdaj razkazovale na vidnem mestu. Vodič, v spoštljivo razdalji pobirajoč stopinje za nama kakor slédni pes, je vedel povedati, kako neki naš zdomec iz Giessna prihaja vsako léto sém in toži nad pomanjkljivostjo razstavljenih tiskov. Vselej je upal, da se bo pod steklom zasvetila mojstrovina v jeziku, ki ga je naučila mati. To je že nekaj več kot navadno domotožje. Ko se bo spet oglasil, ga bo pogled na Borkovo in Gerlančevo darilo zagotovo potolažilo.

Strmo navzdol se spuščajoča ulica od Charlottine rojstne hiše pripelje človeka naravnost pred wetzlarsko katedralo. Mogočna, osem stoletij stara zgradba, v kateri se prepletajo vsi slogi od začetnega romanskega mimo pozno gotskega vse tja do baroka, vzbuja zaslužno občudovanje. Ebertz ji pravi *osemstoletna kamnina zgodovina stavbnih slogov*. V letu 1140 so jo začeli graditi, potem pa so potrebovali pol stoletja, preden so pokrili sleme na strehi. In nikoli ni prešlo stoletje, da bi česa ne dozidali, prezidali, razširili, povečali, spremenili, postavljali nove stolpce in stolpiče, si izmišljali stranske kapele, nove oltarje v cerkveni ladji (ko se jih je nabralo že skoraj trideset, so pred sto leti pometli vso navlako ven) — dokler ni mesto obubožalo pa je zaradi pomanjkanja denarja graditeljsko veselje usahnilo. Nazadnje so ameriški letalci ob koncu zadržne vojne zgrešili železarno Bruderus pa so svoj bombni tovor darovali Naši ljubi Gospé, da se je znašla v ruševinah.

Reformacijsko gibanje se je v Wetzlarju utrdilo leta 1542. Nepolnih dvajset let kasneje sklène nova protestantska verska skupnost s katoliško za tiste (kako bi to veljalo šele za današnje!) čase nenavaden sporazum:

Katedrala mora služiti obema veroučnim! Resda so novince malo utesnili (kor s stranskimi kapelami so še po tistem služili le katolikom) — pa vendar pes in mačka sta našla dom pod isto streho in ga ohranila vse do današnjih dni.

Dvokrilna ma-sivna vrata so se odprla na stežaj. Nalik pravljicnemu Sezam, odpri se! Notranjo stran desnega krila so napolnili s plakati in obvestili katoliki, levo evangeličani. Potiskani in podpisani papir na obojih krilih vrat izraža strpnost.

»Boja za duše v našem mestu ne poznamo!« se nasmehne moj vodnik. »Mene ne morejo med svoje šteti niti tile (stoji na

Najstarejša med Buffovimi otroki, Charlotte Sophie Henriette, ki so jo klicali kratko Lotte, je štela komaj osemnajst pomladi, ko jim je umrla mati (1771; leto dni pred Goethevim prihodom v Wetzlar). Prevzeti je morala hišno gospodinjstvo. Zgornjo sliko je ilustrator Wertherja naslovil »Lotte reže kruh«.

sredi v odprtini vrat; z desno roko je pokazal v rimsko krilo niti tile (zdaj se mu je sprožila še leva roka), pa sem vseeno najbolj spoštovana stranka v tej hiši.«

Za seboj zaslišim šum. Obrnem se. Ravno še vidim v črno oblečenega suhca, kako zravna svoj hrbet iz globokega priklona. Usnjata koža na licih se mu skremži v nekaj, kar naj bi obiskovalec

sprejel za simpatičen nasmeh. Vsa ta pantomima in balet za mojim hrbtom ni veljala meni; lahko le tretjemu med nami. Njemu. Ebertzu.

Seznani me z neznancem, čigar ime sem v trenutku slišal, preslišal in pozabil. V neki možganski celici pa se je zasidrala pripomba, da asketski, stegnjeni gospod skrbi za red in čistost v katedrali. Ni mežnar, strežnik. Skrbnik in nadzornik se mu zrcalita z obraza.

Vstopimo. Vrata za nami se neslišno spet zapro. Velikanski prostor se polni z mavrično svetlobo, ki jo pošiljajo sončni žarki skozi barvna okna. Varuha me molče vodita k oblazinjeni klopi pred oltarjem. Posedemo se.

»Zadonijo bobni in trobente glasne...«

S kora so priplavali do nas prvi akordi. Mehka glasba se je zlila z veličastjem okrog nas. Skriti glasbenik v ozadju je začel odpirati registre. Iz skladbe je zazvenel Upor, za njim Onemoglost, Skrušenost, Obup... Počasi, kot bi se zvijal v krčih, se je levil v Prošnjo, ki se je previdno dvigala v Rotenje, dokler se zmagoslavna ni sprostila v Odrešenju.

Trajalo je nekaj časa, preden sem se spet umiril. Postaló mi je jasno, da sem poslušal orgelski koncert. Ne vem, ali me je vznemiril Haydn ali Bach — saj bi se nič ne spremenilo, če bi tudi vedel. Iz ravnotežja me je vrgla skladba, *t a k ó* zaigrana, kakor mi je še pravkar vdiral skozi ušesa in prebudila v meni tisto lepo, čemur pravimo ganotje. Če kdo hoče: *doživetje*.

Pomirjujoč dotik z roko me je priklical v resničnost. Vzdignili smo se. Še vedno ni nihče odprl ust, čeprav ni bilo žive duše v cerkvi. Obrnili smo hrbet oltarju; skozi ladjo smo se med dvema vrstama klopi napotili proti koru.

Orglar nas je pričakal pod stopnicami. Med predstavitvijo sem mu hvaležno stisnil roko. Tokrat sem bil jaz tisti, ki se je molče priklonil.

»In zdaj, gospóda, bódita tako dobra pa razložita gostu, kako je wetzlarski Dom Naše ljube Gospé prišel do takšnih orgel in do organista z akademskimi naslovi!«

Zgodba je kratka, vendar zanimiva:

Ameriške bombe so petinštiridesetega zadele kor in zmlele katoliške in protestantske orgle v žalostno kovinsko kašo. Razrušena, pobita, lačna, napol gola Nemčija se je tedaj borila le za *BITI* in

Lotte je kot žena sledila materi: svojemu možu Johannu Christianu Kestnerju je rodila dvanajst otrok... Kestner je v svojih pismih in zapiskih docela nepristransko orisal družino Buff, pa tudi vse junake iz Wertherja. Svojemu neposrednemu tekmeču v ljubezni, Goetheju, je bil zares pravičen sodnik. — Po dvainštiridesetih letih je véliki pesnik spet videl svojo wetzlarsko ljubezen: v Weimar je prišla obiskat svojo sestro, govorila pa sta predvsem o njenem bratu Hansu, ki si ga je Goethe kot petnajstletnika ob svojih obiskih pri Buffovih še posebej zapisal v srce.

OBSTATI. A glej: našel se je človek, ki so mu v težkih, nespečnih nočéh rojile orgle po glavi. Dr. Ernst Leitz starejši, lastnik znamenite firme Leitz, ki ima od nekdanj svoj sedež v Wetzlarju in ki tudi danes tam proizvaja s polno paro. Možakar je ponudil mestu, da kupi za katedralo nove orgle. Najboljše in najlepše za mrtvi čas, ki je tedaj zavladal po nemških mestih in vaséh. Postavil pa je dva pogoja:

— orgle bodo služile vsem meščanom obeh konfesij,

— na orgle sme igrati (in to velja za vse čase) samo resničen virtuoz, umetnik.

Firma Leitz si je postavila sijajen spomenik, prebivalci Wetzlarja pa uživajo v zastonskih orgelskih koncertih.

»Pojdiva pogledat, kar je ogleda vredno!«

Moj razlagalec uglajeno priganja.

Lesena Pietà v stranski kapelici je stara šeststo trinajst let. Trpeči izraz na materinem obličju pretrese. Sinove nenaravno dolge, koščene roke s krčevito stegnjenimi prsti, glava — kako dokončno mu je omahnila v smrt — s trnovo krono in ugaslimi očmi, surovo prebodene prsi, okrvavljeno, lomeče se telo — bil je velik rezbar, kdor je ustvaril to mater in sina.

V svetišču, ki ga restavrator Ebertz pojmuje samo kot kulturno zgodovinski spomenik, se mu je zdelo vredno opozoriti le še na poznogotsko Madonno, nato pa sva stopila v topel, svetel dan. Mudilo se mu je k zvoniku. Kar hitro sem dojel, da gre za ljubljenca posebne vrste.

Enainšestdeset metrov visoki kamniti kolos je bil po bombnem napadu pošteno zdelan. Toda prav njemu je vsako stoletje vtisnilo svoj pečat. Zaljubljenec v to starino, Ebertz, je od mestnih očetov iztisnil nekaj sto tisoč mark, zbral stare načrte in ljudi, ki so takim delom kos pa ga z njihovo pomočjo in s svojimi rokami naredil spet takšnega, kakršen je stal nekdanj. Po teh naporih in uspehu mu denar za nadaljnja obnovitvena dela brez težav doteka. Poglaviti vir dohodkov je res še vedno občinski proračun, a tudi mnoga društva in združenja odpravljajo v ta namen čisti dobiček od svojih prirediteljev.

Goethejev prapraded po materini strani je pri državnem komornem sodišču v Wetzlarju pridno pletel spletke čelaga četrto stoletja, ded polno desetletje, oče štiri leta, njih potomec pa je v umazanem gnezdu zdržal komaj štiri mesece. Za prvimi tremi v mestu ni sledu, na četrtega opozarjajo spominske plošče, kamor se prestopiš.

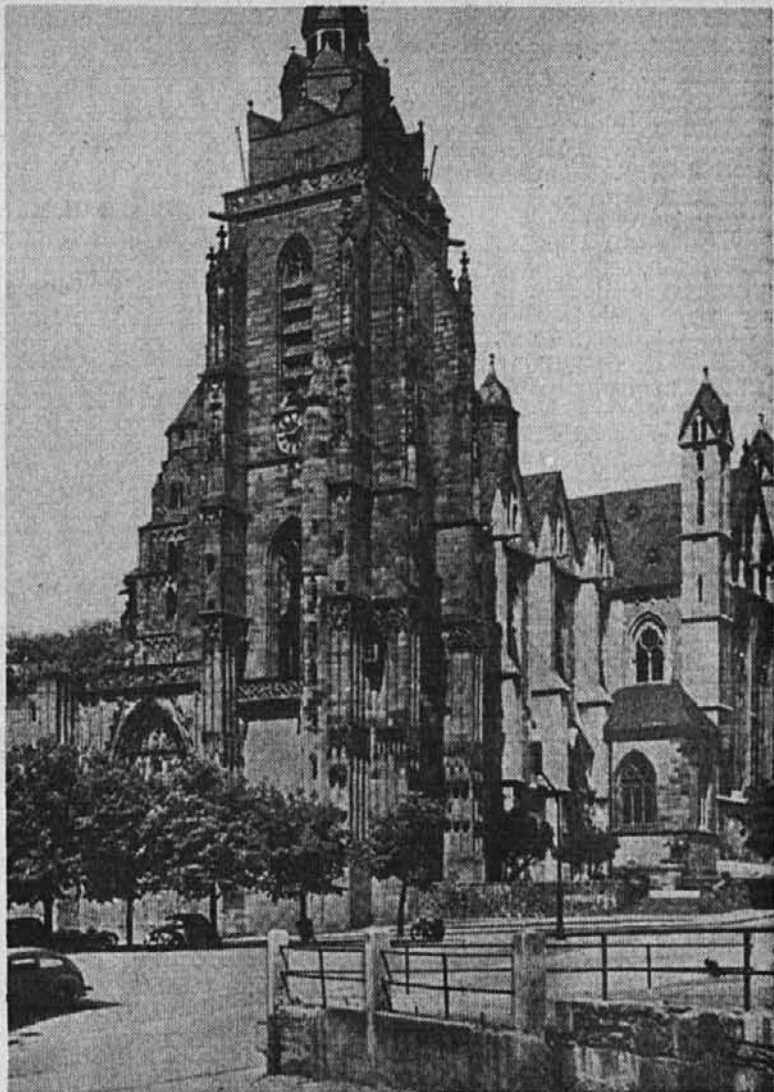
Že na stavbah, ki obkrožajo trg pred katedralo, sta vzdani dve:

Prva naznanja, da je za temi zidovi okrog tisoč uradnikov, prisednikov, prisklepnikov, tajnih sodnih, dvornih in cesarskih svetnikov, revnih zapisnikarjev, razcapanih pisarjev državnega komornega sodišča — da je tule vsa ta vzvišena plemiško-meščanska podkupljiva zmes stoletja dolgo vlekla nemške pravde (če se to bere neverjetno: proces med Nürnbergom in Brandenburgom se je začel leta 1526, pa v letu 1806, ko je sodišče nehalo delovati, ni še bil končan); 25. maja 1772 se je v spisek tistih, ki so pripadali visokemu sodišču, kot pravniški praktikant vpisal triindvajsetletni Frankfurtčan Johann Wolfgang von Goethe;

druga pripoveduje, da je bila tam svojčas gostilna »Pri kronskem princu«, v kateri so se zbirali člani »viteškega omizja« — družba mladih, duhovitih, študiranih brezdelnih gizdalinov, ki se jim je pridružil tudi mladi Goethe z viteškim nazivom »Goetz krepostni« (med pesnikovo weimarsko prtljago je že ležal rokopis dela »Goetz von Berlichingen«).

Tretja na Kornmarktu (Žitnem trgu) zraven »Rimskega cesarja« priča, da je Goethe v hiši stanoval.

Wetzlarska katedrala — »Dom Naše ljube Gospé«. Mnogo dela, znanja, znoja in denarja je bilo treba, preden je ta kolos v vsej svoji nekdanji veličini znova zrasel iz ruševin.

Orgle v wetzlarski katedrali pojejo, jočejo, vriskajo, grmé, stokajo, trpijo, hrumijo, se smehljajo in bučijo: njih glasovi igrajo hvalnico Življenju.

Njej nasproti, na drugi strani trga, berem na četrti plošči, da je v prvem nadstropju zgradbe živela in umrla viharnikova stara teta – sestra njegove babice.

Takoj za vogalom se zasveti pēta:

Mladenič se je ob prihodu v Wetzlar za prve dneve tu nastanil . . .

»To seveda ni še vse,« me tolaži gospod Ebertz. »Kar jih je še ostalo, jih prepustiva času! Saj menda niste zadnjič tukaj?«

Zdaj zakoračiva navzdol. (Wetzlar iz doline reke Lahn raste v griče, ki se vzdigujejo nad njo.) Ustaviva se pred palačo Papius. Sedanjo podoba ji je namreč dal asesor komornega sodišča Franz von Pape, v ljudskem jeziku imenovan von Papius. Doživela je že hude čase: pred vojno so jo vsak dan polnili šolarji, med vojno so v njej delili živilske nakaznice in živila, po vojni spet niso mogli stlačiti šolskih otrok drugam kot sēmle, potem pa so jo zasedli trgovci, obrtniki, organizacije in društva, šola za odrasle pa še prijavitni urad se je stisnil vanjo.

Zdaj je palača v posesti mestnih muzejev, gospa dr. Irmgard von Lemmers – Danforth pa v njej razstavlja svoje življenjsko delo: zbirko pohištva iz štirih dežel s skupnim naslovom »Evropska stanovanjska kultura«. Mogoče bi bilo lahko ime nekolikaj bolj skromno: obiskovalcu se predstavljajo italijanske, francoske, holandske in nemške renesančne in baročne stanovanjske opreme. V bistvu torej šestnajsto in sedemnajsto stoletje v graščinah in dvorcih štirih evropskih dežel (po današnjem pojmovanju, kajti na razstavi ločeno občuduješ *holandski* in *flandrijski* barok, *rensko* in *južnonemško* renesanso pa še *kölnsko* navrh, da naprej sploh ne naštevam).

»V spomin na začetek – upajva! – dolgotrajnega prijateljstva,« je zapisal Walter Ebertz v razstavnem katalog, ki mi ga je ob vhodu ponudil namesto vstopnice. Stodvanajst strani na razkošnem papirju!

»Knjigo bom prebral, ko bom v naslednjih dneh počival pri prijatelju v Königsbergu.«

Kaj bi listal zdaj po knjigi, ko pa je živi leksikon z menoj! Za vsak kamin povč, čigav je bil, kateri mojster je pečnice pekel, kje ga je doktorica Danforthova staknila, kje ga je on – Ebertz – zalepil, da se ne vidi poč. Na omarah, skrinjah, stolih kaže sledove svojega rézbarskega nožiča, razlaga scene na tapiserijah (ojoj, celotna zgodovina florentinskega koncila iz leta 1439!) *Pater Patriae* (oče domovine) *Cosimo Vecchio Medici* pa *bizantinski cesar* s svojim spremstvom – aha! tukaj vidite najbolj razgledane učenjake z vzhoda – da ne pozabim: *tale je carigrjski patriarh* in . . . O, kako strašna čednost je nevednost!), se mimogrede obregne ob obenovinate intarzije na nizkih pručkah, boža s figurativno okrašene mizne noge, ob prednici nam znane zofe preide na etruščanske sarkofage ter v isti sapi govori o vplivu starih Grkov, Rimljanov ter Michelangela Buonarottija, opozarja na čistost, trajnost in skrivnostno zapletenost barv, požene pod strop segajočo salonsko uro in jo naravna v naš čas, da bije, prižiga lestence, mi daje v roke pozlačene kipce, se sam težko ločuje od porcelanskih vaz, razšopirjenih po skoraj vseh omarah, s pobožnostjo govori o malih predalnikih s še manjšimi predalčki, ki so resnične umetnine, previdno hodi ob preprogah, zajame z roko in pogledom vibasto stebričje v preddverju, včasih molče vzdigne glavo in se zazre v slike, kot da bi kdo mogel *kar tako – meni nič tebi nič* – mimo italijanskih, flamskih in francoskih mojstrov, ki vise po stenah – vidim: živi s slehernim predmetom, ki stoji ali visi tukaj kot paša za oči.

No, da, priznati moram:

S svojo sodbo imenu, ki so ga izbrali za razstavno sem bil prej prestrog. Resda so

Na wetzlarskem Žitnem trgu (Kornmarkt) je 1772. leta Goethe preživel štiri poletne mesece (hiša v sredi). V zgradbi na desni strani slike je na svojega žlahtnika oprezovala skozi okno njegova resnično stara teta, sestra njegove babice.

Wetzlar. Schillerjev trg s hišo Karla Wilhelma Jerusalema, čigar tragična smrt je Goetheja dokončno vzpodbudila k pisanju Wertherja. Njegov samomor imenujejo nemški pisci najraje »Freitode« (svobodna smrt). »In od pravic, ki čas jim je odprt, svobodna in resnična je [smrt].«

predstavljeni samo Romani in Germani, res je vse skupaj prostorsko in časovno omejeno, vendar... človeka prevzame razstavljena Umetnost. Tejle gospé doktorici von Lemmers — Danforth je bilo marsikaj danega v naši dolini solz: znanje, pridnost, čas, denar, baje ženska očarljivost. Vsega skupaj kar zadosti za mogočen ključ, ki ji je povsod odpiral vrata. Za nameček ga ji je pozlatil njen plemiški naslov. Kar je zbrala, ni pohištvo iz tlačanskih koč. Podložniki za gosposko renesanso in barok najbrž niso bili kaj prida vneti. To stran medalje »Evropska stanovanjska kultura« preprosto zamolči. Sicer pa: tako počno tudi v Versaillesu, v Louvru, v Eremitažu, v Zimskem dvorcu, v Sanssouciju, v Tadž Mahalu — povsod po svetu, kjer se Božanska Zgodovina predstavlja sodobniku.

Sklep (čeprav sem z vsem srcem na tlačanski strani):

Če me bo pot še kdaj zanesla v Wetzlar — prvi obisk bo namenjen palači Papius. Spet sva na asfaltu. Sonce je že prekorračilo zenit. Dan se neopazno preveša v pozno poldne. Obstanem.

»Je kaj narobe?«

»Najraje bi se vrnil.«

»Storite to kdaj drugič! Objekta, ki jima morava trenutno posvetiti vso pozornost (zaboga! mar tudi v deželi čudežev poznajo prazne fraze?), sta najina želodca. Pridite!«

Ubogam.

Razgledujem se po uličici, pa se mi usta razstegnejo v nasmeh: korakava po Goethejevi *c e s t i*. Oddolžim se radovednemu pogledu spremljevalca. Razložim, kakšna prešerna misel se mi je utrnila.

Zmigne z rameni, se malo skrči in razširi rōke:

»Največja Nemca. Srečali ju boste kot kamen, bron, kot šolo ali ulični napis v najbolj zakotnem nemškem gnezdu.«

Vem, kaj misli. Ne le Goethe — hkrati vedno tudi Schiler.

»Skupaj sta živela, skupaj sta delala, v isti grobnici ležita skupaj še po smrti. Skupaj sta in bosta ostala v spominu poznih generacij. S svojimi deli sta prežela Nemčijo, Evropo, svet. Redka rariteta, na katero smo Nemci upravičeno ponosni.«

Resnica, zgodovina jim je v svojo oporoko zapisala marsikaj, zaradi česar danes povešajo glavé. Ne samo bližnja, tudi ona druga, zgodnja. Ne sklanjajo jih vsi in ne povsod; ne zmerom. Potihem upajmo, da še dolgo dolgo ne bo birgermajstra, ki bi si upal predlagati mestnim možém, naj kako ulico ali trg poimenujejo po kakem izmed štiri G (rusko: Gitler — Gering — Gimler — Gebels).

Za razmišljanje ni časa. Srečujeva cel kup ljudi. Pol mesta je na nogah; ljudje hitijo po opravkih. Ampak ni ga še bilo človeka, ki bi Ebertzu ne voščil 'dober dan'. Pa ne tja v tri dni, neobvezno, temveč izrecno jasno, določno njemu posvečen pozdrav:

»Dober dan voščim, gospod Ebertz!«

Možaki snemajo klobuke, sempatja se kdo rokuje z njim, spregovori nekaj prijaznih stavkov; ženski svet se ob pozdravu zlomi v pásu. Če je znanec le predober in grozi klepet, me predstavi in izrabi za opravičilo, da greba lahko po svoji poti.

»Marsikomu iz mesta vas ne bom predstavljal. Prihajate iz dežele, katere ime bi tem gospodom zvišalo krvni pritisk.«

Že razumem. Partisanengebiet, Banden, Mörder, Hallsteinova doktrina za milostni strel. Seveda pa se da na stvar pogledati drugače: poceni nemška okupacija Jadrána v mirnem času, mogočna armada naših nekvalificiranih, polkvalificiranih, prekvalificiranih, preveč kvalificiranih in visoko izšolanih gastarbajterjev pri njih, nepovrnjena škoda žrtvam medvojnega nasilja (*Je mogoče z markami plačati človekovo trpljenje, nasilno smrt?*)... Pustimo!

Se kar naprej strmim:

Upokojenec ali gospodinja, šolarica ali študent, uradnik ali delavec, duhovnik ali

branjevka, trgovec ali obrtnik — vse po vrsti ga pozdravlja, vse po vrsti se mu klanja. Pa ne zato, ker bi poznali njegov obraz s tévé zaslonu — ne: osebno ga poznajo!

»Wetzlar je staro mesto. In kar j starega, zasluži mojo pozornost in primerno spoštovanje. Praktično torej vse, kar v tem mestu ne diha in ne živi. Prelezel sem se skozi njegove najbolj skrite kote. Na takih miroljubnih pohodih sem spoznaval prebivalce. In oni mene. Mislim na ljudi, ki so v javnem življenju samo številke v volilnih imenikih.«

Stopila sva v gostilno. Slabó: v lépo, domače, a z okusom opremljeno gostinsko sobo. Poldne je zbežalo; prostor je napolnjen. Gromko pozdravljen z vseh strani moj muzealec smehljaje se odzdravlja. Domnevam, da je tukaj stalen gost, kajti dva možakarja se takoj vzdigneta s klopi v kotu in se presedeta k sosednemu omizju.

Sédeva. Po čelu curlja znoj. Robca sta vsa mokra. Gostilničar za točilno mizo vprašujoče dvigne brado. Naroča sosed.

»Kot vedno — dvakrat!«

Možje se dregajo s komolci (v lokalni nobene ženske). Sredi glasnih, a ne pijanih »ja« in »naaa« kdaj pa kdaj kaka pritájena beseda na uho. Ugibajo pač, kdo bi mogel

biti tujec, da si ga je optal Ebertz kljub sončni pripeki, ki mehča asfalt.

Postrežena sva bliskovito. Samó takó se temu lahko reče. Dobila sva vsak svojo mešanko med safalado in klobaso s kruhom, gorčico in velikim vrčem piva. Za lakoto dovolj, za žejo vse premalo. Glej čudo: birt se vrača k mizi, tokrat samo s pivom. Ebertz tipa za denarjem, gospodar pa mu odkima:

»Je že dobro! Vse plačano!«

»Kdo pa, za vraga...«

In spet samo nasmeh:

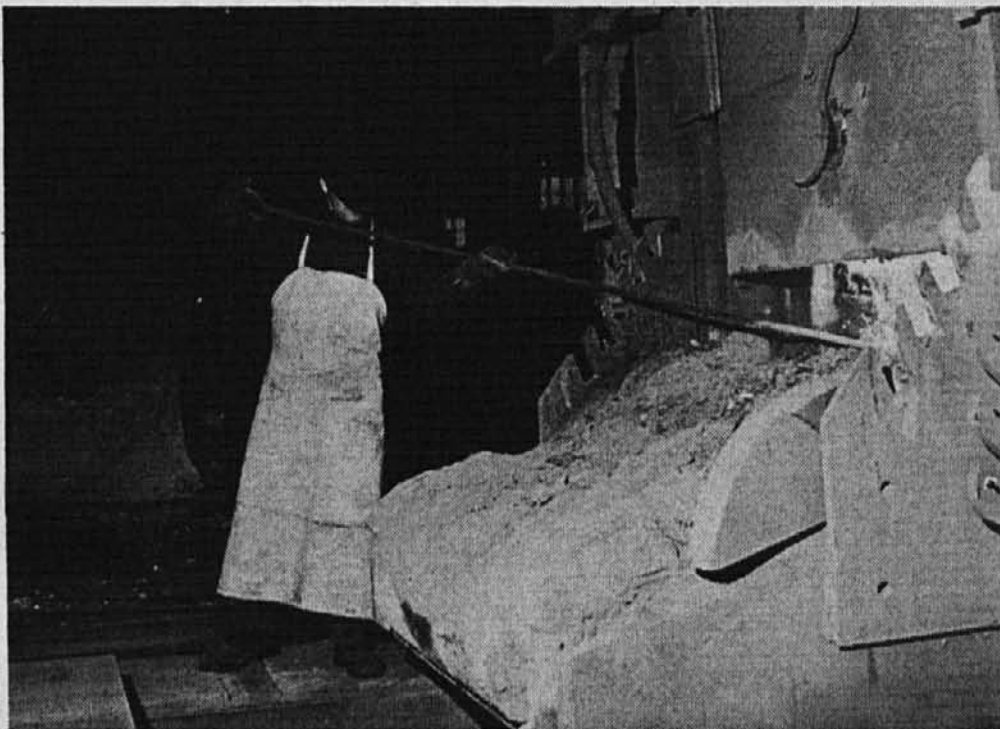
»Dober tek! Na zdravje!«

Vodičeva veljava v mojih očeh skokovito raste. Kot delnice na borzi, kadar se sproži plaz.

»Še en obisk v mestu, potem greva pa na deželo.«

S Schilerjevega trga sva vstopila v staro hišo. Po lesenih zveženih, izhojenih stopnicah sva štokljala do podstrešja. Zaklenjena vrata so velela: stoj! Ne. Čudodelnik je segel v žep, izvlekel dolg starinski ključ, odklenil in povabil, naj mu sledim.

Stala sva v sobi, v kateri si je sodil Karl Wilhelm Jerusa-lem, »der Schwerblütige«. Goethejev Werther. Junak romana, s katerim so zasloveli vsi trije, a vsak po svoje: pisec, Lotte, on.

Franci Črv: Elektrojeklar

NEKAJ HISTORIČNIH

IN

GEOGRAFSKIH MOMENTOV

I.

Okoli leta 400 p. n. š. se je začel proces, ki ga poznamo v okviru evropske prazgodovine kot ekspanzijo Keltov. Keltska plemena so se z današnje Francije in Južne Nemčije pomikala proti severu (Britanija), zahodu (Spanija), vzhodu (Podonavje) in jugu (Italija, Balkan) Evrope. Na svojih prodiranjih po Balkanu so premagali Makedonce in gospodarili po Grčiji. En njihov del je šel preko Helesponta in se naselil v maloazijski pokrajini Galaciji (277. leta p. n. š.). Strahovali so več ali manj celotno malo Azijo, dokler jih ni oslabilo rimska ekspanzijska politika. Leta 389 ali 386 p. n. š. so oplenili in požgali tudi sam Rim, vendar so se nato morali umakniti v severnoitalske pokrajine in Alpe.

Pri nas so Kelti zasedli in naselili predvsem plodne ravnine; ker jih je bilo razmeroma malo, se po goratih in odmaknjenih dolinskih predelih niso intenzivneje naseljevali tako, da so se staroselci (Iliri) ohranili še daleč v obdobje rimske okupacije. Tako pri nas, kot drugod, kjer so se Kelti po obdobju svoje ekspanzije naselili, so postali v političnem in kulturnem smislu vladajoči razred. Značilen za antiko je sužnje-posestniški red, ki pa je imel pri Keltih nekatere značilnosti fevdalnega reda. Nastala so v tem času (3. stol. p. n. š.) številna keltska mesta (oppida) in to predvsem že na predhodno kultiviranih rodovitnih in prometno važnih točkah. Utrdili so tudi posamezne višine, kamor so se v sili in nevarnosti zatekali (refugia).

Konec drugega stoletja so ilirsko-keltska plemena ustanovila t. i. Noriško kraljestvo (Regnum Noricum), ki je v glavnem obsegal področje današnje Avstrije in Slovenije, s težiščem na današnjem Koroškem. Območje Gorenjske tja, do okolice **Naupertusa** (Vrhnika), so poseljevali keltski **Taurinski**. Imena pomembnejših keltskih plemen (**Norici**, **Ambilini**, **Ambidravi**, **Uperaci**, **Saevetes**, **Laianci**, **Ambisontes**, **Elveti**, itd.) so omenjena v napisih z Magdalenske gore na Koroškem (1) in pri rimskem pisatelju Pliniju (2). Glavno mesto kraljestva je bila Noreia, ki je dandanes neznanejšivo locirana v Neumarkt. V okolici Noreie se je leta 113 p. n. š. odigrala važna bitka med **Noriki** in **Cimbri** ter **Tevtoni**. V tej bitki je nastopila, kot noriški zaveznik tudi rimska vojska, vendar je bila poražena. S tem pa se je že začela izražati rimska penetracija v Noriško kraljestvo, ki pa je bila v začetku temeljena zavezništvu in trgovsko-gospodarski osnovi. Tako je noriški kralj **Voccio** poslal Cezarju v njegovi vojni proti Ariovistu kot pomoč 300 konjenikov.

Prva leta po smrti Cezarja (leta 44 p. n. š.) je bilo ozemlje med Jadranom in Julijskimi Alpami še vedno v posesti domačih keltskih plemen, zato je bila severna Italija (Padška nižina z Aquileio) stalno ogrožena. Poleg nekaterih keltskih plemen (Karni), so na to področje vpadali in ropali tudi Histri in plemena Panoncev, ki so živela v Posavju (današnja Hrvatska in severna BiH), s centrom v Segestici, poznejši rimski Siscii (Sisak).

Oktavijan je po pogodbi v Brindiziju (leta 42) dobil v upravo področje Ilirika in je še pred izbruhom državljanske vojne z Antonijem zavzel in pokoril plemena na ozemlju današnje Bosne in Hrvatske do Save, oz. Drave. Kasneje je podvrzel zahodnoalpska plemena, dokler nista njegova sinova Tiberij in Druz leta 15 p. n. š. zavzela še gorati svet do reke Inna. Naslednja leta je bilo treba očistiti še

posamezna, težje dostopna dolinska področja, kjer so se plemena vztrajno in junaško upirala. Takrat so bila podvržena tudi številna recijaka in vindilecijska plemena na ozemlju današnje Svice. V času 12–9 je Tiberij osvojil še ozemlje med Dravo in Donavo. Med temi osvajanji je bilo leta 16 p. n. š. verjetno brez boja, priključeno tudi Noriško kraljestvo. August je nameraval mejo imperija razširiti še z Rena na Labo, vendar mu je te načrte preprečil veliki dalmatinski – panonski upor (leta 6 – 9 n. š.) in Ariminijeva zmaga nad rimsko armado v Teutoburškem lesu (leta 9 n. š.). S tem so bila v glavnem končana osvajanja severno in srednjeevropskih dežel.

Rimljani so Norik sicer okupirali, vendar posebnih upravnih sprememb niso uvedli. Norik je obdržal status nekakšne klientelne vazalne države, v kateri ni bilo redne rimske vojske. Ravno v zvezi s tem je Avgust odcepil južni in vzhodni del nekdanjega Noriškega kraljestva in ga priključil novo nastali provinci Panoniji. Okolica **Carnuntuma** (Bad Deutch – Altburg), **Emone** in **Poetovia** je bila priključena Panoniji in v teh krajih so bila zgrajena legijska taborišča z vojaškimi posadkami.

V Noriku je trajala nominalna okupacija do časa cesarja Klavdija I (41 – 58 n. š.). Medtem ko je v sosednjem Iliriku divjal v času med letom 6 in letom 9 n. š. silovit upor keltsko-ilirskih plemen, ki so ga Rimljani po silovitih naporih s težavo zatrli, je bilo v sosednjem Noriku mirno. Domačini so morali služiti v pomožnih četah (auxilia) in lokalni milici (**beneficarii**). V Noriku je bilo detaširanih tudi nekaj kohort in al panonskih legij. Vsi ti oddelki so bili pod poveljstvom Augustovega in kasneje Tiberijevega legata v

Carnuntu. Po letu 45 n. š., ko je cesar Klavdij Noriško kraljestvo spremenil v provinco, pa je upravljal to področje noriški prokurator. V zvezi z našim ozemljem moramo poudariti, da je bilo ozemlje celotne Gorenjske, z izjemo dela od današnje Kranjske gore navzgor, izvzeto skupaj z Ljubljansko kotlino (**Emona**) iz okvira Norika in priključeno Panoniji.

Leta 69 po smrti cesarja **Nerona**, so renške legije proglasile za cesarja **A. Vitelija** in se podale v Italijo, da bi odstavile s prestola Neronovega naslednika **Otha**. Le-temu pa so ostale zveste panonske legije in noriške čete.

Norik je bil tedaj v veliki nevarnosti, ker ni imel redne vojske in je bilo pričakovati, da ga bo poveljnik prednjih Vitelijevih čet **Alienus Coecina** poskušal zasedi. Vendar se je le-ta iz Raecije obrnil direktno v Italijo. Jeseni istega leta pa so noriške čete ob Innu ščitile panonske legije, ko so potem, ko je bil v Carnuntumu z njihove strani priznan za cesarja tretji pretendent za prestol in kasnejši ustanovitelj flavijske dinastije **Vespazijan**, prodirale v Italijo.

Dokler je bila donavska meja toliko trdna, da je vzdržala vedno večji pritisk številnih germanskih plemen, je užival Ilirik t. i. »rimski mir« (**pax romana**). Ko pa so leta 168 **Kvadi** in **Markomani** skupaj s številnimi drugimi plemeni zlomili obdonavski limes, so se začeli za Norik in Panonijo težiti in žalostni časi. Germani so najprej uničili dvoje legijskih taborov, **Vindobono** (današnji Dunaj) in **Carnuntum**, nato pa se kot povodenj širili vzdolž nekdanje jantarske, sedaj rimske magistralne ceste proti Italiji. Prišli so skoraj do Akvileje. Utrjenih mest niso toliko prizadeli, zato pa so ropali in uničevali podeželske vile rustike in vasi. Preko Donave so spravili ogromen plen in mnogo ujetnikov, saj jih je kasneje cesar **Mark Aurel**, po zmagi nad njimi (leta 172), dobil nazaj okoli 150.000. Vendar se gospodarsko uničene pokrajine niso nikdar več opomogle.

V času pred to katastrofo je romanizacija v Podonavju in Vzhodnih Alpah močno napredovala in v provincah je vladalo precejšnje blagostanje. Mnogi profani in sakralni objekti nam to potrjujejo. Po zavrnitvi germanskih plemen je cesar **Mark spoznal**, da donavska meja nikakor ni sigurna in trdna in je nameraval z ofenzivno politiko in vojaškimi akcijami prenesti meje imperija na Sudete in Karpate. Nameraval je ustanoviti dvoje novih provinc, **Sarmatio** in **Markomanio**. Verjetno je prav on prestavil mejo Italije s črte Julijske Alpe – Hrušica (**Ad Pirum**) – **Ocra Mons** – **Arsia** (Raša) na črto Karavanke – Kamniške Alpe – **Atrans** (Trojane) – okolica današnje Višnje gore – Raša. Njegove načrte pa je prekržala

Carneola in njene približne meje

kuga za katero je zbolel in leta 181 umrl. Njegov sin in naslednik **Commodus** je z barbari sklenil mir in opustil osvajalne načrte. Obdržal je le 7,5 km širok pas ozemlja na levem bregu Donave. Potem so Germani začeli v velikem številu vstopati v rimsko vojsko in se deloma, predvsem na obrobju imperija, v opustošenih pokrajinah tudi naseljevati.

Leta 193 n. š. je legija XIV. Gemina v Carnuntumu okicala za cesarja dotedanega panonskega namestnika in poveljnika **Septimia Severa**, ki je bil doma iz Leptis Magne v Severni Afriki. Podobno so storili tudi drugi upravni provinc in prišlo je do državljanske vojne, v kateri je zmagal Sever. Prebivalstvo Norika nad njim ni bilo navdušeno, ker se mu je zameril še v času, ko je bil upravnik v provinci Panoniji in je zato začel proti njemu še ostreje nastopati. V čast legijam, ki so ga podprle in proglasile za cesarja, je dal l. 193 kovati denar z njihovimi imeni in insignijami.

T. i. **constitutio Antoniniana** s katero je leta 211 cesar **Caracalla**, sin in naslednik S. Severa, dal državljske pravice prebivalcem celotnega imperija, ni prinesla posebnih sprememb v družbene razmere; pač pa je dobil fiscus v enotno davčno politiko, nekaj več dohodkov.

Tudi 3. stoletje je bilo izpolnjeno z medsebojnimi boji posameznih cesarskih pretendentov. Naj omenimo le nekatere med njimi kot **Galliena**, **Ingenia**, **Regalliana**, itd. V drugi polovici 3. stol. so postali vedno pogostejši in nevarnejši napadi posameznih plemen Alanov na meje Panonije in predvsem Norika (leta 256 in 270 - 75), vendar današnje področje Slovenije zaradi tega ni dosti trpelo. Mnogo nevarnejši, predvsem za Panonijo, je postal pojav Gotov v področju severno od spodnje Donave (Vlaška nižina). Goti so, podobno kot pred njimi Kelti, nekajkrat prodrli globoko v Grčijo in v Malo Azijo. Istočasno so se pojavljale in razsajale razne nalezljive bolezni, posebno kuga, ki je divjala po vsej državi in zdesetkala prebivalstvo. Vse te katastrofe in ujme so rimsko državo pripeljale na rob gospodarskega in političnega propada. Blagostanje v Noriku in sosedni Panoniji je močno trpelo. Šele cesar Dioklecijan, doma iz Doclee v današnji Črni gori, je s svojimi administrativnimi in vojaškimi reformami zajezil propad in začasno napravil red v vsej državi. Razdelil je celotni imperij na štiri dele (prefekturo), uredil nasledstvo in ločil vojaško upravo od civilne. S tem je hotel preprečiti državljanske vojne in boj za nasledstvo, ki so stalno slabile gospodarsko in politično moč že tako, zaradi zunanje ogroženosti opešano državo. Vendar so te reforme le malo preživele njega samega. Število legij je povečal od 33 na 66 (število vojakov v eni legiji se je zmanjšalo) in razdelil celotno armado na stalno stacionirane graničarje (**limitanei**) v obrambnih črtah na limesu in v notranjosti in na redno operativno - gibljivo vojsko (**comitatenses**). Posamezne province je razdelil v manjše enote. Tako sta nastala dva Norika (**Noricum ripense** in **mediterraneum**) in štiri Panonije (**Prima**, **Savia**, **Secunda**, **Valeria**). Mejo same Italije je najverjetneje pomaknil še bolj proti vzhodu na črto Gorjanecv tako, da je bila celotna današnja Slovenija, izvemši Štajersko v okviru same Italije. Prefektore so se delile na dieceze in le-te v province. Na čelu civilne uprave je stal **praesens** namesto prejšnjega prokuratorja. **Praesensu** je stal na razpolago močan štab uradnikov (**officium**) s princepsom kot njegovim namestnikom. Davčne zadeve, ki so tudi doživele korenite spremembe, je vodil šef katastra. Zraven so spadali še arhivar, računovodja in drugi nižji uradniki. Vsi ti uradniki, ki so sestavljali zapleten birokratski sistem, so bili stalni nameščenci in so nosili posebne uniforme. Razen osnovnega upravnega aparata so obstajale še nekatere samostojne službe kot pošta, finance, carina, monopoli, itd.

Ker je bila država močno ogrožena, je Dioklecijan v svoji temeljitosti reorganiziral državo in njeno upravo do potankosti. Če niso ustrezale dajatve v denarju, so jih davkoplačevalci morali nadomestiti v naturi, ali z delovno silo. To je bil tudi vzrok nastanku omenjenega upravnega, uradniškega aparata. Ta sistem, ki je tedaj rimsko državo rešil najhujšega, je ostal v praksi na zahodu z nekaterimi spremembami in dopolnitvami kasnejših cesarjev, predvsem **Konstantina Velikega** (324 - 337), do propada zahodnorimskega cesarstva, na vzhodu pa, dokler niso Turki leta 1453 zavzeli Carigrada.

V rimski upravi so važno vlogo igrale samoupravno organizirane mestne enote (municipiji in kolonije), ki so tudi v Dioklecijanovem sistemu ohranile svoj republikansko - demokratični značaj in pomen. V bistvu je bil ves rimski imperij agregat avtonomnih mestnih skupnosti z ustreznim, čim večjim teritorialnim zaledjem (**agrom**). Uprava je bila razmeroma maloštevilna in konstantna. Na čelu sta bila v kolonijah dva župana (**duoviri iure dicundo**), dva edila za policijsko gradbeno in tržno službo in en **questor** za denarne zadeve. Vsi so bili voljeni za dobo enega leta. Občinski svet, ki je bil v bistvu senat v malem, je običajno sestavljalo sto dosmrtnih članov (**ordo decurionum**). Vsakih pet let je bilo ljudsko štetje in cenitev (**census**) premoženjskega stanja državljanov. **Duoviri**, ki so bili izvoljeni za to leto, so imeli vzdevek **quinquales**. Župana sta, poleg drugih dolžnosti, morala skrbeti tudi za pobiranje davkov, sodstvo in rekrutacijo.

Omenjene javne funkcije so bile na začetku honorarne in so se državljanji zanje celo potegovali. Ko pa je pričela nastopati revščina in gospodarska kriza, so morali nosilci teh funkcij jamčiti s svojim privatnim premoženjem za pravilno funkcioniranje podrejenih ustanov in primanjkljaj kriti iz lastnih virov. Te službe so postale nadležne in vsi so se jih otepli.

S splošnim gospodarskim propadom tretjega stoletja se je pričelo tudi propadanje provincijalnih mest in njihovega blagostanja. V smislu Dioklecijanovih reform so bili mestni očetje imenovani in so morali s svojim imetjem jamčiti, da je bila dosežena potrebna davčna kvota. Član mestnega sveta je lahko postal vsakdo, ne glede na poreklo in izvor, le da je imel potrebno premoženje. Pod Dioklecijanovo vlado je nastopilo prvo in zadnje večje preganjanje kristjanov. Po njegovem mnenju so le-ti slabili moč države. Na področje Podonavja in Vzhodnih Alp se je krščanska vera širila predvsem iz dveh močnih žarišč, **Sirmiuma** (Sremska Mitrovica) in **Aquileie** (Oglej). Tako je bila razširjena tudi na področju Norika in Panonije in iz obdobja Dioklecijanove vlade poznamo nekaj mučencev, kot sta npr. škof **Viktorin** iz Poetovija in namestnik noriškega praesensa **Florijan**, ki so ga leta 304 vrgli v Anizo. **Licinij** in **Konstantin Veliki**, ki je svoj vzdevek Veliki dobil kasneje zahvaljujoč hvaležnosti cerkvenih krogov, sta že leta 313, ko je bil upokojeni Dioklecijan še živ, objavila sledeči edikt: »Kristjanom in vsem drugim dajemo možnost, da se prostovoljno opredelijo za vero, da bi, kar že obstoja bogov in božanskih bitij, bili naklonjeni nam in našim podložnikom«. To je bil t. i. **milanski tolerančni edikt**, s katerim je bila enakopravno priznana krščanska veroizpoved. Od **Teodozija Velikega** (379 - 395) dalje, pa je krščanska vera postala državna in edina priznana vera. S tem je krščanstvo zmagalo, vendar šele po dolgotrajni in ogorčeni borbi, nad domačini ilirsko-keltskimi božanstvi in nad ostalim poganskim Olimpom. Posebno težka je bila borba z orientalskimi mističnimi kultmi, posebno s čaščenjem sončnega boga **Mithre**. Njegov kult je bil v celem imperiju močno razširjen in tudi pri nas poznamo precej njemu

posvetenih svetišč. V Ptujju so bila odkrita kar štiri.

Kristjani so že v prvi polovici 4. stoletja t. j. takoj po objavi omenjenega edikta, začeli graditi številne in raznovrstne objekte, predvsem bazilike. Kako močno je bila razvita cerkvena organizacija v samem Noriku, nam dokazuje koncil v **Serdici** (Vidin v današnji Bolgariji) leta 343, kjer so sodelovali že noriški škofje. V južnem Noriku so bile tedaj naslednje škofije: **Virunum** (Gospa Sveta), **Aguntum** (Lienz), **Teurnia** (St. Peter v Lesu pri Spitalu) (3) in **Celeia**. Vse so spadale pod Aquilejsko jurisdikcijo.

Dioklecijanova razdelitev imperija v štiri dele, pa se ni obnesla, saj je že med njegovimi, posebno pa med nasledniki Konstantina prišlo do hudih bojov in medsebojnega obračunavanja, ki je zajelo vso državo in je pri tem le-ta močno trpela zaradi pustošenja.

Istočasno so postajali vse hujši in pogostejši napadi barbarov na meje imperija. Sam cesar **Valentinijan** je s svojo osebno prisotnostjo na donavski meji poskrbel za obnovo in izpopolnitev utrd. Nekaj kastelov so tedaj (l. 370) zgradili tudi v Barbariku, na ozemlju Kvadov. Leti so, razkačeni zavoljo tega leta 374 skupaj z **Jazigi**, vdrli čez Donavo in neusmiljeno plenili. Da bi se jim maščeval, je še isto leto ponovno prišel cesar Valentinijan na donavsko mejo. Posebno skrbno so tedaj utrdili odsek meje med **Carnuntumom** in **Brigetiom** (Cžony na današnjem Madžarskem). Tu je cesar istega leta tudi umrl.

Leta 378 pa je v znameniti bitki pri Odrinu, v današnji Bolgariji padel cesar **Valens II** v borbi proti **Vizigotom**, ki so se po rimskem porazu razlili po imperiju. Ta bitka v zgodovini pomeni začetek obdobja preseljevanja ljudstev. Valensov naslednik **Teodozij** se je v dveh vojnah proti uzurpatorju **Maximu** in nato še **Eugeniju**, bojeval v naših krajih. Prvič je prišlo do bitke pri Ptujju 21. VI. 388, v kateri je cesar zmagal. Po tej zmagi je prodiral skozi Celeio, čez Atrans do Emone, proti Maximu, ki ga je čakal v Aquilei.

Po Teodozijevi smrti 17. januarja 395, so preko Donave na področju med današnjim Dunajem in Budimpešto, vdrli preko meje Kvadi, Markomani, Huni in Sarmati. Najverjetneje so takrat propadla legijska taborišča na omenjenem oaseku meje, zahodno od donavske vertikale, predvsem Carnuntum, ki tedaj preneha obstajati. Oddelki barbarov so prodrli celo v Dalmacijo, do Salone pri Splitu. Toda še isto leto jih je pregnal vojskovodja **Flavij Stilicho**, ki je bil tudi sam German v službi zahodnorimskega cesarja Honorija. Del Markomanov pa je z njim sklenil pogodbo, da bodo branili meje **Pannonie Prime**, ozemlje med Blatnim jezerom, Dunajsko kotlino, Dravo in Donavo. Zahodni Gotje, ki so po bitki pri Odrinu in po pogodbi s Teodozijem (l. 382) prebivali v imperiju, so bili po Teodozijevi smrti nekaj časa mirni. Ko pa niso dobili pričakovanih daril in njihov poveljnik **Alarih** ustrezne vojaške funkcije, so se leta 400 odpravili v Italijo. Pridružile so se jim tudi horde pod vodstvom **Radagaisa**, ki so se sicer zadrževale v področju Donave, zahodno od Dunaja. Na jesen leta 401 je Alarih prispel v severno Italijo do **Ravenne**, kjer se je takrat zadrževal zapadno rimski cesar **Honorij**. Pod pritiskom grozeče nevarnosti je Honorij obljubil Gotom Galijo in Španijo, kamor so leti tudi odrinili, a jih je tedaj zahrbtno pri **Pollentii** napadel in premagal Stilicho. To naj bi se zgodilo na veliko noč leta 402, nakar se je Alarih vrnil nazaj v Ilirik. Radagais pa je ponovno leta 405, z ogromno množico ljudstva vdrl v severno Italijo, a je ponovno klonil pred odličnim vojskovodjem Stilichonom, v Fesulanskih gorah. Medtem se je Stilicho Alarihu

oddolžil s tem, da ga je postavil za **magistra militum per Illyricum**. Alarih je nato poskušal isto funkcijo izsiliti od vzhodnorimskega cesarja **Arkadija** še za vzhodni del imperija. Ker na vzhodu ni uspel, je ponovno odrinil proti Italiji in se v okolici Emone zaustavil ter zahteval povračilo stroškov, nakar mu je rimski senat na Stilihov pritisk tudi obljubil 4000 funtov zlata. Med tem časom pa so v Rimu Stilihona na Honorijev ukaz, ker se je uklonil Alarihovim zahtevam, zahrbtno umorili. Potem, ko je Alarih nekaj časa zaman čakal, je cesarju Honoriju ponovno stavil zmerne pogoje in obljubil, da bo svoje čete iz Norika odpeljal v Panonijo. Honorij je odbil tudi ta predlog. Zato je Alarih prodril do samega Rima in ga začel oblegati. Ko so mu plačali bogato odkupnino, je prekinil obleganje in pristal na ponovna pogajanja. Tokrat se je bil pripravljen zadovoljiti z obema noriškima provincama, ki sta bili sicer zelo obubožani in sta Rimu prinašali minimalne dohodke. Toda tudi ta predlog je Honorij, ki se je zaprl v Ravenno, zavrnil. Tedaj je Alarih s svojimi Goti 24. avgusta 410 zavzel in popolnoma oplenil Rim. Nato ni odšel v Norik, ampak se je odpravil v južni Italijo, od koder je nameraval zavzeti severno Afriko, a je nenadoma v južni Italiji umrl, kjer je bil po legendi pokopan na dno korita reke Busento pri Cosenzi. Zahodni Goti pa so se nato pod njegovim naslednikom **Ataufom** odpravili v Galijo, kjer so ustanovili svojo državo. Rimljani so ponovno vzpostavili oblast v Noriku in Panoniji, odstopiti pa so morali **Hunom** severni del Panonije, nekdanjo **Pannonio Inferior**.

Hunska nevarnost je dobila pravo podobo šele, ko je Hunom zavladal **Atila** (434 – 453), najprej skupaj z bratom in nato sam. Atila je s svojimi spletkami hotel zaplesti zahodno polovico cesarstva v boje z germanskimi sosedi, da bi na ta način oslabil njeno moč. Ker pa se mu namen ni posrečil, je leta 451 začel svoj veliki pohod proti Galiji. Njegova ogromna armada, ki je bila sestavljena v večini iz podjarmljenih vzhodno-germanskih plemen, se je pomikala proti zahodu v dveh kolonah. Južna armada se je pomikala skozi Norik, med tem, ko je severni del prodiral po dolini Donave severno od Alp. Atila to pot ni uspel, ker se mu je postavila na **Katalaunskih poljanah** nasproti združena armada Rimljanov in zahodno-germanskih plemen in ga odbila. Na čelu rimske vojske je stal sposobni **Ecij**. Tako je Rim po smrti Stilihona zopet, ravno v pravem trenutku, imel na razpolago sposobnega vojskovodjo.

Atila je takoj naslednje leto (452) ponovno udaril na zahod, to pot direktno na Italijo. Če ni uničil rimskih mest ob jantarni cesti v prvem pohodu, je to sigurno storil v tem drugem pohodu. Ta masčevalni pohod je arheološko dokumentiran v skoraj vseh naselbinah (Poetovio, Celeia, Emona, Aquileia, itd.) z obsežnimi plastmi žganine, ki pričajo o temeljitem uničevanju in rušenju vsega po vrsti.

Po Atilovi smrti leta 453 so se podjarmljeni narodi otresli hunske nadvlade, posebno, ko so premagali že tako hitro propadajočo hunsko moč v bitki pri reki **Netad**. Huni so se umaknili k obalam Črnega morja, Panonsko nižino (**Pannonia Prima**) pa so tedaj zasedli Vzhodni Goti (**Ostrogoti**). Zasedli so tudi področje današnje vzhodne Štajerske s Ptujem.

Na nekdanji noriški meji so se v tem času severno od Donave naselili **Rugijci**, ki so bili najprej zavezniki (**foederati**) rimske države, nato pa so prekoračili Donavo in si podvrgli precejšen del severnega Norika. Njihovo glavno središče je bilo v okolici današnjega Kremsa. Z zahodne strani pa

so začasno v Norik vdrli tudi **Alamani**. Zaradi nastalih razmer, je vladala tedaj v omenjenih krajih velika nesigurnost in del romaniziranega prebivalstva se je pod vodstvom **sv. Severina** zatekel pod zaščito in varstvo rugijskega kralja **Theetheusa**.

Rugijsko državo je leta 486 uničil barbarski vladar Italije **Odoakar** in preselil večji del tamkaj živečega romaniziranega prebivalstva v Italijo. Ko so po Odoakarjevem porazu leta 488, oz. 493 prevzeli v Italiji oblast Ostrogoti pod modro vlado **Teoderika**, je tudi ozemlje današnje Slovenije in Koroške prišlo v gotske roke. Tedaj se je v teh krajih za pol stoletja ponovno obnovilo blagostanje in vladal je relativen mir. Po Teoderikovi smrti leta 526 so se začeli najprej skoraj desetletje trajajoči notranji boji med samimi Goti za nasledstvo, nato pa še dvajset let trajajoča okrutna vojna med bizantinsko in ostrogotsko državo (535 – 554), ki jo je sprožil bizantinski cesar **Justinijan** (527 – 565). Le-ta je stremel po obnovitvi nekdanjega nedeljenega rimskega imperija v vsem njegovem obsegu in sijaju ter univerzalnosti. Rezultat te osvajalne vojne je bil skoraj popolna iztrebitev Ostrogotov in nastanek blede in trhle državne tvorbe, ki je sicer sklenjeno potekala okoli Sredozemskega morja, vendar je bila, v od Bizanca oddaljenih zahodnoevropskih predelih zgolj nominalna in omejena na ozke obalne pasove, ter se je ob prvih sunkih islama in slovansko-obrskih udarcih začela rušiti. Borbo med Ostrogoti in Bizancem pa so znali izkoristiti **Franki**, ki so si prilastili gorate predele (predvsem one izven same Italije) ostrogotske države, predvsem Norik. Franki so namreč nameravali, v zvezi z drugimi germanskimi plemi, napasti bizantinsko državo. To pa jim je preprečil spretni diplomat Justinijan na ta način, da je prostovoljno ponudil in odstopil **Lanobardom**, ki so živeli tedaj v področju Dunajske kotline in na Moravkem, leta 546 »poleg drugih pokrajin tudi mesto **Norik**«, t. j. današnje Štajersko. Sicer pa so Lanobardi zasedli približno isto ozemlje, kot so ga imeli v rokah Ostrogoti pred svojim pohodom Italijo in celotno Panonijo. Zaradi vedno večje nevarnosti in pritiska **Avarov**, pa so se Lanobardi na velikonočni ponedeljek leta 568, pod vodstvom kralja **Alboina** odpravili v Italijo.

V spremstvu Avarov pa so na izpraznjeno področje, t. j. v svojo bodočo domovino, začeli prodirati **Slovenci**, ki so do leta 592 oz. leta 600 v glavnem poselili svoje prvotno obsežno etnično ozemlje, se v gornjem Podravju udarili z **Bavarci** (596) in okoli leta 600 že silili skozi »**istrska vrata**« v Severno Italijo.

II.

Od 4. stoletja dalje je zahodnorimska vlada začela načrtno graditi svojo obrambo na loku Alp od Kvarnera (**sinus Flanaticus**) do Ligurije. V obdobju hudih bojev med zahodnimi in vzhodnimi cesarji 4. stoletja je pomenil alpski zid zadnjo pregrado med obema cesarstvoma. Rimljani so pri tem alpskim vrhom in predalpskim prelazom posvečali vzvišen, celo simboličen pomen naravnega varuha zahodnorimskega cesarstva in njegove matice Italije. S tega stališča moramo razumeti pomembnost, ki so jo imeli prelazi v zahodni Sloveniji, kot najbolj značilni vojaškopolitični dejavniki, povezan z varstvom Italije. Seveda pa je vse to povezano in vzajemno pogojeno s takratno politično situacijo in zgodovinskimi dogodki. Do usodne bitke pri Ajdovščini (6. IX. 394) so se vojaški poveljniki vseskozi izogibali, da bi z germanskimi in drugimi najemniškimi odredi stopili na tla Italije.

Posledica in rezultat te miselnosti je bila izgradnja zapornega zidovja, ki je bil speljan na črti **Rijeka – Snežnik – Rob**

Pozno rimska upravna razdelitev v Vzhodnih Alpah

– **Rakitna – Vrhnika – Grahovo ob Bači – Ziljska dolina** s sistemom dodatnih in dopolnilnih utrd ob glavnih in manjših cestah – vpadnicah v Italijo. Zasnovano te obrambe na prelazih iz Podonavja, Balkana, Dalmacije in Vzhodnih Alp proti zahodu je postavil Diocletijan z ustanovitvijo novih treh legij, ki so se po mestu bivanja imenovala po Julijskih Alpah (**I., II., III. Legio Iulia Alpina**). Glavna naloga teh legij je bila izgradnja in obramba zapornega zidu, dolgega preko 70 km, in domnevnih lesenih palisad med zidanimi zaporami, s čimer je bila zaprta že omenjena črta med Rijeko in Ziljsko dolino v razdalji 250 km. Z organizacijo dodatnih utrd in kastelov, stražnih stolpov, prež, utrditvijo naselij in podeželskih kmečkih vil pred in za glavnim zapornim sistemom, je bil ustvarjen domisel in skrbno izdelan obrambni sistem. Prednost te »vojne krajine« v njenem centralnem in težaknem delu je bila v njeni slabi poseljenosti in kraškem svetu brez vode, s čimer je bil morebitni sovražnik vnaprej obsojen na lakoto in žejo. Bojni razpored je bil s svojo širino in globino prikrojen za defenzivno taktiko. Pogoj za brezhibno delovanje tako organizirane obrambe je bilo tudi hitro in učinkovito obveščanje o bližajoči se nevarnosti. Temu pogoju ustreza lega trdnjav in utrd, saj običajno ležijo na vzpetinah in vrhovih s širokim in dobrim razgledom. Moremo pa tudi domnevati, da so bile v sistem obveščanja vključene tudi naselbine in samotije zunaj same obrambne cone.

Obveščanje s kresovi in dimnimi signali je dovoljevalo vojaštvu bivanje v vaseh in mestnih naselbinah in zasedbo položajev le v času preteče nevarnosti in sovražnikovega prodora. Po vsej verjetnosti je tak koncept obrambe dovoljeval in omogočal uporabo tretjerazrednih vojaških formacij, ki so prijele za orožje le v času nevarnosti, sicer pa so nekeje v zaledju kmetovale in se drugače preživljale. To domnevo potrjuje tudi njihov opis v vojaškem priročniku **Notitia dignitatum**, kjer so uvrščene kot **pseudocomitatenses** (pomožni stacionirani oddelki) in sicer I. in III. legija v Italiji

ter II. v Iliriku. Pod pojmom Italije je tu mišljeno področje od zapor do Aquileie in kot Ilirik širše ozemlje današnje Ljubljanske kotline.

Glede na nizek status enot in obrambni značaj celotnega sistema zapornega obzidja, je bil le-ta prvotno namenjen zavezitvi navalov ropajočih in preseljujočih ljudstev. Obzidje samo je bilo sorazmerno tanko in je merilo v podnožju dober meter (okrog 1,3 m). Običajna višina obzidja je bila verjetno 3–4 m. Obzidje je bilo pri vrhu stanjšano za obhod in probran. Na razdaljah okoli 100 m je bil zid običajno okrepljen s stolpi.

V obzidje so bile vključene tudi trdnjave in ogledni stolpi, večinoma kot poudarjene obrambne točke pri prehodu cest skozi obzidje. Danes ustaljeno ime za ta obrambno-zaporni sistem je **claustra Alpinum Iuliarum** (zapore Julijskih Alp) (4) in se je uporabljalo tudi v času kasne antike, t. j. v času njegovega nastanka. Omeniti pa je treba, da se to ime ni uporabljalo dosledno in so različni sodobni pisci uporabljali tudi različna imena kot **Iulia claustra (Pacatus), angustiae Alpinum Iuliarum (Ammianus Marcellinus)** in **claustra Italiae (Eusebios)** (5).

Za Gorenjsko, t. j. dolina reke Save med Karavankami in Julijskimi Alpami, se predpostavljajo tri možne variante lokacije zapor, ki pa direktno arheološko niso dokazane in so formulirane predvsem na osnovi zemljepisno-morfoloških momentih in splošno arheološko izpričani situaciji (6): savska ožina pri **Šmarni gori**, savska ožina pri **Kranju** in območje **Rateč**. Nedvomno pa moramo v strukturo in sestav širšega sistema zapor v okviru Gorenjske pritegniti še **Gradišče nad Pivko pri Naklem**, **Gradišče nad Bašljem pod Storžičem**, **Gradišče pod Begunjsčico v dolini Drage**, **Gradišče nad Sotesko pri Potokih**, **Ajdno**, arhitektonske ostanke v »**Stagnah**« pri **Zasipu** (pri hiši M. Jensterla), **Blejski grad**, **Ajdovski gradec** v Spodnji bohinjki dolini in verjetno še druge lokacije. Težave so v tem, ker je celotna Gorenjska, predvsem pa njen gornji del premalo splošno raziskan, kar velja tudi za obdobje kasne antike. Pri današnjem stanju raziskovanj in poznavanju problematike, lahko predpostavimo, da je pri omenjenih lokacijah šlo na eni strani za utrdbe večjega ali manjšega obsega, ki so na pomembnejših mestih kontrolirale in varovale ceste in cestne prehode, po drugi strani pa za pribežališča (**refugije**) v času nevarnosti. Se najjasnejši je pomen in vloga utrdbe na Ajdovskem gradu. Ta naselbinski kompleks s halštatsko in latensko tradicijo je nedvomno čuval cesto – vpadnico, ki je preko sedla Čez Bačo vodila po dolini Bače in Soče direktno v Italijo. Rimskemu in kasnoantičnemu obdobju pripada razmeroma dobro ohranjeno obzidje, ki ga je že Valter Smid povezoval z kasnoantičnimi zaporami. Tloris je podolgovat, hribu prilagojen mnogokotnik. Po Smidovem in tudi starejšem Morlotovem načrtu tlorisa je bil jugovzhodni vogal utrjen s stolpom, medtem ko za druge to ni sigurno. Sicer pa drugih stolpov najverjetneje sploh ni bilo, kakor se je pokazalo in se kaže pri nestrokovno grajenih refugijih tipa Vranje pri Sevnici, Rifnik pri Sentjurju, Brinjeva gora pri Zrečah in Ajdna nad Potoki. Omenjeni vzhodni stolp je najverjetneje del klavikularno utrjenih vrat, do katerih je poševno po pobočju vodila pot. Ob tej poti je zunaj obzidja nasipa železne žlindre. Druga vrata so bila na zahodni strani in so vrisana tudi v Morlotovem načrtu. Nekatera mesta v notranjosti obzidja so zrvanana in tod je Morlot predpostavljal hiše in nekatere od njih je Smid kasneje tudi izkopal. Novčne najdbe izvirajo predvsem iz vrhnega ravnega platoja. Po Dimitzu segajo dokaj številni izkopani in najdeni novci od Augusta do Constancija II., oz. Valensa.

III.

Končno podobo upravnih enot v Vzhodnih Alpah nam podaja neznan geograf iz Ravene (**Anonymus Ravennatus**, živel okoli leta 670) v svoji kozmografiji. Podatke za opis je črpal pri virih iz sredine 6. stoletja, torej iz časa tik pred prihodom Slovanov. Štiri pokrajinske enote, ki jih za področje zahodnega Balkana navaja Anonymus, se ne skladajo z zemljepisno-upravnimi enotami kasne antike, ki jih poznamo, čeprav ostale province tega dela rimskega imperija sicer dosledno in vestno navaja in to na osnovi delno

Franci Črv: Karavanke

dobro znanih virov. Te štiri pokrajinske in do določene mere nove enote so: **Liburnia Tarsaticensis** (območje Rijeke, Gorski Kotar in Kvarnerski otoki), **Valeria (Media provincia, področje Dolenjske do okolice Siska)**, **Carontani** (Karantanija) in **Carneola** (Gornjesavska dolina s prehodom v dolino Ziljice, Kranjsko polje in na jugu del Cerkljansko-notranjskega Krasa).

Prostor, v katerega spada Carneola po Anonymu, obdajajo pokrajine **Venetia et Histria** (Benečija in Istra), dežela Korontanov, **Liburnia Tars.**, **Pannoniae** in **Valeria**. Od Italije jo ločijo Julijske Alpe.

Potem, ko nam locira **Carneolo**, Anonymus pravi:

In qua Carneolae patria quasdam fuisse civitates legimus, ex quibus aliquantas designare volumus, id est Carnium, Scoldium, Bipplium, Ris, Planta, Clemidium, Sedo. Item in valle eiusdem patriae sunt civitates, id est Seution, Patium, Sorbam, Eperunto, Precona, Lebra, Ambito, Barneo, Paris, Elebra, Ecuo, Selunto, Poreston, Artara, Ranió, Rinubio, Benela, Cliena. In cuius patriae sumitae montium lacum esse legimus. Quae patria diversa habet flumina, inter cetera fluvius qui dicitur Corcac. (7)

V orisanem goratem svetu je samo ena prostorna dolina, na katero se lahko nanaša oznaka **vallis eiusdem patriae**, dolina gornje Save, v katero bi bilo edino možno postaviti vseh 18 izrecno za dolinske označenih postojank **Carneole**. Na vzhodno obrobje navedenega območja pride **Carnium**, današnji Kranj, identifikacija, ki je od vseh v tem poglavju naštetih naselbinskih podatkov tako zaradi navedenega, kot zaradi glasovne enakosti (8), arheoloških ostankov in najdb iz antike, zgodnjega in visokega srednjega veka ter listinskih omemb iz 11. stol. edino možna. Zanimiva je omemba reke **Corcac**, ki ne more biti ne dolenjska ne koroška, še manj pa dalmatinska Krka. Kot izgleda, preostaja prav pri Kranju od karavanškega prelaza Jezersko v Savo izlivajoča se Kokra. Ta hudournna reka je utegnila biti pomembna zaradi tovrstne poti v Podjuno na Koroškem ter zaradi dejstva, da je skupaj s Savo varovala eminentno naravno utrdbo **Carnium**, postojanko, ki je sčasoma postala regionalno središče. V skladu s pravkar navedenim bi bilo možno, da je **lacus** in **montibus** treba locirati na **Jezersko**, kjer je bilo do 19. stol. manjše jezero, znano predvsem popotnikom, tovarnikom, pastirjem in domačinom. V

gornji dolini Save same iz Ziljice leže sicer še **Blejsko**, **Bohinjsko**, **Rabeljsko** in **Belopeška** ter **Triglavsko jezero**; vendar pa je za pokrajinsko omejitve irelevantno, katero jezero je Anonymus konkretno imel v mislih, ker so edina v področju **Caeneole** in daleč na okrog.

Da pa je **Carnium patria** obsegala več kot navedeni dolinski prostor, kaže poleg omembe reke, Julijskih Alp in gorskega jezera ter obmejitve s sosednjimi pokrajinami predvsem od ostalega izločeno nastevanje prvih šestih naselbinskih postojank. Ker pisec hoče s tem nakazati njihovo geografsko ločenost od ostalih postojank, kar sicer dosledno prakticira, in ker poselitev visoko v Karavanškem pogorju ni možna, je treba iskati njihovo lokacijo na področju Kranjskega polja ter v Cerkljansko-notranjskem Cerkljansko-notranjskem Krasu ali še južneje.

Osnovni namen pričujočega zapisa je bil, podati širši antičnodobni historični in kulturno-politični oris, ki je za razumevanje domače tovrstne problematike potreben in nakazati nekatere nove in nekatere manj znane probleme in dejstva s področja obravnavane problematike.

Opombe

1. R. Egger, Führer durch die Ausgrabungen und das Museum auf dem Magdalensberg. Klagenfurt 1956, 27 s., abb. 13.
2. Plinius, Naturalis historia 3, 136 – 137.
3. R. Egger, Frühchristliche Kirchenbauten im Südllichen Noricum 1916, 70 ss.
4. J. Sašel, Alpes Iuliana, Arh. vest. 21 – 22, 1970 – 71, 37 s.
5. Claustra Alpinum Iuliarum 1, 1971.
6. Omenjeni cit.
7. Anon, Ravenn. 4. 21. Prosti prevod se glasi: »Kot sem bral, so bila v deželi **Carneol** (sinonim za **Carneolo**) nekoč številna mesta iz katerih števila bi želel imenovati **Carnium** (Kranj), **Scoldium**, **Bipplium**, **Ris**, **Planta**, **Clemidium**, **Sedo**. Prav tako so bila v dolini te iste dežele mesta **Seution**, **Patium**, **Sorbam**, **Eperunto**, **Precona**, **Lebra**, **Ambito**, **Barneo**, **Paris**, **Elebra**, **Ecuo**, **Selunto**, **Poreston**, **Artara**, **Ranió**, **Rinubio**, **Benela**, **Cliena**. V tej deželi je bilo tudi jezero na vrhu gore. Dežela ima tudi številne reke in med ostalimi reko, ki ji pravijo **Corcac** (Kokra). Naj dodam, da se zgornji tok Save še danes enostavno imenuje »Dolina« tako kot ga označuje že Anonymus.
8. Fr. Ramovš, Kratka zgodovina slovenskega jezika I. 1936, 24 s.

TRETJA SAMOSTOJNA RAZSTAVA BONIJA ČEHA

Vendar splošni vtis Čehovih stvaritev ni mračen. Z zanj značilnim kombiniranjem oblik in nežnih, često lazurnih, komplementarnih barv, ustvarja v slikah dinamično napetost, ki povzroča uravnoteženost temnih in svetlih strani našega bivanja.

Grafike odlikuje izredna svežina in tonska raznolikost. Zven barv postaja vedno močnejši in ostrejši, vendar so posamezne barve še vedno mešane. Posebno temne mešane barve z žametastim leskom, položene ob močno rdečo ali modro barvo, so značilne za slikarja.

Mala plastika pomeni prenos likovne problematike, ki jo slikar rešuje v grafikah, tudi na področje tretje dimenzije. V njej je nenehno prisotno avtorjevo ustvarjalno hotenje, njegova neustavljiva želja po oblikovanju, njegova vedno živa ustvarjalna igra.

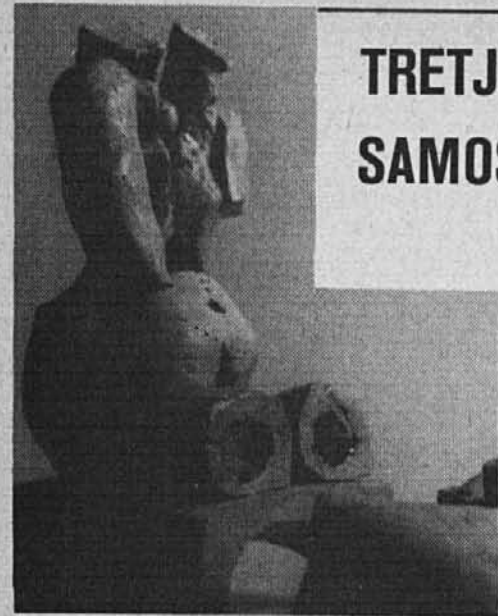
Nobeno njegovih del nima imena, ki bi ga pojasnjevalo. Morda je temu vzrok avtorjevo spoznanje, da je umetnikovo delo rezultat ustvarjalnega napora, ki nosi v sebi polno neznanih zakonitosti, ki jih tudi avtor sam pogosto ne pozna dovolj.

BONI ČEH, rojen leta 1945 na Jesenicah. Po končani gimnaziji je študiral na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani, pri profesorjih: Slavku Pengovu, Francetu Miheliču, Mariju Preglju, Nikolaju Omersi in Maksu Sedeju. Diplomiral je leta 1970, zaposlen pa je kot likovni pedagog na osnovni šoli Koroška Bela.

Doslej je samostojno razstavljal na Bledu, v Ljubljani, Radovljici, v Kranju, ob koncu maja pa bo imel prvo samostojno razstavo tudi na Jesenicah.

Sodeloval je na razstavah: Beograd, Bled, Bugojno, Kranj, Ljubljana, Maribor, Murska Sobota, Piran, Radovljica, Reka, San Benedetto, Tuzla, Zagreb in na številnih likovnih razstavah skupaj s člani jeseniškega DOLIKA.

Nagrade: tretja nagrada EX TEMPORE Piran 1976 in posebna nagrada na razstavi COOPERATIVA PRODUZIONE E LAVORO San Benedetto 1976.

Z razstavo v Radovljici, v Kranju in na Jesenicah se akademski slikar Boni Čeh tretjič predstavlja s samostojno razstavo svojih likovnih stvaritev. Ob tej razstavi je umetnostna zgodovinarica in likovna kritičarka Maruša Avguštin zapisala:

»Likovni izraz Bonija Čeha spoznavamo na njegovi tretji samostojni razstavi skozi tri medije: akrilna platna, grafiko in malo plastiko. Slike kažejo prenos slikarjevega ustvarjanja zadnjih treh let, grafika in mala glinasta plastika pa so rezultat sedanjega trenutka.

Glavni predmet slikarjevega obravnavanja je človeška figura, preoblikovana v sožitje barv in ploskev, ki v likovni govorici simbolov razkriva umetnikovo vitalno osebnost in njegovo polnokrvno odzivnost na osnovna vprašanja človekovega bivanja. Če je v platnih in plastikah več erotičnega in čustvenega fluida, je v grafičnih listih filozofska misel katalizator eruptivne avtorjeve narave. Listi, sestavljeni iz več, z ostrimi linijami med seboj ločenih delov, katerih vsak ima svojo barvo, posredujejo vtis izbojevanega reda in uglašenosti v kaotičnem svetu človekovih želja in možnosti.

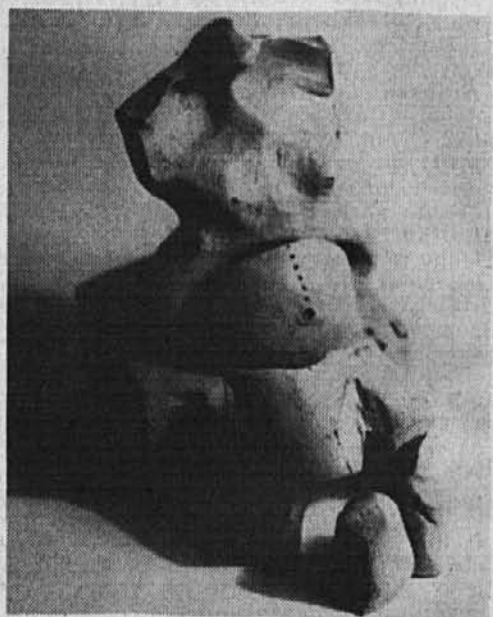
Konkavna oprsja figur na vrhu majhne rombaste oblike, ki naj predstavljajo glave, podolgovati rombasti bloki, ki nadomeščajo ude — to so oblike, ki posredujejo mrzel, tragičen svet. Morda je v teh oblikah še čutiti vpliv slikarjevega učitelja, enega naših najsugestivnejših umetnikov, Marija Preglja.

Boni Čeh — mala plastika

Boni Čeh — mala plastika

Boni Čeh — mala plastika

Boni Čeh — mala plastika

LISTI izhajajo kot priloga tednika ŽELEZAR — glasila delovnega kolektiva SOZD SŽ ŽELEZARNA JESENICE. Ureja kulturno umetniški klub pri DPD Svoboda Tone Čufar Jesenice, glavni in odgovorni urednik Joža Varl.